

KUNY DOMOKOS MÚZEUM

KÖZLEMÉNYEI 20.

2014

KUNY DOMOKOS MÚZEUM
KÖZLEMÉNYEI 20.
2014

TATA
2014

KUNY DOMOKOS MÚZEUM KÖZLEMÉNYEI 20. (2014)
MITTEILUNGEN DES KUNY-DOMOKOS-MUSEUMS 20. (2014)
PUBLICATIONS OF THE KUNY DOMOKOS MUSEUM 20. (2014)

Szerkesztette:
LÁSZLÓ JÁNOS

Tanulmányok lektorai:

BORHY LÁSZLÓ
C. TÓTH NORBERT
L. BALOGH BÉNI
LŐRINCZY GÁBOR
PÉTERFI BENCE
SCHMIDTMAYER RICHÁRD

Nemzeti Kulturális Alap

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjteményi Kollégiuma támogatta

ISSN 2064-6615

Kiadja a Kuny Domokos Múzeum
Felelős kiadó: Perger Gyula múzeumigazgató
Nyomda: Kettőspont Kft., Tata
Felelős vezető: Varga Judit Zsuzsa
Példányszám: 300

TARTALOM — INHALT — CONTENTS

MERCZI MÓNICA

TÁMLAP NÉLKÜLI EGYGOMBOS, ERŐSPROFILÚ FIBULÁK ÉSZAKKELET-PANNONIÁBÓL	7
KRÄFTIG PROFILIERTE FIBELN OHNE STÜTZPLATTE AUS NORDOST-PANNONIEN	25

BARTUS DÁVID–BORHY LÁSZLÓ–DELBÓ GABRIELLA–DÉVAI KATA–KIS ZITA–NAGY ANNA–
SEY NIKOLETTA–SZÁMADÓ EMESE–VIDA ISTVÁN

JELENTÉS A KOMÁROM–SZŐNY, VÁSÁRTÉREN 2012-BEN FOLYTATOTT RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK EREDMÉNYEIRŐL	33
BERICHT ÜBER DIE ERGEBNISSE DER IM JAHRE 2012 IN BRIGETIO (FO: KOMÁROM/SZŐNY, VÁSÁRTÉR) GEFÜHRTEN ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN	69

BALOGH CSILLA

AZ AVAR KORI GÚLACSÜNGŐS FÜLBEVALÓK	91
DIE AWARENZEITLICHEN PYRAMIDENFÖRMIGEN OHRGEHÄNGE	143
AVAR DÖNEMINDEKI PIRAMIT BIÇIMLI KÜPELER	144

LÁSZLÓ JÁNOS

FEJEZETEK A BAKONYALJA RÉGÉSZETI-TÖRTÉNETI MÚLTJÁBÓL I.: SÚR	159
ABSCHNITTE AUS DER ARCHÄOLOGISCH-HISTORISCHEN VERGANGENHEIT DER VORBAKONYLAND 1: GEMEINDE SÚR	173

SKORKA RENÁTA

A KRAKKÓI KERESKEDŐK ESETE AZ URBURAISPÁNNAL	177
THE MERCHANTS OF KRAKOW AND THE „URBURA ISPÁN” OF HUNGARY	183

STANISŁAW A. SROKA

STIBORICI STIBOR SZEREPE A LENGYEL–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN AZ 1409–1412-ES ÉVEKBEN	185
ROLA ŚCIBORA ZE ŚCIBORZYĆ W STOSUNKACH POLSKO-WĘGIERSKICH W LATACH 1409–1412	191

SCHMIDTMAYER RICHÁRD

A VÉRTESI VÁRAK „VALÓDI” URAI AZ 1440-ES ÉVEKBEN	193
THE „REAL” MASTERS OF THE CASTLES OF THE VÉRTES MOUNTAINS IN THE 1440’S	220

SCHMIDTMAYER CSABA

A TATAI ZSIDÓ ISKOLA PEDAGÓGIAI ELVEI ÉS FELSZERELTSÉGE AZ 1850-ES ÉVEKBEN	223
DIE PÄDAGOGISCHEN PRINZIPIEN UND AUSTRÜSTUNG DER ISRAELITISCHEN SCHULE VON TATA IN DEN 1850ER JAHREN	230

PERGER GYULA

RÉGI TATAI HARANGOK	231
DIE ALTEN GLOCKEN VON TATA	241

KÖVESDI MÓNKA

VASZARY KERTJE (VASZARY JÁNOS FESTŐMŰVÉSZ TATAI HÁZA)	243
LE JARDIN DU VASZARY (LA VILLA DU PEINTRE JÁNOS VASZARY À TATA)	252

WENCZ BALÁZS

A KÉT MUNKÁSPÁRT EGYESÜLÉSE KOMÁROM-ESZTERGOM VÁRMEGYÉBEN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ MKP TEVÉKENYSÉGÉRE (1947–1948)	261
DIE VEREINIGUNG DER ZWEI ARBEITERPARTEIEN IM KOMITAT KOMÁROM-ESZTERGOM, IN BESONDERER HINSICHT AUF DIE TÄTIGKEIT DER UKP (1947–1948)	274

BUSA MÓNKA

HARTAI BÚTORGYŰJTEMÉNY A NÉMET NEMZETISÉGI MÚZEUMBAN: GYŰJTÉS, FELDOLGOZÁS, BEMUTATÁS	275
DIE HARTAUER MÖBELSAMMLUNG DES UNGARNDEUTSCHEN LANDESMUSEUMS	287

RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYÉBEN 2012-BEN	289
--	-----

A KUNY DOMOKOS MÚZEUM TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSAINAK PUBLIKÁCIÓS LISTÁJA	293
---	-----

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK – ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS – LIST OF ABBREVIATIONS	299
--	-----

JELENTÉS A KOMÁROM–SZŐNY, VÁSÁRTÉREN 2012-BEN FOLYTATOTT RÉGÉSZETI FELTÁRÁSOK EREDMÉNYEIRŐL¹

BARTUS DÁVID–BORHY LÁSZLÓ–DELBÓ GABRIELLA–DÉVAI KATA–KIS ZITA–NAGY ANNA–SEY NIKOLETTA–SZÁMADÓ EMESE–VIDA ISTVÁN

A RÉGÉSZETI FELTÁRÁS EREDMÉNYEI

A szőnyi Vásártéren 1992 óta zajló ásatás a 21. ásatási idényben, 2012. július 2. és július 27. között 20 munkanapon folyt az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke és a Komáromi Klapka György Múzeum együttműködésében.²

A 2012. évi feltárás célja Brigetio *municipium* városszerkezetének további megismerése és az építési periódusok pontos elkülönítése volt, ennek érdekében a feltárás két szelvénycsoportban folyt. (1. tábla)

2011-ben a szőnyi Vásártér keleti részén, az úgynevezett 1. számú *insulát* keletről lezáró úttól keletre egy csatornarendszerrel ellátott, kb. 8,5×24–25 m kiterjedésű, utolsó fázisában kőlapokkal burkolt udvart kutattunk, célunk 2012-ben az udvar keleti lehatárolódásának megkeresése volt. Az udvar alatt két érdekes jelenségre is bukkantunk 2011-ben, amelyek további kutatásával úgy gondoltuk, nagyban hozzájárulhatunk Brigetio közműrendszerének és építési periódusainak megismeréséhez. Ezek közül az egyik az udvar alatt feltárt csatorna, amelyet 2009 óta sikerült nyomon követnünk, másrészt pedig az udvar szintje alatt egy kb. 8 m hosszan napvilágra került, észak-déli irányú, 2011. évi megfigyeléseink szerint esetleg még az ókorban visszabontott épület falának alapozási árka volt, amelynek déli végén egy hoz-

zá derékszögben csatlakozó falnak az indítását is sikerült megtalálni. Az árokból nagyon érdekes leletanyag került elő, amely egy fémmegmunkáló műhely jelenlétére utal. A 2012. évi feltárások egyik fő célkitűzése ennek a minden bizonnyal a közelben működő műhelynek a megtalálása volt. Ennek érdekében kitűztük a Vásártér északi szektorának keleti zónájában az L13, L14, L15, L16 (2011-ben már kutatott, tehát újra kinyitott), továbbá az M13, M14, M15, M16 (valamennyi új) szelvényeket, mintegy 140 m² felületen. (2–3. tábla) Másrészt pedig a 2012. évi ásatás másik szelvénycsoportja az úgynevezett 1. számú *insula* déli, gazdasági traktusát érintette, ahol a 2011. évi feltárás során megállapítást nyert, hogy a lakóépülethez délről kapcsolódó udvar kiterjedése hozzávetőleg 12×12 m lehetett, és déli irányban tovább folytatódik. Az 1. számú *insula* 1. lakóháza déli részének, a gazdasági traktusnak a további megismerését céloztuk meg az ebben a részben megnyitásra kerülő 4 új szelvény (A19, B19, C19, D19, összesen 72 m² felület) megnyitásával, amelynek során választ kaphattunk arra is, hogy az úgynevezett 1. lakóház szétválik-e két, egymással párhuzamosan elhelyezkedő, keskeny sikátor által elválasztott külön épület-

¹ „A régészeti feltárás eredményei” című fejezet Bartus Dávid, Borhy László, Számadó Emese munkája, a bélyeges téglákról szóló Borhy Lászlóé, az üvegleletekről szóló Dévai Kataé, a helyi kerámiáról szóló Delbó Gabrielláé, az import kerámiákról és a mécsesekről szóló Kis Zitaé, az amphorákról szóló Nagy Annáé, a bronztárgyakról szóló Sey Nikolettáé, míg az éremleletek feldolgozása Vida Istváné. A 2012. évi terra sigillata leletek feldolgozását Kis Zita végzi, publikálására külön közleményben kerül majd sor.

² A feltárást Komárom Város Önkormányzata és a Nemzeti Kulturális Alap anyagi támogatásával valósítottuk meg, amelyet ez úton is köszönünk. Az ásatás leleteinek tudományos feldolgozását részben az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke doktoranduszainak és az MTA–ELTE Interdiszciplináris Régészeti Kutatócsoport munkatársainak bevonásával, valamint az OTKA K 108667. pályázatának keretei között végeztük. Az ásatás vezetője Borhy László tanszékevezető egyetemi tanár (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), Számadó Emese múzeumigazgató (Komáromi Klapka György Múzeum), valamint Bartus Dávid egyetemi adjunktus (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék) volt. Munkatársak: Dévai Kata és Sey Nikoletta tud. segédmunkatársak (mindketten MTA–ELTE Interdiszcipliná-

ris Régészeti Kutatócsoport); Delbó Gabriella, Harsányi Richárd, Hoppál Krisztina, Juhász Lajos, Kis Zita, Sáró Csilla és Simon Bence PhD-hallgatók (valamennyien ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék); illetve Szilágyi Márton PhD-ösztöndíjas (ELTE BTK Ős- és Korai történelmi Régészeti Tanszék); továbbá Hudecz András egyiptológus és Nyerges Anita régész, PhD-hallgató (Savaria Múzeum, Szombathely) voltak. A feltáráson részt vett még Kurovsky Zsófia és Harsányi Eszter festő-restaurátor művész, Kató Péter (Universität Mainz) és Marta Garcia (University of Lampeter) ókortörténészek, valamint Nagy Gergely restaurátor. Az ásatáson a következő hallgatók vettek részt: Barina Ferenc, Benes Anita, Gregor István, Hajdu Barbara, Horváth Tamás, Huszta Henrietta, Johácz Szilvia, Kalmár Miklós, Kántor Zsolt, Koltai Anna, Kovács Péter, Mag Hella, Mohácsi Borbála, Mosoni Molki, Nagy Anna, Pabeschitz Virág, Péró Krisztina, Süvegh Eszter, Szabados Ágnes, Szabadváry Tamás, Szabó Melinda, Szűcs Ibolya, Telekesi Dóra, Trembeczky Júlia, Vág-völgyi Bence, Weber Viktor (ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszék), Csiki Alíz (Szombathelyi Egyetem), Mihálik Anna és Fábán Boglárka (Pécsi Tudományegyetem), Lu Meng és Wang Quian (Pekingi Egyetem), továbbá Ölvéczy Balázs (Veszprémi Egyetem).

re, vagy továbbra is egy épületként kezelendő. (4–5. tábla)

A 2012. évi ásatás eredményeit az alábbiakban összegezzük.

Északi szektor: Udvar, csatornarendszerek, pince és fémművesműhely (2–3. tábla)

Udvar, sikátor

Az L13/14 és L15/L16 szelvényrendszerekben a köves járósíntet (SE 017) az ásatás kezdetén a 2011. évi szintre visszabontottuk, ugyanígy a kapubejáró szintje alatti *tegulás* agyagréteget (SE 020) és a sárga agyagfelületet (SE 019) is. A kapubejárót is feltártuk, amely a K13 szelvényben 2011-ben egy nyugati irányú falszakasszal (SE 018) folytatódott. A kapubejáró keleti oldalán, a *quaderkő*től keletre, az M13 szelvényben kibontottuk a falkiszedést (SE 157) (SE 156–sóderez falalapozás a falkiszedésben) folytatódott. Sikerült elkülönítenünk az udvar járósíntjeit, és a legfelső, azaz legkésőbbi periódustól elindulva a következő rétegeket kaptuk: utolsó kőperiódus (SE 017), alatta *tegulás*, agyagos felület (SE 076), a kövekkel borított járósínt alapozása (SE 020, az udvartól északra, kapubejárón túl is). Ez alatt jelent meg a korábbi, kemény felületű, kavicsos járósínt (SE 101), amely a kapubejáró közelében a legmagasabb ponton jó állapotban, összefüggő, kemény, tömör felületben megmaradt, dél felé haladva az udvar lejtése miatt azonban már csak foltokban volt megfigyelhető. Alatta agyagos feltöltés húzódtott (SE 078), amelyben nagyméretű kövekből rakott feltöltést lehetett megfigyelni. Ez a réteg az előző periódus feltöltését jelentette; ezzel az udvar kavicsos járósíntje (SE 101) egyenletes, dél felé lejtő felületet kapott. Alatta kavicsos járósínt (SE 082) jelent meg, amelyet L15/L16 szelvényben gödör (SE 119) vágott át, de az L16 szelvény sarkáig markánsan folytatódott. A kavicsos szint (SE 082), amely az egész udvar legkorábbi járósíntjét jelentette, végighúzódtott az L14–L16 szelvényekben, az L16 szelvény délnyugati sarkában definiáltuk (SE 031).

M13 szelvény északi felében agyagréteget bontottunk ki (SE 065=L13/SE 019). Ezt délről az L13 szelvény keleti metszetsfala előtt lévő kvádertől induló, mintegy 30 cm mélységben futó, kelet-nyugati irányú falkiszedés határolja (SE 157, fölötté lévő betöltése: SE 059). 30 cm mélységben előkerült a kavicsos falalapozás teteje, amely a kapubejáró keleti folytatása volt, 3,30 m hosszúságban. Ez a fal jelenti az udvar északi zárófalának a kapubejárótól keletre húzódtó szakaszát. Az SE157 metszetsfala előtt beköt SE 041 észak-déli irányú falba, amely egyben a kb. 9 m szélességű udvar keleti zárófala volt. Tőle keletre, tehát az udvaron kívül, sárga agyagos felületet (SE 091) értünk el. Ezt a réteget átvágtuk és megállapítottuk, hogy a fal 60 cm mélységben a talapzatig folytatódott. Ezen a szinten (SE 159) megálltunk.

A falon túl a falkiszedés (SE 157) egészen biztosan nem folytatódik. Egy észak-déli irányú falat (SE 141) 4,70 m hosszúságban feltártunk, déli folytatását egy árok (SE 123) az M14 szelvényben elvágta (betöltése: SE 090). Az árok az M15 szelvényben is folytatódott (M15/SE 121, betöltése: SE 097), sőt az M16 szelvény déli metszetsfaláig nyomon követhető volt.

Az ároktól (SE 121) keletre sárga felület (SE 096) jelentkezett, amely az M13/M14 szelvényben megfigyelt (SE 091) déli folytatása. Ettől keletre észak-déli irányú falkiszedés (SE 067) jelentkezett az M16 szelvény keleti metszetsfala előtt (betöltése: SE 066). A fal (SE 041) és a falkiszedés (SE 067) párhuzamosan futott egymással észak-déli irányban, a közöttük lévő sárga felület (M15/M16–SE096, M13/M14–SE 091) egy újabb sikátor járósíntje lehetett, a falkiszedés (SE 067) pedig a következő épület nyugati zárófalát jelezte ugyanezen *insulán* belül.

Csatorna

Ebbe a felületbe (SE 083 és SE 031) vágta bele a csatornát (SE 033), amely az SE 093 számú, kőből faragott és áttört díszű, de töredékes állapotban előkerült összefolyótól indult. A csatornától keletre is megtaláltuk a legkorábbi kavicsos járósíntet (SE 082, SE 031). A 2011-ben már kibontott, észak-déli irányú ároktól (SE 024) nyugatra sóderez, kavicsos réteg (SE 105) (=SE 032, SE 082, SE 031) került elő. Ebbe a sóderez rétegbe SE 024-gyel párhuzamosan egy másik, északról induló, kövekkel kirakott oldalú csatornát vágta (SE 151, betöltése: SE 150) (keleti fala–SE 040, nyugati fala–SE 130). Megfigyelésünk szerint a csatorna (SE 151) SE 033 összefolyójáig halad szintén észak-déli irányban, az általa elvezetett vizet talán átvette SE 033 csatorna az összefolyónál. Erre a pontra azonban már nem bontottunk rá. Megfigyeltük azt is, hogy SE 151 csatorna észak felé emelkedett, és a felületbe rakott *tegula* peremének irányából következően kelet felé elkanyarodott. Az SE 151 csatorna kanyarulatától délre habarccsal kikent lenyomatokat mutató *tegulák* (SE 136) helyezkedtek el, amelyek követték az SE 151 számmal jelölt vízelvezető lejtését, amelynek szélessége 28–36 cm volt.

A kavicsos felületet (SE 032) a csatorna (SE 033) aljáig 2 m hosszú szondával átvágtuk. Alatta a következő szinteket határoztuk meg: egysoros kövekből rakott felület (SE 135) falkiszedéssel (SE 024) vagy árokkal észak-déli irányban párhuzamosan; ennek átvágása után kavicsos/sóderez felület (SE 149) jelentkezett SE024 és SE033 csatorna között, teljes felületben; majd ennek átvágása alatt szürke agyagos réteget (SE 134), ez alatt pedig SE 033 csatorna mellett sárga/sóderez réteget (SE 148) értünk el, a csatorna aljával azonos szinten. SE 033 csatornától nyugatra, a csatorna nyugati oldalfalát átvágván gödör (SE 119) jelentkezett, amelynek alja a csatorna alja alatt 54 cm-re volt.

1. kép: Mercuriust ábrázoló ólomvotív öntőformája (fotó: Bartus D.)
Abb. 1: Gussform einer Bleivotivstatue von Mercurius (Foto: D. Bartus)

A kősortól (SE 040) (SE151 csatorna keleti oldala) vályogtéglákból álló omladékot (SE 050) bontottunk ki, amelynek sárga és fekete vályogtéglái négy sorban megmaradtak. Ezt az omladékot megfigyelhettük SE 033 csatorna betöltésében is.

Pince

Eredetileg az L16 szelvény délkeleti sarkában bontottunk rá a kezdetben beásásként, majd pinceként definiált objektum északnyugati sarkára. Az L16 és M16 szelvények közötti metszettel (SE 104) eltávolítása után rábontottunk a pince északi részére (SE 103: pince, SE 100: ennek betöltése). A pincében annak felszíni jelentkezésétől 170 cm mélységig mélyítettük a bontásunkat; a kezdeti szinttől 60 cm-re jelent meg a pince oldalfala, és 110 cm mélységig bontottunk a belsejében. A betöltés (SE 100) bontása során elértünk egy agyagos réteget (SE 113), ebben találtunk egy jó állapotban megőrződött, körülbelül 40 cm széles, 60 cm hosszú deszkát (SE 128). Az agyagos rétegben (SE 113) további szerves maradványokra is bukkantunk: a pince északkeleti sarkában növényi magvak, gyümölcsök kerültek elő, részben szárral (olajbogyó?, datolya?, almamag?). A réteg növényi maradványokat tartalmazó földjét átszitaltuk, több vödör földet kiemeltünk, majd e réteg (SE 113) elbontása során sárga agyagréteget értünk el, amelyben fekete gerendalenyomatokat figyeltünk meg (SE 154). Megjegyzendő, hogy az L17 szelvényt, ahol a pince folytatása várható, 2009-ben már kutattuk, de erre a szintre nem bontottunk rá. 2013-ban mindenképpen érdemes lesz az L16/L17/M16 szelvényeket újra, az M17 szelvényt pedig újonnan megnyitni a pince teljes feltárása érdekében.

Fémműves műhely kemencékkel, árkokkal

Amint azt előljáróban említettük, az utóbbi években a K és L jelzésű szelvényekből olyan leletek (félkész termékek, bronz öntecsek) kerültek elő, amelyek egy a közelben működött fémműves műhely jelenlétére engedtek következtetni. Mivel 2011-ben az udvar szintjét átvágó, idén SE 024 számon definiált falkiszedés betöltésében viaszmodell készítésére használt segédnegatívok töredékei kerültek elő, a kutatás egyik céljaként 2012-ben a műhely megtalálását tűztük ki. A 2012. évi ásatás során kezdettől fogva előkerültek olyan leletek, amelyek előre jelezték, hogy a műhelyt megtaláljuk. Erre utalt az óriási mennyiségben előkerült salak, de az agyagomladék (SE 050) bontása során előkerült, ép, égetett agyag, Mercuriust ábrázoló ólomvotív öntőforma.³ (1. kép) A szelvényekhez tartozó meddőben (SE 004) fémkeresővel talált, talán Fortunát ábrázoló töredékes ólomvotív egyértelműen jelezte, hogy nagyon közel lehetünk a műhelyhez, ugyanerre utalt a barna agyagos réteg (SE 064) bontása során talált, 140 g súlyú, bronz nyersanyagtömb is.

A fémműves műhely az udvaron helyezkedett el, amelynek felületét, miután felhagyták a műhelyt, egymással párhuzamosan futó árkok szelték át. Ezek rendszerét és a kemencékhez való viszonyát a következőképpen lehetett meghatározni.

Az M14 szelvényben SE 123 ároktól nyugatra, azaz párhuzamosan, további árkot találtunk (SE 122, betöltése: SE 064), amely tovább folytatódik az M15/M16 szelvényekben (árók: SE 115, betöltése: SE 098). Az árok betöltésében freskóomladékot találtunk (SE 114), amelyet nem bontottunk ki, annak felszedését a 2013. évi ásatási időnyre hagytuk.

³ BARTUS 2014, 161–168.

Megfigyeltük, hogy az árok (SE 115) déli irányban folytatódik, az M16 szelvény déli részében a pince fölött eléri a déli metszetsíkot. Ez a betöltés (SE 080) azonos az árokbetöltéssel (SE 098).

Az M14 szelvényben a két árkot (SE 123, SE 122) kb. 30 cm keskeny sáv (SE 089) választja el egymástól, amely az M15/M16 szelvényekben is folytatódott észak-déli irányban (M15/M16–SE 095).

Ezekről az árkokról, illetve a közöttük lévő részben található égett agyagfoltokról megállapítottuk, hogy az árkok egy eredetileg fémmegmunkáló műhelyként definiálható objektum kemencéit metszetik.

Az árkok, illetve az udvart észak felől határoló kelet-nyugati irányú fal (SE 157) által metszett kemencék közül kettőt sikerült feltárnunk: az M13 szelvényben a fal (SE 157) két égett foltot (SE 058, SE 060) metszett, az M14 szelvényben észak-déli irányú árok (SE 122) metszette (?) a kemencét (SE 088) a délnyugati sarokban. Ezt a kemencét több rétegben átvágtuk (SE 124, SE 127, SE 131).

Az égett agyagsávról (SE 089) a két árok (SE 122, SE 123) között nem dönthető el, hogy a kemence (SE 088) megmaradt keleti sávja/részei-e vagy egy másik kemence két árok által történt „feldarabolásának” a maradéka.

Az L15/L16 és M15/M16 szelvények találkozásánál egy újabb kemencét (SE 133) tártunk fel, amely az észak-déli irányú árok (SE 115) feletti, tehát későbbi. A kemence részei: agyagpadka (SE 126), kavicsos alapozás (SE 125), agyagos tapasztás (SE 132) (elbontottuk), kör alakú folt (SE 146) (elbontottuk), feketére égett agyag (SE 147) (nem bontottuk el). A kemencétől (SE 133) keletre laza sóderes foltot (SE 152) bontottunk ki sárga agyagfelületben (SE 096).

Megfigyeltük, hogy a falkiszedés(?) (SE 024) vágja a kemence (SE 133) nyugati padkáját. Mivel a falkiszedés(?) betöltésében 2011-ben viaszmodell készítésére használt segédnegatívok töredékei kerültek elő, a falkiszedés(?) az összes kemencéhez képest is későbbinek tekinthető.

Az árkok (SE 115, SE 121) között jelentkező égett agyagsáv (SE 095) az M15/M16 szelvényekben hasonló jelenség (megsemmisített kemence) lehetett, mint az M14 szelvényben az SE 122 és SE 123 között lévő égett agyagsík (SE 089).

Déli szektor: Udvar, falak, falkiszedések (4–5. tábla)

Az I. *insula* 1. épületének déli részére vonatkozó legfontosabb megfigyelésünk az, hogy a D19 szelvény teljes felületében folytatódott az a kavicsos udvarsínt (SE 108), amelyet az előző években már megtaláltunk, és ismét megállapítottuk, hogy a kavicsos udvarfelületet a legkésőbbi fázisban kőlapokkal burkolták. A kőburkolatot később elbontották, mindössz-

szeg egy kőlap (SE 158) maradt meg eredeti helyén, az SE 068 rétegben. Az elbontás idejére utalhat az A19/B19/C19/D19 szelvénytörzsből talált 1795. évi 6 krajcáros (SE 012 rétegben), illetve az 1800. évi 1 krajcáros (SE 013 réteg).

A kavicsos udvari járósínt (SE 108) északnyugati sarkában észak-déli irányú falkiszedés (SE 144) határolta (betöltése: SE 143); a falkiszedésig terjedően 2×2m-es szondát nyitottunk, amelynek szintjét a sárga agyagfelületig (SE 145) mélyítettük. A bontást ezeken a felületeken befejeztük.

A falkiszedéstől (SE 144) nyugatra, a C19 szelvény egész felületét betöltő fekete agyagfelületen (SE 118) befejeztük a bontást, ebben sárga foltok jelentkeztek (vályogtégla lenyomatok). Ezt a felületet (SE 118) az északnyugati és a délkeleti sarokban két 2×2 m-es szondával átvágtuk. Ez mélysége mintegy 20 cm volt, mivel azonban új felületet nem értünk el, a jelenlegi felszíntől mért 130–135 cm-es mélységben megálltunk a bontással.

Megállapítottuk, hogy az udvartól északabbra nyitott szelvényekben az 1990-es években megfigyelt, egymással párhuzamosan futó falak, köztük két épületet elválasztó síkattal, itt nem folytatódnak; a fentebb említett falkiszedés (SE 144) alapján – legalábbis ebben a szektorban – úgy tűnik, hogy nem két, hanem egy épületről van szó.

A falkiszedés (SE 144) és tőle nyugatra, az A19 szelvényben feltárt, észak-déli irányú falak közötti felületben (SE 053) a faltól (SE 053) keletre az egész felületet beborító, apróra tört, átégett *tegula*- és *imbrextöredékekből* álló, 30–50 cm vastag tetőomladék (SE 051) került elő, amelynek elbontása után sárgásbarna agyagréteget (SE 052) bontottunk ki, mindkét szelvény (A19, B19) teljes felületében. Ezt a réteget az A19 és B19 szelvények déli felében a falig (SE 053) 2 méter szélességben átvágtuk. Alatta lévő kemény, barna agyagfelületen (SE 155) befejeztük a bontást. Épületmaradványokat, járósínt 140 cm mélységben nem találtunk. A bontás során feltűnően kevés lelet került elő.

Az A19 szelvényben feltártuk az észak-déli irányú kőfalat (SE 053), amelybe az A19 szelvény délnyugati sarkában kelet-nyugati irányú falszakasz (SE 139) köt be. A falnak (SE 053), amelyet északi irányban jelentősen visszabontottak, lábazata (SE 138) is előkerült. Ez a fal északi irányban falkiszedés formájában folytatódott (SE 084; betöltése: SE 083). A betöltés (SE 083) elbontása után megtaláltuk a lábazattal (SE 138) azonos falalapozási szintet, amely vízszintes felület formájában északi irányban folytatódott. Ezt teljesen kibontottuk. A fal (SE 053) északi folytatását 2007-ben az A18 szelvényben már kibontottuk, a faltól nyugatra, az A19 szelvényben SE 141 és SE 142 fekete agyagrétegek által határolt, észak-déli irányú vályogfal (SE 140) húzódik, amelynek folytatását az A18 szelvényben 2007-ben már megtaláltuk.

BÉLYEGES TÉGLÁK

A 2012. évi ásatási idényben a Szőny-Vásártér lelőhelyen összesen 14 bélyeges téglakerült elő, amelyek közül valamennyi felirattal ellátott. A téglabélyegek az előző évektől kissé eltérő képet és összetételt mutatnak. A polgárváros területén 2012-ben előkerült katonai téglabélyegek között (összesen 13 darab = 92,8%) nagy számban képviseltetik magukat a Brigetióban állomásozó különböző katonai egységek. Bár 2 bélyeg (1–2) csak *legio* szó töredékét tartalmazza, valószínűsíthető, hogy mindkettő a Brigetióban leghosszabb ideig állomásozó *legio I Adiutrix Pia Fidelis* bélyegeként oldható fel. Ezáltal az említett csapat négy bélyeggel (28,5%) (1–4) van jelen a 2012. évi anyagban. Egy bélyeg a Brigetio helyőrségét Kr. u. 105–114 között adó *legio XXX Ulpia Victrix*hez köthető (0,78%) (5). Egy további bélyeg (14) jelenlegi ismereteink szerint feloldhatatlan, de valószínűleg valamely csapattesthez, esetleg egy *legió*val hozható

kapcsolatba. Ritkaság számba megy auxiliáris bélyegek előkerülése a polgárváros területén, bár a korábbi években időről időre volt rá példa.⁴ A tárgyalt ásatási idényben ebből a sorozatból nagy valószínűséggel a *cohors VII Breucorum* egy bélyegének a töredéke került elő (0,78%) (6). Összesen hat, mindig negatívan nyomott, általában gyatra minőségűnek mondható és csak egy esetben (7) *tabula ansata*val keretezett bélyeg erejéig képviselteti magát a brigetioi flotta, a *Classis Flavia Histrica* (42,8%) (7–12). A magán téglákezetők bélyege – amennyiben a 14. bélyeget a katonai bélyegek közé soroljuk – mindösszesen egy darabon figyelhető meg (0,78%) (13), nevezetesen a Vásártér területén ugyancsak jól ismert, szépen és mélyen nyomott, szabályos *tabula ansata*ban elhelyezkedő, karcsú betűkkel jellemezhető, carnuntumi székhelyű, feltehetőleg Kr. u. 2. századi⁵ *Atiliae firma* bélyegének töredéke.

KATALÓGUS

1. Tegula töredéke (6. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.025.63.

Méretetek: *tegula*: 108×63, 6×24,5 mm; bélyeg: 64×42,4 mm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg[io] I Ad[iutrix] P[ia] F[idelis]?*.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

2. Tegula töredéke (6. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.025.061.

Méretetek: *tegula*: 116×104×24 mm; bélyeg: 96×43 mm.

A téglabélyeg feloldása: *Leg[io] I Ad[iutrix] P[ia] F[idelis]?*.

Megjegyzés: A téglabélyeget *tabula ansata* keretezi.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század.

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

3. Tegula töredéke (6. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.025.67.

Méretetek: *tegula*: 108×168×22,4 mm; bélyeg: 66,3×40,4 mm.

A téglabélyeg feloldása: *[Leg(io) I] A[diutrix] ° P[ia] ° F[idelis]*.

Megjegyzés: A téglabélyeget *tabula ansata* keretezi.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század. Ugyanebből a rétegből a Kr. u. 2. század első negyede–3. század közötti időszakra keltezhető Dressel 24/Zeast 90 *amphora* fültöredéke került elő (lásd *amphorák* katalógusa: 4).

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

4. Imbrex töredéke (6. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.036.33.

Méretetek: *imbrex*: 102×122×25 mm; bélyeg: 19×17 mm.

A téglabélyeg feloldása: *[Leg(io) I A[diutrix]] P[ia] F[idelis]*.

Megjegyzés: A téglabélyeget *tabula ansata* keretezi.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század. Ugyanebből a rétegből a Kr. u. 1. század közepe–2. század közepe közötti időszakra keltezhető rhodosi *amphora* fül- és oldaltöredéke került elő (lásd *amphorák* katalógusa: 2).

Irodalom: BARTUS–BORHY et al. 2012, 9–11, Kat. 1–10; BARTUS–BORHY et al. 2013, 12–14, Kat. 1–15, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

5. Tegula töredéke (6. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.008.8.

Méretetek: *tegula*: 27×29×32 mm; bélyeg: 16×16 mm.

⁴ *C(ohors) I(prima) A(lpinorum)* (BORHY 2005, 104, Kat. 1.20.) Lásd még: SZILÁGYI 1952, 201–203.

⁵ SWOBODA 1964, 116.

A téglabélyeg feloldása: *[Leg(io) XXX U(lpia)] V(ictrix)*.

Megjegyzés: A téglabélyeget valószínűleg *tabula ansata* keretezi.

Keltezés: A *legio XXX Ulpia Victrix* Kr. u. 105–114 között állomásozott Brigetióban. Ugyanebben a rétegben a Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje közöttre keltezhető üveg pohár peremtöredéke⁶ került elő (lásd üvegek katalógusa: 16). (12. tábla 15) Ugyaninnen egy talán Domitianus korára(?) keltezhető érem is származik (lásd érmek katalógusa: 2).

Irodalom: BARKÓCZI 1944–1951, 70; MÓCSY 1962, Sp. 615; BORHY 2012, 25. Lásd még: RIU 383; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14, Kat. 16.

6. Tegula töredéke (6. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.025.62.

Méretetek: *tegula*: 117×142×23 mm; bélyeg: 73×36 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(ohors) ° V[Call(aecorum) Luc(ensium)]* vagy *C(ohors) ° V[II Breucorum equitata c(ivium) R(omanorum)]*. Bár az első helyen említett, Crumerumban (Nyergesújfalu, Brigetio keleti *territoriumán*) – sőt, Szilágyi J. szerint⁷ Kr. u. 124-ben minden bizonnyal magában Brigetióban is – állomásozó egység egy katonájának, az *azalius* származású Dasmenusnak a Kr. u. 149-re keltezhető katonai diplomája Szőnyből került elő,⁸ Barkóczy L. szerint valószínűbb az utóbbi feloldás, hiszen a dél-pannoniai Lugióban állomásozó *cohors VII Breucorum* „téglaküldeményeivel (...) több ízben támogatta a brigetioi helyőrséget”.⁹ Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a *cohors* névnek *c(ohors)* rövidítése eltér a *cohors VII Breucorum* eddig ismert *coh(ors)*, illetve *cohor(s)* változataitól.¹⁰

Megjegyzés: A téglabélyeget *tabula ansata* keretezi.

Keltezés: Kr. u. 2–3. század. Lőrincz B. szerint a *cohors VII Breucorum* többek között Brigetióból ismert bélyegei a Kr. u. 3. század első felére keltezhetők „egészen biztosan”.¹¹

Irodalom: A *cohors V Callaecorum Lucensium* történetére és feliratos emlékéanyagára, téglabélyegeire lásd: CICHORIUS 1900, 265–266; BARKÓCZI 1944–1951, 18–19; RIU 749, 751 (Nyergesújfaluból [Crumerum], Brigetio keleti *territoriumáról*); LŐRINCZ 2001, 238–240 (téglabélyeg Gerulatáról). A *cohors VII Breucorum* történetére és feliratos emlékéanyagára, téglabélyegeire lásd: CICHORIUS 1900, 259–260; RIU 1041, 1043 (mindkettő Dunaszekcsőről); SZILÁGYI 1933, 88–91; SZILÁGYI 1952, 202–203; LŐRINCZ 1977, 17–20; LŐRINCZ 1979, 29–31; LŐRINCZ 2001, 242–243.

7. Imbrex töredéke (6. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.025.65.

Méretetek: *imbrex*: 83×105×21 mm; bélyeg: 70×30 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) H(istrica)?* Megjegyzés: A téglabélyeget *tabula ansata* keretezi, amely azonban csak a bélyeg bal oldalán látszik valamennyire. A betűk eltérő méretűek, a betűtávolság is egyenetlen, mindez azt a benyomást kelti, mintha az egyes betűket külön-külön nyomták volna bele az agyagfelületbe.

Keltezés: Kr. u. 3. század első harmada.

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

8. Imbrex töredéke (7. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.002.4.

Méretetek: *imbrex*: 97×106×20 mm; bélyeg: 44×23 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) H(istrica)?* Megjegyzés: Keskeny, nyúlánk betűk, ferdén nyomottak az agyagfelületbe. A betűszarak lefelé mélyülnek, felső részük kevésbé mélyen nyomódott a felületbe (vö.: 11).

Keltezés: Analógiák alapján Kr. u. 3. század első harmada.

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

9. Imbrex töredéke (7. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.025.66.

Méretetek: *imbrex*: 93×125×19,5 mm; bélyeg: 46,8×24,9 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) H(istrica)?* Keltezés: Analógiák alapján Kr. u. 3. század első harmada. Ugyanebből a rétegből a Kr. u. 2. század első negyede–3. század közötti időszakra keltezhető Dressel 24/Zeast 90 *amphora* fültöredéke került elő (lásd *amphorák* katalógusa: 4).

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

10. Imbrex töredéke (7. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.078.37.

Méretetek: *imbrex*: 73×90×18 mm; bélyeg: 41×20 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) H(istrica)?*

⁶ RÜTTI 1991, Form AR 98.

⁷ SZILÁGYI 1952, 202 (7).

⁸ CIL XVI, 97.

⁹ BARKÓCZI 1944–1951, 18–19; SZILÁGYI 1952, 203.

¹⁰ *Coh(ors)*: SZILÁGYI 1933, T. XXIII, 18–20, 22–24; *cohor(s)*: SZILÁGYI 1933, T. XXIII, 21.

¹¹ LŐRINCZ 1979, 29–31, Abb. 7, Taf. 12.5.

Keltezés: Analógiák alapján Kr. u. 3. század első harmada. Ugyanebben a rétegben Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe közöttre keltezhető üvegpohár¹² peremtöredéke (lásd üvegek katalógusa: 11) (12. tábla 10.) került elő.

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

11. *Imbrex* töredéke (7. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.076.41.

Méretetek: *imbrex*: 49×71×18 mm; bélyeg: 22×24 mm.

A téglabélyeg feloldása: *[C(lassis)] F(lavia) H(istrica)?*

Keltezés: Analógiák alapján Kr. u. 3. század első harmada. Ugyanebben a rétegben szálrátétes díszítésű üvegkehely¹³ Kr. u. 3. század első felére keltezhető töredékei kerültek elő (lásd üvegek katalógusa: 7). (12. tábla 6)

Megjegyzés: Keskeny, nyúlánk betűk, ferdén nyomottak az agyagfelületbe. A betűszarak lefelé mélyülnek, felső részük kevésbé mélyen nyomódott a felületbe (vö.: 8).

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

12. *Imbrex* töredéke (7. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.024.64.

Méretetek: *imbrex*: 85×119×19 mm; bélyeg: 20×20 mm.

A téglabélyeg feloldása: *C(lassis) F(lavia) [H(istrica)]?*

Keltezés: Analógiák alapján Kr. u. 3. század első harmada.

Irodalom: CIL III, 11415; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 13; BARTUS–BORHY et al. 2013, 14–15, Kat. 17–22, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

13. *Tegula* töredéke (7. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.C19–D19.070.17.

Méretetek: *tegula*: 50×46×26 mm; téglabélyeg: 49×20 mm.

A téglabélyeg feloldása: *[Atilia]e ° fīr[ma]*.

Keltezés: A 2010-ben előkerült, hasonló bélyeget kísérő *terra sigillata* leletek alapján 2–3. század fordulója. Az 2011-ben az *Atiliae firma*-típusú bélyeggel azonos rétegből előkerült közép-galliai, rheinzaberni, westerndorfi és pfaffenhofeni *terra sigillata* leletek kronológiai spektruma az Antoninus-kor–késő Severus-kor között helyezkedik el. A bélyegtípus tömeges carnuntumi előkerülése miatt E. Swoboda a téglaegető ottani működését feltételezte, és tevékenységét a Kr. u. 2. századra tette.¹⁴ Magyarország területéről – Brigetión kívül – csak Aquincumban, illetve a Carnuntumhoz közeli Bezenye-Büdöskút-dűlői őrtoronyból ismert. Lőrincz B. tévesen *Atilia* (!) *Firma* olvasattal közölte ezt a típust.¹⁵ Ugyanebből a rétegből üvegfazék¹⁶ Kr. u. 1–2. századra keltezhető peremtöredéke (lásd üvegek katalógusa: 62) került elő.

Irodalom: CIL III, 11414; SZILÁGYI 1933, 108, Nr. 35a, XXX. T.; LŐRINCZ 1981, 52–53; BARTUS–BORHY et al. 2012, 11, Kat. 11–12; BARTUS–BORHY et al. 2013, 15, Kat. 25, további szakirodalmi hivatkozásokkal.

14. *Tegula* töredéke (2. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2012.A19–B19.052.11.

Méretetek: *tegula*: 92×70×30 mm; téglabélyeg: 52×33 mm.

A téglabélyeg: *--J A(---) ° (?) C(---)*.

Keltezés: Kr. u. 1–3. század. Ugyanebből a rétegből a Kr. u. 2. század első negyede–3. század közötti időszakra keltezhető Dressel 24/Zeest 90 típusú *amphora* peremtöredéke (lásd *amphorák* katalógusa: 3) és egy üvegpohár¹⁷ Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe közöttre keltezhető peremtöredéke (lásd üvegek katalógusa: 14) (12. tábla 13) került elő. Megjegyzés: A bélyeget *tabula ansata* keretezi. Elvben számításba jöhet *[leg(io) I] A(diutrix) ° (?) C(laudiana)*, noha ezt a császárnévből képzett kitüntető jelzőt csakis az Aquincumban állomásozó *legio II Adiutrix Claudiana* nevéből ismerjük,¹⁸ a brigetiói *legio I Adiutrix*-ében pedig még egy II. Claudius uralkodására (Kr. u. 269) keltezhető, csapatnevet is említő feliraton¹⁹ sem fordult elő. Természetesen azonban nem lehet kizárni egy magán téglaegető tulajdonosa *tria nominá*jának rövidítését sem.

Irodalom: FITZ 1983, 199, No. 774–775.

¹² RÜTTI 1991, Form AR 99.

¹³ BARKÓCZI 1988, Form 80; BARKÓCZI 1981, 35–62; SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001, 92; BARAG 1967, 63–65; LAZAR 2003, 115–116; STERN 2001, 138–139.

¹⁴ SWOBODA 1964, 116.

¹⁵ LŐRINCZ 1981, 52–53.

¹⁶ COOL–PRICE 1995, Kat. Nr. 809–810.

¹⁷ RÜTTI 1991, Form AR 99.

¹⁸ CIL III, 3525–10492; TitAquinc 12.

¹⁹ CIL III, 4289.

HELYI KERÁMIA

A 2012. évi ásatáson a korábbi évekhez hasonlóan nagy mennyiségű, helyi készítésű kerámia került elő. (1. táblázat) A 7189 töredék típusait és arányait tekintve megegyezik az előző feltárások anyagával.²⁰

A kerámiaanyag legnagyobb részét a szürke házi kerámia 4765 töredéke (66,28%) adja. Anyaguk durva, homokkal és kavicsal soványított, felületük érdes. Változatos égetési minőséget képviselnek: a sötétszürke, kemény anyagú áruk mellett a szürke világos árnyalataira égetett, puhább anyagú edények egyaránt jelen vannak. A töredékek a Pannoniában általánosan jellemző formákhoz tartoztak: tányérok, fedők, fazekak, *caccabusok*, korsók, kancsók, poharak, hombárok. A poharak között ritkább forma a „*Faltenbecher*”, amely lekerekített, duplán profilált, kihajló peremmel és „*Karniesranddal*”, az edény testtől árkolással elválasztott, erősen profilált peremkiképzéssel jelentkezett.²¹

1282 töredék (17,83%) nyers színű házi kerámiához tartozott. Anyaguk a sárga különböző árnyalataira égetett, homokkal, apró kavicsal soványított, ritkán fehér mészszerkecsket és fekete zárványokat is tartalmaz. Formájukat tekintve korsók, kancsók, fedők, tálak, poharak részeit képezték. A Szőny-Vásártérről ismert, 2011-ben előkerült, nyers színű, pohár formájú szűrőt²² a 2012-es év ásatási anyaga egy további, kisméretű töredéssel bővítette (1). (8. tábla 1)

344 töredéket brigetiói sávós kerámiaként (4,79%) lehetett meghatározni. A Flavius-korban megjelenő és a Kr. u. 2. század közepén virágkorát élő típus²³ az elnevezését a pannoniai leletanyag legjelentősebb lelőhelyéről kapta. Műhelye is azonosítható Brigetióban a *legiotábornok*ól északra fekvő, katonai irányítású Szőny-Gerhát fazekastelepen, amely a Hadrianus kortól Kr. u. 230-ig működött.²⁴ Az edények közös jellemzője a világos, barnássárgára, halvány sárgára vagy sárgászörsre égetett anyagon az edény felső kétharmadában vagy közepén megjelenő narancssárga, vörös, barnászörs festés. A festés lehet díszítés nélküli vagy az anyag színét szabadon hagyó karcolt vízszintes vonalakkal, hullámvonalakkal, illetve rovátkolásokkal (*Rädchenverzierung*) ta-

Kerámiatípus	Darab
Szürke házi kerámia	4765
Nyers színű házi kerámia	1282
Brigetiói sávós kerámia	344
Dörzstál	186
Vörös bevonatos kerámia	170
Pompeii vörös tál utánzata	146
Ún. „Firnware”	139
Mázás kerámia	60
Pannoniai szürke kerámia	50
Füstölőtál	37
Márványozott kerámia	7
Arcos edény	3

1. táblázat: A helyi kerámiák százalékos megoszlása
Tab. 1: Verteilung der lokalen Keramik

golt. A nyakat plasztikus, rovátkolt bordataggal díszíthették. A kerámiatípust feldolgozó Bónis Éva a típuson belül fül nélküli, egy- és kétfülű korsókat, bő szájú kancsókat, vízszintes peremű, tojás alakú fazekakat, gömbtestű edényeket és háromfülű edényeket különített el.²⁵ A szőny-vásártéri leletanyag töredékei halvány sárgára égetettek, homokot és fehér mészszerkecsket tartalmaznak. Többségük leginkább karcolt vízszintes vonallal és fogazással tagolt, nagyméretű edények, korsók vagy fazekak oldaltöredékei lehettek. Díszítésében érdekesebb az az oldaltöredék, amelyen a festett sávokat tojásfüzérszerű motívummal kapcsolták össze (2). (8. tábla 2) Biztosan korsóhoz tartozott egy aljtöredék²⁶ és négy peremtöredék.²⁷ A vízszintes peremű, tojás alakú fazekak kétféle peremkiképzéssel jelentkeztek: sima²⁸ (3) (8. tábla 3) vagy bordázott²⁹ felülettel (4). (8. tábla 4) Plasztikus bordatag egy vízszintes peremű fazék peremtöredékén (4) és egy karcolt fogazással díszített ol-

²⁰ BARTUS–BORHY et al. 2013, 27, 4. kép.

²¹ Lekerekített: *ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.008.99, 2012.L13–L14.022.18; duplán profilált: ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.113.216–218.; kihajló: ltsz.: KGYM 2012.M15–M16.014.179.; „Karniesrand”: ltsz.: KGYM 2012.M15–M16.080.92–93, 97.*

²² BARTUS–BORHY et al. 2013, Kat. 2, 13. tábla 2.

²³ PÓCZY1957, 41; BÓNIS 1970, 80.

²⁴ BÓNIS 1970, 71.

²⁵ BÓNIS 1970, 71–85.

²⁶ *Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.186.*

²⁷ *Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.113.279, 2012.L13–L14.025.133, 2012.L13–L14.078.51, 2012.M15–M16.081.23.*

²⁸ *Ltsz.: KGYM 2012.M13–M14.009.981, 2012.L16–M16.075.68, 2012.L16–M16.100.16, 2012.M15–M16.011.199, 2012.M15–M16.011.206, 2012.M15–M16.035.209.*

²⁹ *Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.050.24, 2012.L16–M16.082.82, 2012.L16–M16.010.416, 2012.L13–L14.077.9.*

daltöredéken³⁰ figyelhető meg. Párhuzamai a 2011-es szőny-vásártéri ásatás vízszintes peremű fazekán³¹ és a brigetiói eredetű Fleissig-gyűjtemény fül nélküli korsóján³² ismert.

2012-ben 186 *mortarium*, azaz dörzstál töredéke (2,59%) került elő. Többségük nyers színű vagy vörös bevonatos, néhány mázas, és a raetiai dörzstálakra jellemző lángolt festésű perem is jelentkezett. Nyers színű, mázas és lángolt peremű dörzstálak a Szőny-Gerhát fazekastelepen is készültek.³³

Az anyagban 170 vörös bevonatos kerámiatöredék (2,36%) található, amelyek leginkább korsókhoz, tálakhoz és poharakhoz tartoztak. Anyaguk a sárga különböző színeire égetett, homokot, kis számban vörös zárványokat tartalmazó, porózus vagy keményre égetett agyag. Vörös bevonatuk a világosnarancssárgás színtől a barnászörösig terjed. A tálak között befelé hajló peremű tálak,³⁴ egy kisméretű, befelé hajló peremű, talpgyűrűs tál (5), (9. tábla 1) a Pó-vidéki Drag. 24/25 *terra sigillata* formára visszavezethető³⁵ gyűrűs tálak („*Leistenschale*”) (6),³⁶ (9. tábla 2) az itáliai eredetű Consp. 20 (7),³⁷ (9. tábla 3) és a galliai eredetű Drag. 37 *terra sigillata*³⁸ forma utánzatai jelentek meg. Az anyagban egy Drag. 54 *terra sigillata* pohárutánszatot (8) (9. tábla 4) lehetett meghatározni. A szőny-vásártéri vörös bevonatos kerámiák között a Szőny-Gerhát fazekastelep termékei közül szerepelnek a gyűrűs tálak³⁹ és a Drag. 37 *terra sigillata* utánzatok.⁴⁰ A Consp. 20 tálutánszat párhuzama a Szőny-Vásártér 1994-es ásatási anyagában található,⁴¹ Drag. 54 pohárutánszat a Járóka temetőből,⁴² a Sörházkeri temetőből,⁴³ Petrovics I. gyűjtéséből,⁴⁴ a Gerhát temetőből⁴⁵ és a Kállay-gyűjteményből ismert.⁴⁶

146 töredék (2,03%) képviseli a „*pompeii vörös tálak*” utánzatait (9). (10. tábla 1) 14 esetben lehetett az edények teljes profilját kiszerkeszteni.⁴⁷ A tálakat enyhén behúzott perem és íves oldalfal jellemzi, belső oldalukon és a külső peremsávban vörösre festettek. Anyaguk téglaszínűre, vörössesárgára égetett, porózus, homokot, apró kavicsot, vörös zárványokat tartalmaz. Egy aljtöredéket három koncentrikus körrel díszítettek.⁴⁸ A „*pompeii vörös tálak*” utánzatai a Flavius-kortól jellemzőek Pannoniában.⁴⁹ A vörös festésű utánzatokat a Kr. u. 2. század közepétől fokozatosan a forma szürke változatai váltották fel.⁵⁰ A kerámiatípus a Szőny-Gerhát fazekastelep termékei között is szerepel.⁵¹

139 vékony falú, a vörös különböző árnyalataira festett pohártöredék, az úgynevezett „*Firnisware*” helyi, pannoniai utánzatainak tekinthető. A „*Firnisware*” a Flavius-kortól megjelenő, fémes fényű, barnászöröses bevonatú importedények, utánzataik az Antoninus-kor egyik legkedveltebb kerámiái közé tartoztak. Formájuk tojásdad vagy „*Faltenbecher*”, faluk lehet sima vagy agyagszembeszórásos. A típus a Kr. u. 2. században a rajnai és dunai *limes* mentén végig jellemző volt, a Kr. u. 2. század végéig, 3. század elejéig keltezhető.⁵² A szőny-vásártéri anyagban többféle peremkiképzéssel jelentkeztek: *Karniesrand* (10), (10. tábla 2) kihajló (11), (10. tábla 3) lekerekített (12) (10. tábla 4) és vízszintesen kihajló, lekerekített (13) (10. tábla 5) perem.

A 2012. évi kerámiaanyag kis részét teszik ki a mázas (60 töredék, 0,83%), a pannoniai szürke kerámiák (50 töredék, 0,70%) és a füstölőtálak (37 töredék, 0,51%). A pannoniai szürke kerámi-

³⁰ Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.077.10–13.–2012.L13–L14.078.54.

³¹ BARTUS–BORHY et al. 2013, 27, 29, Kat. 6, 13. tábla 6.

³² BÓNIS 1970, 74, 84, 5. ábra 2=6. ábra 2.

³³ BÓNIS 1979, Abb. 6:17, Abb. 16:12, 13.

³⁴ Ltsz.: KGYM 2012.M13–M14.009.960., 2012. M15–16.014.136.

³⁵ GABLER 1977, 163–164.

³⁶ Ltsz.: KGYM 2012.M13–M14.009.124., 2012.L16–M16.075.75.

³⁷ Ltsz.: KGYM 2012.M13–M14.064.17, 2012.M13–M14.065.225.

³⁸ Ltsz.: 2012. L13–L14.076.8, 2012.M15–16.015.91, 2012. M15–M16.048.15, 2012.M15–M16.080.84.

³⁹ PÓCZY 1957, 45; BÓNIS 1975, 7. ábra 2=10. ábra 12, 7. ábra 3=12. ábra 13, 8. ábra 12=10. ábra 20, 8. ábra 7=10. ábra 22.; BÓNIS 1979, Abb. 6:16.

⁴⁰ BÓNIS 1979, Abb. 9:2, Abb. 15:2, 9, Abb. 16:3.

⁴¹ FÉNYES 2003, 127, 159, Kat. 4/c/45, Abb. 27/5.

⁴² FÉNYES 2003, 159, Kat. 4/c/3, Abb. 24/2.

⁴³ FÉNYES 2003, 159, Kat. 4/c/7, 32, 33, 34, Abb. 24/4, Abb. 26/6, 7, 8.

⁴⁴ FÉNYES 2003, 159, Kat. 4/c/21, 22, 27, Abb. 25/7, 8, Abb. 26/2.

⁴⁵ FÉNYES 2003, 159, Kat. 4/c/37, 38, Abb. 26/11, Abb. 27/1.

⁴⁶ FÉNYES 2003, 159, Kat. 4/c/35, 39, 40, 41, Abb. 26/9.

⁴⁷ Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.988, 2012. M13–14.009.119, 2012.M13–14.009.992, 2012. M13–14.042.99, 2012.M13–14.061.185–2012. M13–14.064.113, 2012.M13–14.065.30, 2012. M13–14.065.209, 2012.M13–14.065.210, 2012. M15–16.011.248, 2012.M15–16.014.34, 2012. M15–16.014.37, 2012.M15–16.014.96, 2012. M15–16.014.124–127, 2012.M15–16.014.134, 2012. M15–16.014.195, 2012.M15–16.014.123, 2012. M15–16.014.516, 2012.M15–16.035.460, 2012. M15–16.035.461, 2012.M15–16.080.83.

⁴⁸ Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.065.127.

⁴⁹ GABLER–HORVÁTH 1996, 153.

⁵⁰ GABLER 1977, 163; GABLER 1989, 476; GRÜNEWALD 1979, 41, Taf. 25, 4–5.

⁵¹ BÓNIS 1979, Abb. 6:8.

⁵² GABLER 1977, 160.

ák (*Pannonische Glanztonware*) anyaga sötét-, barnás- vagy világosszürkére égetett, homokot, több esetben fehér mészzemcsét tartalmaz, bevonatuk matt vagy fényes sötétszürke. Formailag egy Drag. 37 *terra sigillata* utánzatot (14) (11. tábla 1) és egy pátkai típusú tálat (15) (11. tábla 2) lehetett meghatározni. Két oldaltöredéken pecsételt motívumok láthatóak: egyiken levéldísz (16), (11. tábla 3) másikon két sávban egy széles, rovátkolt patkó(?) egy osztott körmotívummal, alatta levélsorral (17). (11. tábla 4) A pannoniai szürke kerámia gyártása a Kr. u. 1. században kezdődött meg, és ez a tartomány a típus fő elterjedési területe is. Virágkorát a Kr. u. 2. század közepén élte, majd a rheinzaberni és westendorfi *terra sigillata*k megjelenésével a Kr. u. 3. század közepére pannoniai forgalma megszűnt.⁵³ Brigetiói gyártásukat Nagy Lajos vetette fel, a műhely fennállását Kr. u. 120 és 180 közé keltezte.⁵⁴ Később a Szőny-Gerhát fazekastelep feltárásával a kerámiatípus helyi gyártása bizonyítottá vált.⁵⁵

A füstölőtálak (*turibula*) szürke és nyers színű változata is jelen van a szőny-vásártéri anyagban. Formájuk alacsony vagy magas, megnyúlt, díszítésük azonos a Római Birodalom többi részéről ismert füstölőtálakéval: a szájeremet és a has külső oldalát 2–5 sorban, ritkábban a talp szélét vagy a magas talp közepét plasztikus hullámsorok, szögletes bevagdossított bordatagok, esetleg fogazás díszíti, gyakori a belső fogazott peremléc is. A *turibulum* itáliai eredetű forma. A Kr. u. 1. században jelent meg Pannoniában, a provincián belüli elterjedése követte a tartomány római meghódításának és megszervezésének folyamatát. Leginkább a Kr. u. 2–3. században jellemző, de a római uralom végéig megtalálható.⁵⁶ E. Gose, a Rajna-vidéki kerámiaanyag feldolgozója szerint a füstölőtálak formai fejlődése a meredekebb felső részű, karcsúbb edények felé mutat,⁵⁷ Brigetióban azonban ilyen formai fejlődést jelenleg nem lehet ki-

mutatni. Gyártásuk a szőny-kurucdombi és Szőny-Gerhát fazekastelepen is folyt.⁵⁸

A kerámiaanyagban mindössze hét márványozott festésű töredék (0,07%) található. Készítéstechnikájuk megegyezik a korábbi években tapasztaltakkal: a rossz minőségű, sárgára égetett anyagra közvetlenül vitték fel ecsettel a vörös márványozást. Az edények formáját egy esetben sem lehet pontosabban meghatározni: egy oldaltöredék gyűrűs tálhoz,⁵⁹ két talpgyűrűtöredék talán *terra sigillata* utánzathoz tartozhatott (18).⁶⁰ (11. tábla 5) Márványozott festésű edények a Kr. u. 1. századtól az Antoninus-korig általánosan jellemzőek voltak Pannoniában,⁶¹ a technikát a Szőny-Gerhát fazekastelepen is használták.⁶²

2012-ben három töredéssel (0,04%) bővült a brigetiói arcós edények száma (19). (11. tábla 6). Sárgára égetett, jó minőségű anyagukat kopott, vörös bevonat fedi. Bár a töredékek nem illenek össze, anyaguk és hasonló kivitelezésük alapján egy edény részeinek tekinthetők. A perem egyenes, lekerekített, a nyakat három borda tagolja. A két oldaltöredék hajfűrtöt ábrázol, az egyiken egy fül is látható. A szőny-kurucdombi és Szőny-Gerhát fazekastelepen is készített,⁶³ ritka figurális díszítésű edények az utóbbi időszakban évről évre jelentkeznek a szőny-vásártéri kerámiaanyagban.

Összességében megállapítható, hogy a Szőny-Vásártéren 2012-ben előkerült, helyi készítésű kerámiaanyag a Pannonia szerte általánosan megfigyelhető típusokat és formákat öleli fel. A 2–3. századra jellemző edények többsége a *canabae* területén fekvő katonai irányítású, szőny-kurucdombi és Szőny-Gerhát fazekastelepeken készülhetett. A leletanyagból kiemelendők a Consp. 20 és Drag. 54 formájú *terra sigillata* utánzatok és az arcós edény töredékek, amelyek csekély számban ismertek Brigetióból.

KATALÓGUS

1. Nyers színű kerámia oldaltöredéke (8. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.025.134.

Leírás: Nyers színű szűrő oldaltöredéke. Anyaga sárgára égetett, apró kavicszemcséket tartalmaz.

Méretetek: m=2 cm, sz=3,6 cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

2. Brigetiói sávós kerámia oldaltöredékei (8. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.190–191, 2012.M13–14.061.195.

Leírás: Brigetiói sávós kerámia három oldaltöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, apró kavicsot, fekete szemcséket tartalmaz, enyhén porózus. Külső oldalát

⁵³ PÓCZY 1957, 37; KARNITSCH 1957, 116; FÉNYES 2003, 120, 124.

⁵⁴ NAGY 1942, 258; MARÓTI 1991, 379.

⁵⁵ BÓNIS 1979, Abb. 8:5–7.

⁵⁶ HARSÁNYI 2012, 247–248.

⁵⁷ GOSE 1984, 38.

⁵⁸ BÓNIS 1976, 78; BÓNIS 1979, Abb. 7:17, 18, Abb. 9:9–11, Abb. 15:15–17.

⁵⁹ Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.050.22.

⁶⁰ Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.097.22, 2012.M13–M14.065.14.

⁶¹ BÓNIS 1942, 22; PÓCZY 1956, 42; GABLER 1977, 161; GABLER 1989, 495.

⁶² BÓNIS 1979, Abb. 6:14–15, Abb. 9:1, 5–6, 8, Abb. 14:6, 9, Abb. 15:13–14, Abb. 17:7.

⁶³ BÓNIS 1977, Abb. 3:9; BÓNIS 1979, Abb. 18:9, Abb. 23:3.

barnásvörös sávok díszítik, amelyek között az agyag színét mutató, 1,2 cm-es sávot festett, vörösbarna, íves, tojásfüzér szerű motívum tagolja.
Méretek: $m=10,4$ cm, $sz=7,8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

3. Brigetioi sávós kerámia peremtöredéke (8. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.981.

Leírás: Brigetioi sávós, vízszintes peremű fazék peremtöredéke. Vörössárgára égetett, enyhén porózus anyagú, külső oldalán perem alatt barnásvörös bevonattal és az anyag színét szabadon hagyó karcolt, vízszintes vonallal díszített.

Méretek: $m=3,1$ cm, $sz=5,2$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=10$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

4. Brigetioi sávós kerámia peremtöredéke (8. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.190–191, 2012.M13–14.061.195.

Leírás: Brigetioi sávós fazék vízszintes, három bordával tagolt peremtöredéke. Anyaga halványsárgára égetett, apró mészszerű szemcséket tartalmaz, enyhén porózus. Külső oldala perem alatt vörösre festett, nyakán tagolt bordataggal, alatta két sor karcolt fogazással díszített.

Méretek: $m=4,2$ cm, $sz=6,2$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=12$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

5. Vörös bevonatos tál peremtöredéke (9. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.961–962.

Leírás: Vörös bevonatos, befelé hajló peremű, talpgyűrűs tál öt profil- és aljtöredéke. Anyaga sárgásvörösre égetett, kevés apró kavicsot, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Külső és belső oldalát kopott vörös bevonat fedi.

Méretek: $m=3,5$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=14$ cm, $\hat{a}_{\text{alj}}=11$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

6. Vörös bevonatos tál töredékei (9. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.075.75.

Leírás: Vörös bevonatos gyűrűs tál („Leistenschale”) peremtöredéke. Anyaga réteges, kívül barnássárgára, magjában vörössárgára égetett, apró kavicsot és homokot tartalmaz, enyhén porózus. Belső oldalát és a perem külső részét vörös bevonat fedi.

Méretek: $m=6,7$ cm, $sz=12,6$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=34$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

7. Vörös bevonatos tál peremtöredéke (9. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.065.225.

Leírás: Vörös bevonatos tál peremtöredéke, Consp. 20 *terra sigillata* forma utánzata. Anyaga sárgásbarnára égetett, jól iszapolt. Külső és belső oldalát barnásvörös bevonat fedi.

Méretek: $m=2,2$ cm, $sz=4,2$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=12$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,7$ cm.

8. Vörös bevonatos pohár perem, alj- és oldaltöredékei (9. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.090.87, 2012.M13–14.090.89–90, 2012.M13–14.090.294–295.

Leírás: Vörös bevonatos pohár hat részben összeillő perem, alj- és oldaltöredékei. Drag. 54 *terra sigillata* forma utánzata. Anyaga sárgásvörösre égetett, homokot tartalmaz. Belső oldalát mattvörös, külső oldalát fényes, narancssárgás vörös bevonat fedi.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=4,5$ cm, $\hat{a}_{\text{alj}}=3,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

9. „Pompeii vörös tál” utánzatának profiltöredékei (10. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.185, 2012.M13–14.064.113.

Leírás: „Pompeii vörös tál” utánzatának összeillő profiltöredékei. Anyaga barnásvörösre égetett, apró kavicszerű szemcséket, vörös zárványokat, homokot tartalmaz. Külső peremszegélyén és belső oldalán kopott vörös bevonattal. Másodlagosan égett.

Méretek: $m=5$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=26$ cm, $\hat{a}_{\text{alj}}=20$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

10. Vörös bevonatos, vékony falú pohár perem- és oldaltöredékei (10. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.090.81–84, 2012.M13–14.090.95–96, 2012.M13–14.090.280, 2012.M13–14.090.292.

Leírás: Vörös bevonatos, vékony falú „Faltenbecher” nyolc, részben összeillő perem és oldaltöredéke. Pereme *Karniesrand*. Anyaga vörössárgára égetett, jól iszapolt. Külső és belső oldalát mattvörös, helyenként barnásvörös bevonat fedi. Perem alatt vízszintes hornyolattal tagolt.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,35$ cm.

11. Vörös bevonatos, vékony falú pohár peremtöredéke (10. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.1409.

Leírás: Vörös bevonatos, vékony falú „Faltenbecher” kihajló peremtöredéke. Anyaga téglaszínűre égetett, matt, kívül barnásvörös, belül vörös bevonattal. Perem alatt vízszintes hornyolattal tagolt.

Méretek: $m=2,4$ cm, $sz=3,6$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,35$ cm.

12. Vörös bevonatos, vékony falú pohár perem- és oldaltöredékei (10. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.100.20–21.–2012.L16–M16.100.136.

Leírás: Vörös bevonatos, vékony falú „Faltenbecher” négy perem- és oldaltöredéke. Pereme lekerekített. Anyaga sárgásvörösre égetett, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Kívül fényesebb, belül mattvörös bevonat fedi. Perem alatt vízszintes hornyolattal díszített.

Méretek: $m=10$ cm, $sz=6,4$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,35$ cm.

13. *Vörös bevonatos, vékony falú pohár peremtöredéke* (10. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.025.124.

Leírás: Vörös bevonatos, vékony falú pohár vízszintesen kihajlító, lekerekített peremtöredéke. Anyaga barnássárgára égetett, apró kavicsot tartalmaz. Külső oldalon vörösbarna, belső oldalán vörös bevonat fedi. Külső oldala agyagszembeszórással díszített.

Méretek: $m=3,9$ cm, $sz=5,5$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=9$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,35$ cm.

14. *Pannoniai szürke kerámia perem és oldaltöredéke* (11. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.984, 2012.M13–14.009.987.

Leírás: Pannoniai szürke, Drag. 37 formájú *terra sigillata* talutáncat perem- és oldaltöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, apró kavicsot, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Külső és belső oldalán világosszürke bevonattal, perem alatt két sorban, alj külső oldalán négy sorban karcolt fogazással díszített.

Méretek: $m=5,5$ cm, $sz=9,5$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=36$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,75$ cm.

15. *Pannoniai szürke kerámia peremtöredéke* (11. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.035.233.

Leírás: Pannoniai szürke, pátkai típusú tál peremtöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, apró kavicsot, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Külső és belső oldalát világosszürke bevonat fedi.

Méretek: $m=5,9$ cm, $sz=10,45$ cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=30$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,75$ cm.

16. *Pannoniai szürke kerámia oldaltöredéke* (11. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.C19–D19.013.55.

Leírás: Pannoniai szürke kerámia pecsételt díszítésű oldaltöredéke. Anyaga világosszürkére égetett, homokot tartalmaz. Külső és belső oldalát világosszürke bevonat fedi, külső oldalán bepecsételt levélmotívummal, alatta karcolt fogazással díszített.

Méretek: $m=2,4$ cm, $sz=4,85$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,6$ cm.

17. *Pannoniai szürke kerámia oldaltöredéke* (11. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.C19–D19.013.61.

Leírás: Pannoniai szürke kerámia pecsételt díszítésű oldaltöredéke. Anyaga vörössárgára égetett, apró kavicsot, homokot tartalmaz, enyhén porózus. Külső oldalán két sávban díszített pecsételt technikával, felső sávban egy széles, rovátkolt patkó(?) látható egy osztott körmotívummal, alatta levélsor töredéke.

Méretek: $m=2,3$ cm, $sz=4,3$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

18. *Márványozott festésű kerámia aljtöredéke* (11. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.097.22.

Leírás: Márványozott festésű tál talpgyűrűs aljtöredéke. Anyaga vörössárgára égetett, apró kavicsot, homokot tartalmaz. A tál belső oldala vörös alapon az agyag színét mutató márványozással díszített.

Méretek: $m=1,9$ cm, $sz=8,9$ cm, $\hat{a}_{\text{alj}}=9$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,8$ cm.

19. *Arcos edény perem- és oldaltöredékei* (11. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.036.46–48.

Leírás: Arcos edény sárgára égetett, jól iszapolt anyagú perem- és oldaltöredékei. Külső oldalukat kopott, barnászörös bevonat fedi. A perem egyenes, lekerekített, a nyakat három vízszintes borda tagolja. Az oldaltöredékek hajfürtöket ábrázolnak, egyiken fülábrázolás látható.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

ÜVEGLELETEK

A lelőhelyen 2012-ben folytatott feltárás során a megelőző évekhez hasonló arányban kerültek elő üvegedénytöredékek, összesen 259 darab. A korábbi évek leletanyagához hasonlóan elsődleges cél volt az apró töredékekből legalább a funkció kategória szerinti meghatározása, abban az esetben is, amikor a pontos tipológia nem volt megállapítható, mivel ezek az adatok fontos információval szolgálnak az egykori üveghasználat mértékéről és milyenségéről. Ehhez a korábbi évekhez hasonlóan a S. M. E. van Lith és K. Randsborg tanulmányában közölt felosztást használtuk fel az edények tekintetében,⁶⁴ kiegészítve az ablaküvegek, valamint az egyéb üvegtárgyak cso-

A tárgyak színe	Arány
Színtelenített	56%
Üvegöld	17%
Sötétzöld	0,36%
Fűzöld	3,46%
Kékeszöld	20%

2. táblázat: Az üvegek szín szerinti megoszlása
Tab. 2: Verteilung der Glasfunde nach Farbe

⁶⁴ VAN LITH–RANDSBORG 1985. A katalógusban csak a legalább funkciókategóriába sorolható töredékeket

tüntettük fel, így a meghatározhatatlan oldaltöredékeket nem szerepeltettük.

Funkció	Arány
Tálak	12,50%
Poharak	43,70%
Tároló- és szállítóedények	29,10%
Illatszeres üvegek	5,20%
Ablaküvegek	5,20%
Ékszerek, viseleti tárgyak	4,10%

3. táblázat: Az üvegek funkció szerinti megoszlása
Tab. 3: Verteilung der Glasfunde nach Funktion

portjával, amelyeket célszerűnek láttuk jelen összefoglalóba belevenni.

Az üvegedénytöredékek kivétel nélkül áttetszőek, ezért ezt a katalógusban nem tüntettük fel külön. A tárgyak színének megoszlását vizsgálva láthatjuk, hogy túlnyomó többségük, mintegy 56%-uk színtelenített, továbbá 17%-uk üvegzöld árnyalatú. Emellett csak egy-egy esetben jelentek meg más tónusok, mint a sötétzöld (0,36%), a fűzöld (3,46%). A korábbi évek vásártéri ásatásain feltűnő volt a kékeszöld árnyalatú üvegek hiánya (1-2% körüli értéket tett ki), amely Pannoniában a Kr. u. 1. századra és a 2. század első felére jellemző árnyalat. A 2012-es évben ehhez képest feltűnően nagy számban került elő ezen árnyalat, az üvegedénytöredékek 20%-a volt ilyen. (2. táblázat)

A leletek közül 96 töredéket sikerült funkcionális kategóriába sorolni, az összes lelet 38%-át. (3. táblázat) Az asztali edények csoportjába 54 edénytöredéket sorolhattunk be, (12–13. tábla) ezen belül jelentős számú a tálforma, összesen 12 került elő. Pohárformák ugyancsak jelentős számban láttak napvilágot, 36 töredék sorolható ebbe a csoportba. Az italfelszolgáló edényt vagy töredékét ebben az idényben nem találtunk. A tároló- és szállítóedények kategóriájába 28 üveg került, amelyek palackok töredékeire korlátozódtak. Ezen túl egy fazék pereme látott napvilágot. Az illatszeres üvegek közé 5 üveg töredéke sorolható. Ablaküvegtöredékek is ismertek, összesen öt darab. Az ékszerek és viseleti tárgyak körébe négy lelet tartozik. Összefoglalóan elmondható, hogy a leletek nagy része, 45%-a az asztali edények körébe sorolható, amelyeken belül elsősorban a pohárformák vannak túlsúlyban (43,7%). A tároló- és szállítóedények jelentős csoportot képviselnek, 28% sorolható

ide, míg az illatszeres üvegek és az ablaküvegek azonos mennyiségben kerültek elő (5,2%). Az itt levő katalógusban 77 tárgy szerepel.

A tipológiai párhuzamokat tekintve minden meghatározható töredéknél igyekeztünk megadni a leginkább elterjedt, C. Isings által kidolgozott típust és az ezt kiegészítő, trieri anyagból származó meghatározásokat,⁶⁵ de emellett sok töredék párhuzamát találtuk meg B. Rütty munkájában.⁶⁶ Ahol lehetett, természetesen megadtuk a Barkóczi László katalógusában szereplő analógiákat is.⁶⁷

Ha a meghatározó típusokat vizsgáljuk, a tálak között jelentősek a félgömb alakú tálak (1–2), (12. tábla 1–2) nagyon gyakran vésett díszítések különböző variánsaival. Különösen szép példányok a több sorban vésett oválisokkal, közöttük elválasztó pálcátagokkal díszített darabok, összesen hét ilyen töredék került elő.⁶⁸ Ezek általános jellemzője az, hogy a többi edénytípushoz és kis méretükhöz viszonyítva relatív nagy a falvastagságuk (3–4 mm között), kivétel nélkül színtelenített, jó minőségű alapanyagból készültek. A korábbi évek ásatásainak gyakori lelete a szőnyi Vásártéren.⁶⁹ Ezeket a vésett díszítésű tálakat korábban Barkóczi elemezte és három csoportba sorolta.⁷⁰ A Vásártéren előkerült darabok közül a legtöbb Barkóczi második csoportjába tartozik, ezek változatos mintakincsű darabok, a sorokba rendezett, vésett oválisokat egymástól egyes vagy kettes pálcátagok választják el, az oválisok közepén a legtöbb esetben kis dudor figyelhető meg, míg a gondosan sorokba rendezett oválisokat egymástól vízszintesen futó vésett szalagok választják el.⁷¹ Barkóczi véleménye szerint az állandó mintacsoportok és változatok használata, az egységes kidolgozás, valamint állandó szín helyi, önálló üvegművességre utal. Alapvetően két mintacsoport hatása figyelhető meg ezeken: egyrészt a Rajna–Duna vízi út kapcsán nyugati, másrészt syriai. Emellett, mivel gyakran kerülnek elő a pontosan datálható, rátétes díszítésű kelyhekkel együtt, gyártásuk ugyanerre az időszakra datálható (Kr. u. 3. század első fele), ezen belül is Barkóczi feltételezte, hogy egy rövidebb, 25-30 éves periódushoz rendelhetők hozzá.⁷² Az ekképp díszített tálak, poharak a Kr. u. 2. század végén–3. század első felében egész Nyugat-Európában elterjedtek Skandináviától Britanniáig, Galliától és Germaniától kezdve Hispaniáig és Italiáig, megállapítható azonban, hogy Köln környékén nagyobb számban vannak jelen. A keleti területeket illetően Pannoniát, a syriai-palaestina területeket, Egyiptomot és a Pontus-

⁶⁵ ISINGS 1957; GOETHERT-POLASCHEK 1977.

⁶⁶ RÜTTI 1991.

⁶⁷ BARKÓCZI 1988.

⁶⁸ BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56, 60.1; HARTER 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI

1997, 100–101; SAKL-OBERTHALER-TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC-SVETEK 1986, Tab. I.4,8.

⁶⁹ DÉVAI 2011, 135.

⁷⁰ BARKÓCZI 1986, 166–189.

⁷¹ BARKÓCZI 1986, 167.

⁷² BARKÓCZI 1986, 181–182.

vidéket kell megemlítenünk.⁷³ Ha a típus elterjedési területét és sűrűsödési pontjait nézzük, megállapítható, hogy négy zónában gyártották ezeket: a Rajna-vidéken (talán Kölnben), Pannoniában, Syriában (lehetséges, Dura Europosban), ezen kívül a Pontus-vidéken, Tanaisban.⁷⁴

Jelen vannak a kisebb méretű, kifelé hajtott, csöszzerű, melegen lekerekített peremmel rendelkező, szabadon fűjt, díszítetlen tálformák, (12. tábla 3–4) amelyek jellemzőek a Kr. u. 1. század második felétől a 2. század második feléig.⁷⁵

A leggyakrabban előkerülő pohárforma továbbra is a függőleges falú, enyhén megvastagodó szájperemű, hengeres testű pohár, amelynél mind melegen lekerekített, mind vágott peremkialakítás megtalálható, főként díszítetlen kivitelben, de néha plasztikus szálrátéttel ellátott változata is megfigyelhető (12, 15–25, 27–39).⁷⁶ (12. tábla 11, 14–15; 13. tábla 1–9, 11–12, 14–21) Ez a típus megfeleltethető Barkóczi katalógusában a 60–62., Drag. 30-as *terra sigillatara* emlékeztető formával, amelyek üvegváltozatai Pannoniában a Kr. u. 2. század végére és a Kr. u. 3. századra datálhatóak,⁷⁷ míg augsti párhuzamaik a Kr. u. 2. század közepétől a Kr. u. 3. századig tehető.⁷⁸ Egy-egy díszített változatán előfordulhat a perem alatt bekarcolt vonaldísz, illetve becsiszolt szalagdíszítés is. A vásártéri poharak döntő többsége ebbe a típusba sorolható.⁷⁹

A 2012-es idényben előkerült néhány plasztikus szálrátéttel díszített kehelytöredék, amelyek egyébként a lelőhely jellegzetes leletei (7–10).⁸⁰ (12. tábla 6–9) Ez a díszítési technika a kerámiák barbotinos díszítéséből ered.⁸¹ Ezek az üvegek a Kr. u. 2. század második felében jelennek meg mind keleten, mind a birodalom nyugati felén. Az első műhelyt, amely valószínűleg Syriában lehetett, még nem azonosították pontosan. A nyugati területeken legalább két műhelykört lehet elkülöníteni, az egyik a Rajna-vidékre, valószínűleg Kölnbe lokalizálható (ezenkívül például Észak-Galliában is lehetett egy a kölninél alacsonyabb színvonalon gyártó műhely), a másik pedig valahol Pannoniában működhetett.⁸² A pannoniai rá-

tétdíszes kelyheket Barkóczi elemezte, és négy csoportot állított fel.⁸³ A most előkerült töredékek az edény alapanyagából készült szintelenített díszítéseket tartalmaznak, amelyek inda- és levélmotívumokat formáznak, az indák felszíne rovátkolt, míg a levéldísz bepecsételt körmotívumokat mutat. A töredékek Barkóczi második csoportjába sorolhatóak.⁸⁴

Néhány töredéke látott napvilágot annak a Kr. u. 2. század közepétől a 3. század közepéig jellemző pohárformának, amely szintelenített és melegen lekerekített pereme alatt az edény alapanyagából készült, vékony szálrátét díszítés figyelhető meg (11, 13–14, 26).⁸⁵ (12. tábla 10, 12–13; 13. tábla 10) Érdekessé az a szintelenített üvegből készült, félgömbös pohárforma, amelynél az edény oldalfalából kiképzett bütykök és bordák figyelhetőek meg (29). (13. tábla 13) A típus töredékei a vásártéri ásatásokon rendszeresen előkerültek.⁸⁶ A forma használata a Kr. u. 2. század közepétől 3. század közepéig jellemző.⁸⁷

Érdekesség, hogy a 2012-es idényben egyértelműen asztali italfelhasználó edényhez tartozó töredék nem látott napvilágot. Noha a korábbi években sem találtunk nagyszámú, ebbe a kategóriába sorolható töredéket, néhány példány ez idáig minden ásatási idényben előkerült.⁸⁸ Érdekessé megemlíteni emellett, hogy a korábbi évektől eltérően nagyszámú kerültek elő hasábos testű palackok töredékei, csaknem kivétel nélkül kékeszöld árnyalatban (48–59).⁸⁹ (14. tábla 3–8) A formába fűjt tároló- és szállítóedények alján gyakran jellegzetes mintákat figyelhetünk meg.⁹⁰ A 2012-ben talált darabok között két töredéken figyelhető meg minta (53, 57), (14. tábla 5–6) mindkettő egyszerűbb, csupán az edény alján, annak stabilitását növelő mintázatot mutat. Az egyik körív mellett a saroknál elhelyezkedő kör figyelhető meg, a másik esetben szintén körív, emellett a saroknál téglalap mintázat látható. Ez a változatos formájú, alján gyakran névbélyeggel ellátott edénytípus az első számú szállítóedénynek számított, amely üvegből készült. Reliefábrázolásokról, szarkofágokról és sírkövekről is ismerjük használatának módját.⁹¹ Jelentősége abban állt, hogy szögletes formája

⁷³ STERN 2001, 137.

⁷⁴ STERN 2001, 137; PAOLUCCI 1997, 68.

⁷⁵ RÜTTI 1991, Form AR 107, AR 109.1; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 22; ISINGS 1957, Form 46a, 44a.

⁷⁶ RÜTTI 1991, Form AR 98.1, AR 98.2; ISINGS 1957, Form 85b; GOETHERT-POLASCHEK 1977, Form 47a.

⁷⁷ BARKÓCZI 1988, Form 29. (Brigetióból és Intercisából származó edények.)

⁷⁸ RÜTTI 1991, Form AR 98.1, AR 98.2.

⁷⁹ DÉVAI 2011, 137; BARTUS–BORHY et al 2012, 13; BARTUS–BORHY et al 2013, 17.

⁸⁰ DÉVAI 2011, 137; BARTUS–BORHY et al 2012, 14.

⁸¹ BARAG 1967, 65.

⁸² STERN 2001, 138–139.

⁸³ BARKÓCZI 1981, 35–62.

⁸⁴ BARKÓCZI 1981, 35–62

⁸⁵ RÜTTI 1991, Form AR 99; BARTUS–BORHY et al 2012, 17, Kat. 16.

⁸⁶ DÉVAI 2011, 136; BARTUS–BORHY et al 2013, 17.

⁸⁷ RÜTTI 1991, Form AR 60.3; ISINGS 1957, Form 96b; BARKÓCZI 1988, Kat. Nr. 132. Barkóczi katalógusában hasonló díszítés egy intercisai, a Kr. u. 3. század első felére datálható töredéken figyelhető meg.

⁸⁸ DÉVAI 2011, 139.

⁸⁹ RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

⁹⁰ CHARLESWORTH 1966, 26–40.

⁹¹ ROTTLOFF 1999, 42. Például a Simpelfeldből származó szarkofágon.

révén szorosan egymás mellé lehetett helyezni belőle sok darabot, akár a háztartásbeli használatban polcra sorakoztatva, akár a kereskedelemben faládákba, fonott kosarakba praktikus és helytakarékosan elhelyezhető volt,⁹² vastag fala révén pedig biztonságos szállítást biztosított értékes tartalmának. Ezek az edények készítményi technikájukat tekintve formába fűjással készültek,⁹³ a leglényegesebb tulajdonságuk viszont az, hogy újra felhasználhatóak voltak. A forma anyagának minőségétől függően sorozatgyártásra is alkalmas volt. A legérdekesebb kérdés nyilvánvalóan az, hogy milyen termékeket szállítottak bennük. Sokáig tartotta magát az a nézet, amely szerint a palackokban bort szállítottak és tároltak volna. Azonban szerencsére számos esetben maradt meg szerves maradvány az üvegekben, és ezek természettudományos vizsgálata igazolta, hogy nem bort, hanem olajat vagy valamilyen olajos szubsztanciát tartalmaztak. Tehát vagy egyszerűen olajat szállítottak bennük, vagy valamilyen, olajban oldott illatszert, testápolásra használatos szert.⁹⁴ Habár ezek jellegzetes leletei a vásártéri ásatásoknak, ritka, hogy ennyire nagy példányszámban forduljanak elő, és általában a későbbi időszakra valószínűsíthető, üvegöld árnyalatban jelentkeztek.⁹⁵ Ezeket a hasábos testű palackokat a Kr. u. 1. századtól a 4. századig használták,⁹⁶ azonban mivel a katalógusban szereplő töredékek kivétel nélkül kékeszöld árnyalatúak, amely árnyalat elsősorban a Kr. u. 1. és 2. századra volt jellemző, valószínűnek tartjuk, hogy ezek a töredékek is erre az időszakra datálhatóak. Fazékformának csupán egyetlen töredéke látott napvilágot (62), a melegen lekerekített, befelé visszahajtott töredék a Kr. u. 1–2. század tipikus lelete.⁹⁷

Illatszeres üvegek töredékei nem jelentkeztek nagy számban, csupán néhány töredék sorolható ide (63–67). (14. tábla 9–11) Érdekes darab egy középen osztott, kettős testű illatszeres edény aljtöredéke (63). (14. tábla 9) A pontos forma nem határozható meg, mivel csupán egy kis aljtöredék maradt fenn belőle. Annyi bizonyos, hogy osztott testű illatszeres üveghez tartozott, amely már a Kr. u. 1. században feltűnt, de néhány formája még a késő római időkben is kimutatható, ritka leletnek számít a Római Birodalomban.⁹⁸ Ezen kívül egy kónikus testű illatszeres edénykét említhetünk meg (67). (14. tábla 11)⁹⁹

Ablaküvegtöredék mindössze öt került elő (68–72): üvegöld, sárgászöld és fűzöld színű öntött üvegek. Átlagos vastagságuk 0,2 és 0,4 cm között váltakozik. A helyi igényeknek megfelelően egy

homokkal felszórt keretbe öntötték az üvegmasszát, hogy azt a kihűlés után könnyen el tudják távolítani. Ennek következtében az ablaküvegek egyik fele érdes, apró buborékok figyelhetők meg rajta, míg a másik oldaluk teljesen sima felszínű.

Egyéb kisleletként egy üvegöld játékkorongot (73), egy sötétzöld hatszögletű (74), egy üvegöld bordázott (75) (2. kép) és egy sárgászöld, bot alakú üveggyöngyöt (76) kell megemlítenünk. A bordázott üveggyöngyöket a brigiói üvegműhely is gyártotta. Párhuzamát ennek a rendkívül érdekes formának a római kori üveggyöngyök között nem találtuk. Ezekkel a példányokkal megegyező forma került elő a Wielbark-kultúra területén a Barbaricumban, Nyugat-Pomerániában, továbbá a Visztula alsó szakaszán, Brandenburgban és Mecklenburgban. Előfordulása nagyon ritka, opak és áttetsző változata egyaránt létezett.¹⁰⁰ Az eddigi példányok egy rövid

2. kép: Bordázott üveggyöngy
Abb. 2: Glasperle mit Rippen

időszakra datálhatóak, a Kr. u. 2. század 2. felétől a 3. század első évtizedéig, a brigiói üveggyártó műhely is ebben az időszakban működött.¹⁰¹ A katalógus utolsó tétele pedig egy jellegzetes gyártási hulladék töredéke (77).

Összefoglalásként elmondható, hogy a korábbi évekhez hasonló arányban kerültek elő üveggedény töredékek, a jellemző típusok is megegyeznek az eddigiekkel. Az egyetlen különbség az, hogy ezen idényben nem kerültek elő italfelhasználó edények, valamint különösen nagy súllyal szerepelnek a kékeszöld árnyalatú tároló- és szállítóedények, az

⁹² ISINGS 1957, 63. Pompeiiből a Casa del Menandroból ismerünk faládát, amelyben hasábos palackot tartottak.

⁹³ COTTAM–PRICE 1998.

⁹⁴ ROTTLOFF 1999, 49.

⁹⁵ DÉVAI 2011, 139; BARTUS–BORHY et al 2012, 14.

⁹⁶ RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

⁹⁷ COOL–PRICE 1995, Kat. Nr. 809–810.

⁹⁸ COOL–PRICE 1995, 203, Kat. Nr. 2258; GOETHERT–POLASCHEK 1977, 224.

⁹⁹ BARKÓCZI 1988, Kat. Nr. 204; RÜTTI 1991, Form AR 135; ISINGS 1957, Form 82.

¹⁰⁰ TEMPELMANN–MACZYŃSKA 1985, 41–43.

¹⁰¹ DÉVAI–GELENCSEI 2012, 73.

ablaküvegtöredékek aránya is némileg kevesebb az eddig megszokottól. A korábbi évek vásártéri ásatásain feltűnő volt a kékeszöld árnyalatú üvegek hiánya (1-2% körüli értéket tett ki), amely Pannoniában a Kr. u. 1. századra és a 2. század első felére jellemző árnyalat. A 2012-ben ehhez képest feltűnően nagy mennyiségben került elő ezen árnyalat, az üvegedénytöredékek 20%-a. Csaknem mindegyik kékeszöld töredék hasábos testű palackhoz tartozik. Ez felveti annak lehetőségét, hogy a 2012-ben

feltárt M13–M14, L13–L16 szelvényekben talált épületmaradványok kevésbé tartoztak lakóépületekhez, inkább kiszolgáló, műhely- vagy kereskedelmi tevékenységekhez köthetjük őket. A hasábos palackok töredékeinek egy része az L15–L16 szelvényekben található pince feletti rétegekből származik, így a jellegzetes tárolóedény nagyobb számú jelenlétét ebben az ásatási idényben a pince közelsége is magyarázhatja.

KATALÓGUS

1. Tál töredékei (12. tábla 1)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56, AR 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4.8.

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.043.17–19.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel. A vízszintesen futó, vékony, kerékvésett vonal alatt facettált, keskenyebb oválisok, alatta körök láthatóak.

Méretük: $v_{\text{átlagos}} = 0,21$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Kelkezés: Kr. u. 3. század első fele.

2. Tál töredékei (12. tábla 2)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 25. a–b; ISINGS 1957, Form 96; RÜTTI 1991, Form AR 56, AR 60.1; HARTEK 1999, Form A 16; HOFFMANN 2002, Form C3.3.1.9; PAOLUCCI 1997, 100–101; SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001, Taf. 3.23–24; ŠARANOVIC–SVETEK 1986, Tab. I.4.8.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.64–65, 2012.M13–14.009.71–72.

Leírás: Félgömb alakú tál töredékei, vésett díszítéssel, ívelt, vágott, csiszolt peremmel. A vízszintesen futó, két vékony, kerékvésett vonal alatt facettált, vízszintesen álló oválisok, ez alatt pedig kör alakú vésetek láthatóak, közepükön dudorral. Ezeket egyes pálcátágok választják el, amelyek lezárása szintén facettált oválisokból áll.

Méretük: $v_{\text{átlagos}} = 0,21$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Kelkezés: Kr. u. 3. század első fele.

3. Tál peremtöredéke (12. tábla 3)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.22.

Leírás: Tál melegen lekerekített, kifelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretük: $v_{\text{peremfal}} = 0,43$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,11$ cm.

Színmeghatározás: üvegöld.

Kelkezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

4. Tál peremtöredéke (12. tábla 4)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 107; ISINGS 1957, Form 46a.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.96.

Leírás: Tál melegen lekerekített, kifelé visszahajtott peremtöredéke.

Méretük: $v_{\text{peremfal}} = 0,38$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,14$ cm.

Színmeghatározás: üvegöld.

Kelkezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század első fele.

5. Tál talpgyűrűtöredéke (12. tábla 5)

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.104.5.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szárlátét talpgyűrűvel ellátott.

Méretük: $\hat{a} = 6,62$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,18$ cm.

Színmeghatározás: üvegöld.

6. Tál talpgyűrűtöredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.014.5.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szárlátét talpgyűrűvel ellátott.

Méretük: $\hat{a} = 6,4$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

7. Szárlátétes díszítésű kehely töredékei (12. tábla 6)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 80; BARKÓCZI 1981, 35–62; SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001, 92; BARAG 1967, 63–65; LAZAR 2003, 115–116; STERN 2001, 138–139.

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.076.3–4.

Leírás: Szárlátétes díszítésű kehely oldaltöredékei. Az indamotívumokból álló rátét az edény alapanyagából készült, színtelenített.

Méreték: $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.
Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

8. Szálrátétes díszítésű kehely töredékei (12. tábla 7)
Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 80; BARKÓCZI 1981, 35–62; SAKL-OBERTHALER-TARCSAY 2001, 92; BARAG 1967, 63–65; LAZAR 2003, 115–116; STERN 2001, 138–139.
Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.7.
Leírás: Szálrátétes díszítésű kehely oldaltöredékei. Az indamotívumokból álló rátét az edény alapanyagából készült, szintelenített.
Méreték: $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.
Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

9. Szálrátétes díszítésű kehely töredéke (12. tábla 8)
Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 80; BARKÓCZI 1981, 35–62; SAKL-OBERTHALER-TARCSAY 2001, 92; BARAG 1967, 63–65; LAZAR 2003, 115–116; STERN 2001, 138–139.
Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.23.
Leírás: Szálrátétes díszítésű kehely oldaltöredékei. Az indamotívumokból álló rátét az edény alapanyagából készült, szintelenített, a levéldíszeken körmotívumokkal.
Méreték: $v_{\text{átlagos}} = 0,1$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.
Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

10. Szálrátétes díszítésű kehely töredékei (12. tábla 9)
Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Form 80; BARKÓCZI 1981, 35–62; SAKL-OBERTHALER-TARCSAY 2001, 92; BARAG 1967, 63–65; LAZAR 2003, 115–116; STERN 2001, 138–139.
Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.6.
Leírás: Szálrátétes díszítésű kehely oldaltöredékei. Az indamotívumokból álló rátét az edény alapanyagából készült, szintelenített. Az indák felszíne rovátkolt.
Méreték: $v_{\text{átlagos}} = 0,15$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.
Keltezés: Kr. u. 3. század első fele.

11. Pohár peremtöredéke (12. tábla 10)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.
Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.078.2.
Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke, a perem alatt vízszintesen futó szálrátét díszítéssel.
Méreték: $v_{\text{peremfal}} = 0,22$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.
Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

12. Pohár peremtöredéke (12. tábla 11)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.
Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.014.3.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méreték: $v_{\text{peremfal}} = 0,62$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,22$ cm.
Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

13. Pohár peremtöredéke (12. tábla 12)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.
Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.13.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke, a perem alatt vízszintesen futó szálrátét díszítéssel.

Méreték: $\hat{a} = 6,2$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,22$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

14. Pohár peremtöredéke (12. tábla 13)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.
Ltsz.: KGYM 2012.A19–B19.052.5.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke, a perem alatt vízszintesen futó szálrátét díszítéssel.

Méreték: $\hat{a} = 6,6$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,2$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,13$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

15. Pohár peremtöredéke (12. tábla 14)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.
Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.059.2.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méreték: $\hat{a} = 9$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,24$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,12$ cm.
Színmeghatározás: szintelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

16. Pohár peremtöredéke (12. tábla 15)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.
Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.008.3.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méreték: $\hat{a} = 10,4$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,22$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

17. Pohár peremtöredéke (13. tábla 1)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.
Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.075.167.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méreték: $\hat{a} = 9,62$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,42$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,14$ cm.

Színmeghatározás: szintelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

18. Pohár peremtöredéke (13. tábla 2)
Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.
Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.027.6.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=12,8$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

19. Pohár peremtöredéke (13. tábla 3)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.075.168.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=8,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,53$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,15$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

20. Pohár peremtöredéke (13. tábla 4)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.9.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,42$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,15$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

21. Pohár peremtöredéke (13. tábla 5)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.10.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,32$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,1$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

22. Pohár peremtöredéke (13. tábla 6)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.75.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=6,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,32$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

23. Pohár peremtöredéke (13. tábla 7)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.003.74.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,36$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,1$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

24. Pohár peremtöredéke (13. tábla 8)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.010.2.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,42$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: fűzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

25. Pohár peremtöredéke (13. tábla 9)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.090.17.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=9,8$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: fűzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

26. Pohár peremtöredéke (13. tábla 10)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 99.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.4.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke, a perem alatt vízszintesen futó szál-rátét díszítéssel.

Méretek: $\hat{a}=6,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,21$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,09$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

27. Pohár peremtöredéke (13. tábla 11)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.042.1.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,41$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

28. Pohár peremtöredéke (13. tábla 12)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.113.6.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=11,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

29. Pohár oldaltöredéke (13. tábla 13)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 60.3; ISINGS 1957, Form 96b; BARKÓCZI 1988, Kat. Nr. 132.

Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.113.3.

Leírás: Pohár oldaltöredéke, kicsípett bordadíszítéssel.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,24$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század közepe.

30. Pohár peremtöredéke (13. tábla 14)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.42, 2012.M13–14.064.47–48.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

31. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 15)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.43.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=11,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

32. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 16)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.358.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=11,2$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

33. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 17)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.95.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=11,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

34. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 18)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.17.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

35. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 19)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.10.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,42$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

36. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 20)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.97.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,44$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

37. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 21)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.74.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $\hat{a}=6,4$ cm, $v_{\text{peremfal}}=0,24$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,12$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

38. *Pohár peremtöredéke* (13. tábla 21)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.75.

Leírás: Pohár megvastagodó, melegen lekerekített peremtöredéke.

Méretek: $v_{\text{peremfal}}=0,34$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

39. *Pohár oldaltöredéke* (14. tábla 1)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 98.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.45.

Leírás: Pohár ívelt oldalának töredéke, egymás alatt két vízszintesen futó, kerékvéssett vonaldíszítéssel.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 2. század közepe–3. század eleje.

40. *Pohár talpgyűrű töredéke* (14. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.039.2.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, külön bogból fűjt, csőszerű talpgyűrűvel. A fűvócső nyoma látható.

Méretek: $\hat{a}=4,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,11$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

41. *Talpgyűrű töredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.061.3.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szárlátét talpgyűrűvel.

Méretek: $\hat{a}=3,4$ cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

42. *Talpgyűrű töredéke*

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.7.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szárlátét talpgyűrűvel.

Méretek: $\hat{a}=2,8$ cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

43. Talpgyűrű töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.359.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szálrátét talpgyűrűvel.

Méretek: á=3,8 cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

44. Talpgyűrű töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.CD–19.045.2.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, csőszerű, plasztikus szálrátét talpgyűrűvel.

Méretek: á=5,8 cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

45. Talpgyűrű töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.014.6.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, plasztikus szálrátét talpgyűrűvel.

Méretek: á=6,4 cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

46. Talpgyűrű töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.C19–D19.070.07.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, csőszerű, plasztikus szálrátét talpgyűrűvel.

Méretek: á=5,2 cm, $v_{\text{átlagos}}=0,14$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

47. Talpgyűrű töredéke

Meghatározás: A forma pontosan nem határozható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.010.1.

Leírás: Talpgyűrű töredéke, megvastagodó, egyenes, enyhén benyomott aljjal, csőszerű, plasztikus szálrátét talpgyűrűvel.

Színmeghatározás: színtelen.

48. Hasábos testű palack töredékei (14. tábla 3)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.106.1.

Leírás: Hasábos testű palack oldalának és bordázott szalagfülének töredékei az alsó *attache* megvastagodó részével.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

49. Hasábos testű palack töredékei (14. tábla 4)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.050.1.

Leírás: Hasábos testű palack oldalának, hengeres nyakának és bordázott szalagfülének töredékei.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,47$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

50. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.050.5–10.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,32$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

51. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.082.1.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

52. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.073.1–4.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,20$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

53. Hasábos testű palack töredékei (14. tábla 5)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.090.16.

Leírás: Hasábos testű palack oldal- és aljtöredéke. A megvastagodó alj formába fűjt mintájából a szélső körív, valamint a saroknál egy téglalap töredéke látható.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,75$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

54. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.056.5–8.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,25$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.
Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

55. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.056.1–4.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,25$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

56. Hasábos testű palack töredékei

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.102.1.

Leírás: Hasábos testű palack oldaltöredékei.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,3$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

57. Hasábos testű palack aljtöredéke (14. tábla 6)

Meghatározás: RÜTTI 1991, Form AR 156; ISINGS 1957, Form 50.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.8.

Leírás: Hasábos testű palack mintás aljtöredéke. Egy körív és egy pont maradt meg a formába fűjt mintából.

Színmeghatározás: kékeszöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század–2. század.

58. Palack pereme, oldal- és fültöredékei, nem meghatározható (14. tábla 7)

Meghatározás: A forma pontosan nem meghatározható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.CD–19.070.5–6.

Leírás: Palack melegen lekerekített, befelé visszahajtott pereme, bordázott szalagfülének és oldalának töredékei.

Méretetek: $\hat{a} = 4,4$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,64$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,22$ cm.

Színmeghatározás: kékeszöld.

59. Palack aljtöredéke, nem meghatározható

Meghatározás: A forma pontosan nem meghatározható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.LM–16.113.2.

Leírás: Palack aljtöredéke. Az aljon fúvócső nyoma látható.

Színmeghatározás: üvegzöld.

60. Palack bordázott szalagfülének töredéke (14. tábla 8)

Meghatározás: A forma pontosan nem meghatározható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.A19–B19.052.4.

Leírás: Palack bordázott, széles, rövid szalagfülének töredéke.

Színmeghatározás: fűzöld.

61. Palack bordázott szalagfülének töredéke, nem meghatározható

Meghatározás: A forma pontosan nem meghatározható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.036.6.

Leírás: Palack bordázott szalagfülének töredéke.

Színmeghatározás: fűzöld.

62. Fazék peremtöredéke

Meghatározás: COOL–PRICE 1995, Kat. Nr. 809–810.

Ltsz.: KGYM 2012.CD–19.070.4.

Leírás: Fazék peremtöredéke, melegen lekerekített, befelé visszahajtott.

Méretetek: $\hat{a} = 4$ cm, $v_{\text{peremfal}} = 0,4$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,06$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1–2. század.

63. Kettős testű illatszeres edény töredéke (14. tábla 9)

Meghatározás: COOL–PRICE 1995, 203, Kat. Nr. 2258; GOETHERT-POLASCHEK 1977, 224.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.065.4.

Leírás: Középen osztott, kettős testű illatszeres edény aljtöredéke, az aljon tartórúd nyomával. A fúvócső leválasztásának helyén egy szintelen üvegcsépp visszamaradt. Az alj egyenes, megvastagodó.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,25$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1–4. század.

64. Illatszeres üveg nyaka (14. tábla 10)

Meghatározás: A forma pontosan nem meghatározható meg.

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.104.6.

Leírás: Illatszeres üveg hengeres nyakának töredéke.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,14$ cm.

Színmeghatározás: szintelen.

65. Illatszeres üveg alj- és oldaltöredéke

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.7.

Leírás: Hasábos testű illatszeres üveg aljának és oldalának töredéke.

Méretetek: $v_{\text{átlagos}} = 0,17$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

66. Illatszeres üveg alj- és oldaltöredéke (14. tábla 11)

Meghatározás: BARKÓCZI 1988, Kat. Nr. 204; RÜTTI 1991, Form AR 135; ISINGS 1957, Form 82.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.063.2.

Leírás: Kónikus testű illatszeres üveg aljának és oldalának töredéke. Az alj benyomott, tartórúd nyoma látható rajta.

Méretetek: $\hat{a} = 2,62$ cm, $v_{\text{átlagos}} = 0,07$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

67. Illatszeres üveg aljtöredéke

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.014.7.

Leírás: Illatszeres üveg aljtöredéke, a forma nem határozható meg. Az alj egyenes, benyomott, rajta tartórúd nyomával, plastikus szálrátét talpgyűrűvel.

Méretek: á=2,24 cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század második fele–2. század vége.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,22$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

73. Játékkorong

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.065.9.

Leírás: Sík felületre öntött, díszítetlen, ovális játékkorong.

Méretek: á=1,2 cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

68. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.036.5.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű, a szélénél megvastagodó, lekerekített éllel.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,4$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

74. Hatszögű hasáb alakú üveggyöngy

Meghatározás: SWIFT 2000, 102.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.8.

Leírás: Hatszögű hasáb alakú üveggyöngy.

Méretek: $axis=1,1$ cm, $basis=0,3$ cm, $diameter=1,2$ cm.

Színmeghatározás: sötétzöld.

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–3. század közepe.

69. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.9.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű. A szélénél megvastagodó, lekerekített éle van.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,55$ cm.

Színmeghatározás: sárgászöld.

75. Bordázott üveggyöngy

Meghatározás: TEMPELMANN-MACZYŃSKA 1985, 41–43.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.065.2.

Leírás: Hat bordával ellátott, hosszúkas üveggyöngy.

Méretek: $axis=2,6$ cm, $basis=0,8$ cm, $diameter=1,2$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

70. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.037.1.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,3$ cm.

Színmeghatározás: üvegzöld.

76. Bot alakú üveggyöngy

Meghatározás: SWIFT 2000, 102.

Ltsz.: KGYM 2012.LM–16.113.1.

Leírás: Bot alakú üveggyöngy.

Méretek: $axis=1,6$ cm, $basis=0,2$ cm, $diameter=0,4$ cm.

Színmeghatározás: sárgászöld.

Keltezés: Kr. u. 2. század második fele–3. század eleje.

71. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.096.1.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű. A szélénél megvastagodó, lekerekített éle van.

Méretek: $v_{\text{átlagos}}=0,35$ cm.

Színmeghatározás: fűzöld.

77. Fúvócsőről származó műhelyhulladék

Ltsz.: KGYM 2012.001.4.

Leírás: Fúvócsőről származó műhelyhulladék. Vékony, hengeres üvegcső, mindkét vége letörött.

Méretek: á=1,2 cm.

Színmeghatározás: színtelenített.

Keltezés: Kr. u. 3. század eleje.

72. Ablaküveg töredéke

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.063.3.

Leírás: Öntött ablaküveg töredéke. Az egyik fele érdes, a másik sima felszínű.

IMPORT KERÁMIÁK ÉS MÉCSESEK

A 2012-es feltárás során sok *terra sigillata* és az előző évhez képest több, egyéb importból származó kerámiafajta került elő, összesen 82 töredék. Jelen beszámolóban csak a *terra sigillata*akon kívüli, egyéb kerámiafajtákat közöljük.

Legnagyobb mennyiségben (52 töredék, 64%) fekete bevonatos kerámia (*Schwarzfirniskeramik*) tö-

redékek kerültek elő. Ezen belül az egyes töredékek bevonatának, törésfelületének, minőségének vizsgálatával összesen 23 különböző individuumot lehetett elkülöníteni. Az eredetileg 23 edényből 17 volt pontos formai csoportba sorolható, a többi töredék formája fragmentáltságuk miatt nem volt megállapítható. 11 pohárhoz tartozó töredék a Niederbieber 33-as

típusba,¹⁰² ezen belül kettő a 33a típusba (7, 9), (15. tábla 7, 9) három a 33c (4–5, 8) (15. tábla 4–5, 8) típusba, három pedig a 33d típusba (1, 3, 6) (15. tábla 1, 3, 6) volt sorolható, míg a többi töredék alcsoportba sorolása a fragmentáltságuk miatt nem volt lehetséges. Az 52 töredék közül összesen 11-en volt fehér barbotin díszítés megfigyelhető, ezeket a Künzl-féle *Typ 1*-be¹⁰³ tartozó, 4 külön individuumhoz lehetett rendelni (1–3, 6). (15. tábla 1–3, 6) Ezen belül egy a Künzl-féle 1.3.2-es (1) (15. tábla 1), kettő pedig az 1.3.3-as típusba sorolható (3, 6). (15. tábla 3, 6) A fent említett edénytípusok asztali készlethez tartozó ivópoharak. Kivétel nélkül hasas formák meredek, kónikus nyakkal, lekerekített, félköríves, megvastagodó peremmel. Harsányi Eszter szerint az anyagvizsgálatok eredményei alapján a Pannoniában, illetve Noricumban megjelenő edények nagy része a trieri műhely terméke lehet.¹⁰⁴ Az ásatás során előkerült töredékek a Künzl-féle *Gruppe II*-be sorolhatók, amelyek gyártása Kr. u. 240-ben indulhatott és a 260–265-ös évekig tarthatott.¹⁰⁵

Általánosságban jellemzőjük a csengően keményre égetett, kiváló minőségű, vékony, néhány milliméteres falvastagság. Anyaguk színét tekintve egyaránt megfigyelhetők téglavörösre, sötétbarnás vörösre, rétegesen vörös-szürke-vörösre, foltosan vörös-szürkére, illetve szürkére égetett töredékek. Bevonatuk jó minőségű, színük változatos: megjelennek a fémesen fényes sötétszürkés feketére, fényes feketére, fényes barnásfeketére, illetve szürkére és szürkés zöldes színűre égetettek egyaránt.

Érdekes négy oldaltöredék, amelyek egy kihasasodó edényhez/pohárhoz tartoznak (10) (15. tábla 10), szürke színűre, keményre égetettek, finom anyagúak. Bevonatuk zöldesszürke színű, barbotinnal és fogaskerékmotívummal díszítettek. Csupán az oldaltöredékek alapján a pontos formába sorolásuk nem volt lehetséges. Ez az edénytípus eddig nem ismert Brigetióból. Formája és a díszítése – barbotinból felrakott inda és levéldísz – alapján párhuzamba állítható a R. Symonds-féle *Group 21*-be tartozó edényekkel.¹⁰⁶ Rontott darabok ismertek Közép-Galliából, Lavoy és Les Allieux területéről.¹⁰⁷ Párhuzamok ismertek Trierből és Kölnből, illetve megfigyelhető, hogy maga a díszítőmotívum megjelent a Trierben készült, fehér barbotinnal díszített edényeken egyaránt.¹⁰⁸

Az úgynevezett raetiai kerámia vagy más néven *geometrisch verzierte Glanztonware* csoportjába összesen 29 töredék (35%) sorolható, amelyen belül 13 különböző individuumot lehetett elkülöníteni, ezek közül 11 esetben lehetett típust megállapítani. A F. Drexel által a faimingeni leletanyag alapján 1929-ben felállított,¹⁰⁹ majd Th. Fischer révén a regensburgi leletek alapján finomított tipológiát¹¹⁰ alapul véve egy oldaltöredék (14) (16. tábla 1) sorolható a Drexel 1 típusba,¹¹¹ amelyen egy barbotinból formált patkó egyik fele, illetve egy szintén barbotinból felrakott keresztmotívum barbotin pöttyben végződő egyik szára figyelhető meg. Négy edényhez tartozó töredék (15–18) (16. tábla 2–5) sorolható a Drexel 2 típusba,¹¹² ezen belül is a 2b csoportba, amelyet fogaskerékmotívummal díszített sávok, közöttük pedig barbotinból formált patkósor(ok) díszítenek. Hét edény a Drexel 3 típusba sorolható,¹¹³ ezen belül egy a Drexel 3a, hat pedig a Drexel 3b típusba. Egy edény (20) (16. tábla 7) esetében a töredékessége miatt biztonsággal nem dönthető el, hogy a Drexel 2b vagy Drexel 3b típusba tartozik. Formájukat tekintve többnyire elvékonyodó, enyhén kihajló peremű, kihasasodó testű, elkeskenyedő talpú pohárformák. Kivételt két edény képez (18, 23). (16. tábla 5, 10) Az előbbihez tartozó töredékek esetében méretük, illetve vastagságuk alapján valamilyen nagyméretű pohár/korsó, míg utóbbinál levágott, vízszintesen kihajló, lekerekített peremmel ellátott tálka/csésze feltehetően. Anyagukat tekintve finomak, jó minőségűek, nyers színűre, illetve halványvörösre égetettek. Bevonatuk vonatkozásában megfigyelhetők sötét barnásfeketés, vörösesbarnás, lilásbarnás, ezüstösen csillogó sötétlilas-barnás, illetve ezüstösbarnás színű töredékek egyaránt. Fő elterjedési területük Raetia, Noricum és Pannonia. Ismert gyártási központjaik: Aislingen, Schwabmünchen, Phoebeiana,¹¹⁴ Sorviodorum,¹¹⁵ Straubing és Westerndorf.¹¹⁶ A Drexel 1 típus gyártása a Kr. u. 2. század második negyede körül indulhatott meg, a 2. típus az Antoninuskor végétől, vele párhuzamosan pedig a 3. típus gyártása is folyhatott, amely körülbelül a Kr. u. 3. század közepéig található meg a provinciában.

Egy peremtöredék (11) (15. tábla 11) anyaga (szürkére égetett, fényes, sötétfekete bevonattal) és minősége alapján az észak-italiai vékony falú csészékhez sorolható, de kis mérete miatt a pontos típusba sorolása nem volt lehetséges.

¹⁰² OELMANN 1914, 40–41.

¹⁰³ KÜNZL 1997, 21

¹⁰⁴ HARSÁNYI 2013, 2.

¹⁰⁵ HARSÁNYI 2013, 54.

¹⁰⁶ SYMONDS 1992, Group 21, nos. 344–450, Figure 16.

¹⁰⁷ SYMONDS 1992, 35; CHENET 1941, 84, Pl. XVII, no. 334, a–d)

¹⁰⁸ SYMONDS 1992, 35, Figure 29, Group 36.

¹⁰⁹ DREXEL 1911, 80–81.

¹¹⁰ FISCHER 1990, 56–57.

¹¹¹ DREXEL 1911, 80; FISCHER 1990, 56–57.

¹¹² DREXEL 1911, 80; FISCHER 1990, 57.

¹¹³ DREXEL 1911, 80–81; FISCHER 1990, 57.

¹¹⁴ WEBER 1982, 185, CZYSZ–SOMMER 1983, 22–23.

¹¹⁵ WALKE 1965, 44.

¹¹⁶ KELLNER 1980, 178.

Az ásatás során 34 mécses-töredék látott napvilágot, amelyből 33 különböző individuumot lehetett elkülöníteni. 30 töredék a firmamécsesek közé sorolható, amelyből a formailag értékelhető darabok Loeschcke X=Iványi XVII típusba sorolhatók,¹¹⁷ egy levél alakú fogótöredék (13) (15. tábla 13) egy több lángnyílású, Loeschcke III=Iványi III–IV típusú mécseshez tartozhatott.¹¹⁸ Egy indával, szőlőfürtökkel és levelekkel díszített válltöredék (12) (15. tábla 12) az Iványi X=Broneer XXVII¹¹⁹ típusba sorolható mécses-töredéke lehet.¹²⁰ A formát trapéz alakú orrlezárás és az áttört kör alakú fogó jellemzi. Broneer szerint ez a típus a görög területeken jelent meg a Kr. u. 1. század végén, majd a Hadrianus és Antoninus-kortól lett általános, a Kr. u. 3-4. századra pedig számos változata fejlődött ki.

Összegzésként elmondható, hogy a 2012-es feltárás során előkerült import kerámiatípusok be-

leillenek az eddigi kerámiáspektrumba. Legnagyobb mennyiségben *Schwarzfirniskeramik* töredék (52 darab) került elő, amelyen belül 23 külön individuumot lehetett elkülöníteni. Raetiai kerámiából 29 darabot találtunk, ebből 13 különböző individuumot választottunk szét, észak-italiai vékony falú csészék csoportjába pedig mindössze egy töredék tartozott. A formailag értékelhető darabok ivásra szolgáló, kis-méretű poharak közé sorolhatók, illetve a raetiai kerámiák közül egy vastagabb falú, nagyméretű edény, talán korsóforma határozható meg. Mindemellett 30 firmamécses-töredék (Loeschcke X=Iványi XVII), egy levél alakú mécsesfogótöredék (Loeschcke III=Iványi III–IV) és egy Iványi X=Broneer XXVII típusú mécseshez tartozó, szőlőfürttel és indákkal díszített válltöredék került elő.

KATALÓGUS

1. *Trieri Spruchbecher* töredékek (15. tábla 1)

Meghatározás: KÜNZL 1997, Typ 1.3.2.

Ltsz.: KGYM 2012.M15–M16.035.235–267, 2012.M15–M16.014.493–494, 2012.M15–M16.080.204, 2012.M15–M16.014.532.

Leírás: Foltosan vörös-szürkére, csengően keményre égetett, finom anyagú. Kívül-belül fémesen fényes, sötétszürke bevonatos. Lekerekített, félkörösen megvastagodó peremű, kónikus nyakú, kihasasodó testű pohár. A has és nyak találkozásánál hullámvonalas barbotindíztetés. A has alsó és felső szélén fogaskarcolt sávval, közötté pedig kör alakú horpasztásokkal tagolt. A horpasztás közepén két fehér barbotinpöttyből álló díszítés, a has alsó felén barbotin betű töredéke, talán „B” betű. Az alsó fogaskarcolt szalag alatt egy sor haránt irányú, barbotin vonalakból álló díszítés fut körbe.

Méretek: m=14,7 cm, $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, v=0,3 cm.

2. *Trieri Spruchbecher* töredékek (15. tábla 2)

Meghatározás: KÜNZL 1997, Typ 1.

Leltári szám: KGYM 2012.M15–M16.035.491, 2012.M15–M16.035.226, 2012.M15–M16.035.228–229, 2012.M15–M16.035.231.

Leírás: Rétegesen, helyenként foltosan vörös-szürke-vörös színűre, csengően keményre égetett. Lekerekített, félkörösen megvastagodó peremű, kónikus nyakú, hasas pohár. Belső oldalán fehér barbotin maradványa, ez alapján feltételezhetően *Spruchbecher*

lehetett, de az edény hasrésze, amelyen a barbotin díszítés megfigyelhető lenne, hiányzik.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=8$ cm, $\hat{a}_{\text{talp}}=4,5$ cm, v=0,3 cm.

3. *Trieri Spruchbecher* váll- és oldaltöredéke (15. tábla 3)

Meghatározás: KÜNZL 1997, Typ 1.3.3.

Leltári szám: KGYM 2012.C19–D19.046.15.

Leírás: Rétegesen halványvörös-halványszürke-halványvörös színűre égetett, kívül-belül fényes, sötétbarnás-feketés bevonattal. Kónikus nyakú, kihasasodó pohár hosszanti irányú, keskeny horpasztással tagolt és fehér barbotinpöttyel díszített oldaltöredéke.

Méretek: $\hat{a}=1,7 \times 2,2$ cm, v=0,24 cm.

4. *Schwarzfirnis* pohár oldaltöredéke (15. tábla 4)

Meghatározás: OELMANN 1914, Niederbieber 33c.

Leltári szám: KGYM 2012.M13–M14.009.1411.

Leírás: Téglaszínűre égetett, sötétbarna, fémesen fényes bevonatos. Kónikus nyakú, kihasasodó, hosszanti horpasztásokkal tagolt pohár töredéke. Vízszintesen egy sor keskeny, fogaskarcolt sávval díszített. Jó minőségű, finom anyagú.

Méretek: $\hat{a}=2,6 \times 1,7$ cm, v=0,2 cm.

5. *Schwarzfirnis* pohár oldaltöredéke (15. tábla 5)

Meghatározás: OELMANN 1914, Niederbieber 33c.

Leltári szám: KGYM 2012.C19–D19.070.181.

¹¹⁷ IVÁNYI 1935, 16–19; LOESCHCKE 1919, 255–257.

¹¹⁸ IVÁNYI 1935, 11–12; LOESCHCKE 1919, 222–224.

¹¹⁹ BRONEER 1930, 93.

¹²⁰ IVÁNYI 1935, 13–14. (Párhuzama Intercisából: IVÁNYI 1935, 98, Nr. 873, Taf. XXXV. 5.)

Leírás: Halvány téglaszínűre, keményre égetett. Külső-belső oldala egyaránt sötétfekete, fémesen fényes bevonatos. Kónikus nyakú, kihasasodó, kör alakú horpasztással tagolt pohár töredéke.

Méretek: á=2,3×2,3 cm, v=0,2 cm.

6. *Trieri Spruchbecher pohár töredékei* (15. tábla 6)

Meghatározás: KÜNZL 1997, Typ 1.3.3.

Leltári szám: KGYM 2012.M15–M16.11.272, 2012.L15–L16.027.66, 2012.M13–M14.003.8.

Leírás: Rétegesen fekete-téglavörös-fekete színűre, keményre égetett, kívül-belül fémesen fényes, sötétbarnás-szürkés bevonatos. A vörösre égett sávban apró fehér szemcsék figyelhetők meg. A has hosszanti horpasztásokkal tagolt, amelynek alsó részén fehér barbotinból álló csepp alakú díszítés látható.

Méretek: á_{talp}=4,2 cm, v=0,25 cm.

7. *Schwarzfirnis pohár töredékei* (15. tábla 7)

Meghatározás: OELMANN 1914, Niederbieber 33a.

Leltári szám: KGYM 2012.M13–M14.043.182, 2013.M13–M14.009.951.

Leírás: Sötét téglaszínűre égetett, mátrixában apró, fehér szemcsékkal. Külső oldalán fényes fekete, belső oldalán fényes, sötétbarnás-feketés bevonattal ellátott, kónikus nyakú pohárforma. Két sor rovátkolt szalaggal díszített.

Méretek: v=0,2 cm.

8. *Schwarzfirnis pohár töredékei* (15. tábla 8)

Meghatározás: OELMANN 1914, Niederbieber 33c.

Leltári szám: KGYM 2012.M15–M16.035.225, 2012.M15–M16.080.88.

Leírás: Rétegesen vörös-szürke-vörös színűre, keményre égetett. Külső-belső oldalán fényes barna bevonatos. Hasát kisméretű, kör alakú horpasztások tagolják, összesen hét horpasztás lehetett.

Méretek: á_{talp}=5 cm, v=0,25 cm.

9. *Schwarzfirnis pohár töredékei* (15. tábla 9)

Meghatározás: OELMANN 1914, Niederbieber 33 a.

Leltári szám: KGYM 2012.M1–M14.043.95, 2012.M15–M16.011.270, 2012.M13–M14.065.61, 2012.M13–M14.061.203, 2012.M15–M16.098.7, 2012.M15–M16.014.120.

Leírás: Szürke színűre, keményre égetett, kívül-belül fényes, szürke bevonatos. Rövid, kónikus nyakú, vékony falú, kihasasodó testű pohárforma. A has alsó-felső részét két-két, keskeny párhuzamosan futó rovátkolt szalag díszíti.

Méretek: á_{perem}=9 cm, v=0,2 cm.

10. *Barbotindíszes, vékony falú pohár töredékei* (15. tábla 10)

Meghatározás: SYMONDS 1992, Group 21, no. 347. (?)

Leltári szám: KGYM 2012.M15–M16.035.232, 2012.M15–M16.014.119, 2012.L16–M16.113.249, 2012.L13–L14.008.82.

Leírás: Szürke színűre, keményre égetett, külső oldalán sötétszürkés-zöldes bevonatú, belső oldalának felülete lepattogott. Finom anyagú. A díszítését szürke barbotinnal rakták fel, amelynek anyaga megegyezik az edény anyagával, és felületét ugyanaz a bevonat borítja, mint az edény teljes felületét.

A hason két sor fogaskerékdíszítés fut, közöttük, illetve rajtuk pedig barbotinból formált levelek és indák, ezek egy része már szintén lepattogott. A töredékek alapján valamilyen kihasasodó pohárforma lehet.

Méretek: m=7,9 cm, v=0,2 cm.

11. *Észak-italiai(?) csésze peremtöredéke* (15. tábla 11)

Meghatározás: Nem meghatározható.

Leltári szám: KGYM 2012.L13–L14.025.127.

Leírás: Szürke színűre égetett, fényes, fekete bevonatos, enyhén kihajló, lekerekített peremű csésze/pohár(?) töredéke, a vállon egy sor rovátkolt szalaggal díszített.

Méretek: á=2,5×2,4cm, v=0,3–4 cm.

12. *Mécses válltöredéke* (15. tábla 12)

Meghatározás: IVÁNYI 1935, Typ X; BRONEER 1930, Typ XXVII.

Leltári szám: KGYM 2012.M13–M14.009.1236.

Leírás: Szürkésbarna színűre égetett mécses válltöredéke. A vállon reliefes szőlőfürt- és szőlőindadíszítéssel.

Méretek: á=5×1,8 cm.

13. *Levél alakú mécsesfogó töredéke* (15. tábla 13)

Meghatározás: LOESCHCKE 1919, Typ III; IVÁNYI 1935, Typ III–IV.

Leltári szám: KGYM 2012.M13–M14.009.60.

Leírás: Nyers színűre égetett, levél alakban végződő mécses fogójának töredéke.

Méretek: á=2,98×2 cm.

14. *Raetiai pohár oldaltöredéke* (16. tábla 1)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 1; FISCHER 1990. Ltsz.: KGYM 2012.L13–L14.025.123.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett, kívül sötétbarna, belső oldalán világosabb vörösesbarnás, helyenként megfolyt, sötétbarna bevonatos pohár oldaltöredéke. Oldalát patkó, illetve barbotinpettyben végződő kereszt díszíti.

Méretek: á=2,5×1,9 cm, v=0,3 cm.

15. *Raetiai pohár töredékei* (16. tábla 2)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 2b; FISCHER 1990.

Leltári szám: KGYM 2012.L13–L14.022.13, 2012.L13–L14.036.49, 2012.L13–14.037.19.

Leírás: Halvány vörössárgás színűre égetett, finom, jó minőségű, kihajló peremű, külső oldalán sötétbarna, belső oldalán vörösbarnás bevonatos, körte alakú pohár. Oldalán vízszintesen két sor fogazott szalag, alatta egy sor barbotinból formált patkó van, ez alatt pedig legalább még egy sor fogazott szalagdísz fut körbe a testen.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=8,5$ cm, $\hat{a}_{\text{talp}}=4$ cm, $v=0,3$ cm.

16. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 3)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 2b; FISCHER 1990.

Leltári szám: KGYM 2012.A19–B19.052.143–145.

Leírás: Sárgásbarnás színűre égetett, kívül ezüstösen csillogó, sötétbarna bevonatos, belső oldalán narancsosbarnás színű bevonat figyelhető meg. Kihajló peremű, hasas pohárforma. Vízszintesen három sor rovátkolt szalaggal, alatta egy sor patkódíszszel, majd ismét egy sor rovátkolt szalaggal díszített, ez alatt pedig egy újabb sor barbotinból formált patkósor látható.

Belső oldalán narancsosbarnás színű bevonat figyelhető meg.

Méretek: $v=0,2$ cm.

17. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 4)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 2b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.M1–M16.096.3–4, 2012.L15–L16.026.23, 2012.M13–M14.064.166.

Leírás: Halványvörösre égetett, kívül-belül helyenként vörös, helyenként sötétbarna színű bevonattal. Kihajló peremű, széles szájú, hasas pohár. A vállaktól lefelé több sorban, vízszintesen futó, fogaskarcolt szalagok és barbotin patkósorok díszítik. A perem alatt, a nyak és a váll találkozásánál a bevonat patkó alakban elszíneződött, amely talán égetés során egy másik, hasonló díszítésű edénnyel való érintkezés miatt keletkezhetett.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=11,5$ cm, $v=0,2$ cm.

18. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 5)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 2b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.059.6, 2012.M13–14.065.60, 2012.L15–M16.113.213.

Leírás: Halványtégla színűre égetett, nagyméretű pohár/korsó töredékei. Anyaga apró, pici, fehér szemcsés. Belső oldalán halványbarna, külső oldalán sötétbarnás, ezüstös csillogású bevonattal. Barbotin patkókkal és keskeny, fogaskarcolt szalaggal díszített.

Méretek: $v=0,4$ cm.

19. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 6)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 3b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.112.3, 2012.M13–M14.065.64, 2012.L15–L16.027.2.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett anyagú, kihajló peremű, kihasasodó testű pohár töredékei. Külső oldalán fémesen fényes, ezüstösen csillogó barnáslila bevonattal. Belső oldalán áttetsző, barnás bevonat, amely helyenként megfolyott. A has két sor keskeny, rovátkolt szalaggal díszített.

Méretek: $v=0,2$ cm.

20. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 7)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 2b vagy 3b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.C19–D19.108.7, 2012.C19–D19.013.64, 2012.C19–D19.070.179, 2012.C19–D19.070.180.

Leírás: Nyers színűre égetett, finom anyagú, külső oldalán sötétbarna színű, kopottas bevonattal, amely helyenként ezüstösen csillogó. Belső oldalán csak a száj környéke sötétbarna bevonatos, a többi részen a bevonat világosbarna. Enyhén kihajló peremű, kihasasodó pohárforma lekerekített, kissé elkeskenyedő peremmel. A has felső részén legalább két sor rovátkolt szalag fut egymás mellett.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9$ cm, $v=0,3$ cm.

21. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 8)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 3b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–L16.075.72, 2012.M15–M16.035.191, 2012.M13–M14.043.184, 2012.L13–14.037.20.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett, sötét lilásbarna színű, helyenként ezüstösen csillogó bevonatos, körte formájú pohár. Belső oldalán a bevonat színe és vastagsága változó: helyenként áttetsző, vörösbarnás színű, helyenként pedig sötétlilás, ezüstös csillogású. Oldalán legalább három sor, 1 cm széles, rovátkolt szalagdíszítés fut körbe.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=9$ cm, $m=11$, 2 cm.

22. Raetiai pohár töredékei (16. tábla 9)

Meghatározás: DREXEL 1911, Typ 3b; FISCHER 1990.

Ltsz.: KGYM 2012.M13–M14.065.207–208, 2012.M13–M14.061.200, 2012.M13–M14.090.290.

Leírás: Halvány téglaszínűre égetett, kívül-belül sötétlilás, barnás, helyenként ezüstösen csillogó bevonatos, kisméretű, körte alakú pohár, kihajló, elkeskenyedő peremmel. Legalább három sor rovátkolt szalag fut körbe a testen. Vékony falú, porózus anyagú.

Méretek: $\hat{a}_{\text{perem}}=7$ cm, $m=9,5$ cm, $v=0,2$ cm.

23. Raetiai tál/pohár töredékei (16. tábla 10)

Meghatározás: Nem meghatározható.

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.029.1, 2012.L13–14.036.51.

Leírás: Halvány sárgásbarnás színűre égetett, fényes, kissé ezüstösen csillogó, barna bevonatos. Vágott,

vízszintesen kihajló, lekerekített peremmel. A hason legalább egy sor fogaskarcolt díszítéssel.

Méret: v=0,3 cm.

AMPHORÁK

A 2012-es ásatás során kilenc darab, karakterisztikus *amphoralelet* került elő. (4. táblázat) Az *amphorák* elemzése hozzájárul a város polgárainak étkezési szokásairól, kereskedelmi kapcsolatairól való ismereteink további bővüléséhez.

Dressel 2-4 típus

Pannonia provinciába, Brigetio polgárvárosába jó minőségű bor többek között Dressel 2-4 típusú¹²¹ (3. kép) *amphorákban* érkezett. Ezt támasztja alá a 2012-ben folyt feltárásokból származó peremtöredék is (1). (17. tábla 1)

A kora császárkorban az egyik legelterjedtebb borszállító *amphoratípus* volt ez, a Római Birodalomban számtalan helyen gyártották: Britanniában, Hispaniában (Baetica, Tarraconensis) Gallia Narbonensis területén, Italiában (Etruria, Latium, Campania, Adriai-tenger partvidéke), Egyiptomban, a Földközi-tenger keleti partvidékén és feltételezhetően az Isztriai-félszigeten.¹²² Nagy volumenű előállításuk a Kr. e. 1. század közepétől a Kr. u. 2. század közepéig tartott, de néhány helyen elvéve még a Kr. u. 3. századra keltezhető rétegekből is napvilágra kerültek.¹²³

A bemutatott peremtöredék törésfelülete világosvörös színű, alapanyagában kisméretű fehér és barna összetevők figyelhetők meg. A Pannonia provinciában előkerült Dressel 2–4 *amphorák* származási helye Hispania Tarraconensis,¹²⁴ Dél-Gallia¹²⁵ és Italia,¹²⁶ néhány esetben Kos szigete¹²⁷; a Brigetióból előkerült leletet is ezen területek egyikén gyártották.

Pannoniában a Kr. u. 1. század közepe és Antoninus Pius uralkodása között¹²⁸ számolhatunk ilyen típusú borszállító *amphorákkal*.¹²⁹ Általánosan

a Vespasianus kor után jelentek meg,¹³⁰ ez alól csak a Sallában¹³¹ és Savariában¹³² talált töredékek képeznek kivételt. A korábban publikált brigetiói darabok Domitianus és Antoninus Pius uralkodása közé keltezhetőek.¹³³

Rhodosi típus

A Dressel 2-4 *amphorák* mellett a kora császárkorban a rhodosi típusúakban is bort szállítottak.¹³⁴ Egy 2012-ben előkerült fül- és oldaltöredék azt bizonyítja, hogy Brigetióban volt igény a rhodosi *amphorákban* tárolt bor behozatalára. A polgárváros területéről ez az első ilyen típusú publikált lelet (2). (17. tábla 2)

Típus	Darab-szám	Datálás
<i>bor</i>		
Dressel 2-4	1	Kr. u. 1. század közepe–2. század közepe
rhodosi	1	Kr. u. 1. század közepe–2. század közepe
Dressel 24/Zeest 90	2	Kr. u. 2. század első negyede–3. század
<i>olívaolaj</i>		
Dressel 6B	2	Kr. u. 1. század közepe–2. század első negyede
<i>nem azonosítható</i>	3	

4. táblázat: Az *amphoratöredékek* típusmegoszlása
Tab. 4: Typen der Amphorenfragmente

¹²¹ Az *amphorák* tipologizálásához lásd: DRESSEL 1899.

¹²² Britannia: CASTLE 1978, 386; Hispania: TCHERNIA-ZEVI 1972, 35; Gallia Narbonensis: LAUBENHEIMER 1989, 106; Italia: TCHERNIA 1986, 127–129; Egyiptom és a Földközi-tenger keleti partvidéke: EMPEREUR-PICON 1989, 227; Isztriai-félsziget: MARION-STARRAC 2001, 119.

¹²³ BEZECZKY 2005, 38.

¹²⁴ BEZECZKY 1995a, 159; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZKY 1998a, 364; KELEMEN 1988, 116.

¹²⁵ BEZECZKY 1991, 133; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZKY 1999, 65.

¹²⁶ BEZECZKY 1991, 133; BEZECZKY 1997, 173; BEZECZ-

KY 1999, 65; HÁRSHEGYI 2009, 61; HÁRSHEGYI 2010, 51; KELEMEN 1988, 116.

¹²⁷ BEZECZKY 1994, 122; HÁRSHEGYI 2008, 173.

¹²⁸ BEZECZKY 1991, 133.

¹²⁹ A Dráva–Száva völgyében (Mursa, Cibalae, Acuminum, Gomolava, Bononia, Sirmium) valószínűleg hamarabb megjelentek, de a leletek pontos datálása még nem történt meg. (BRUKNER 1981.)

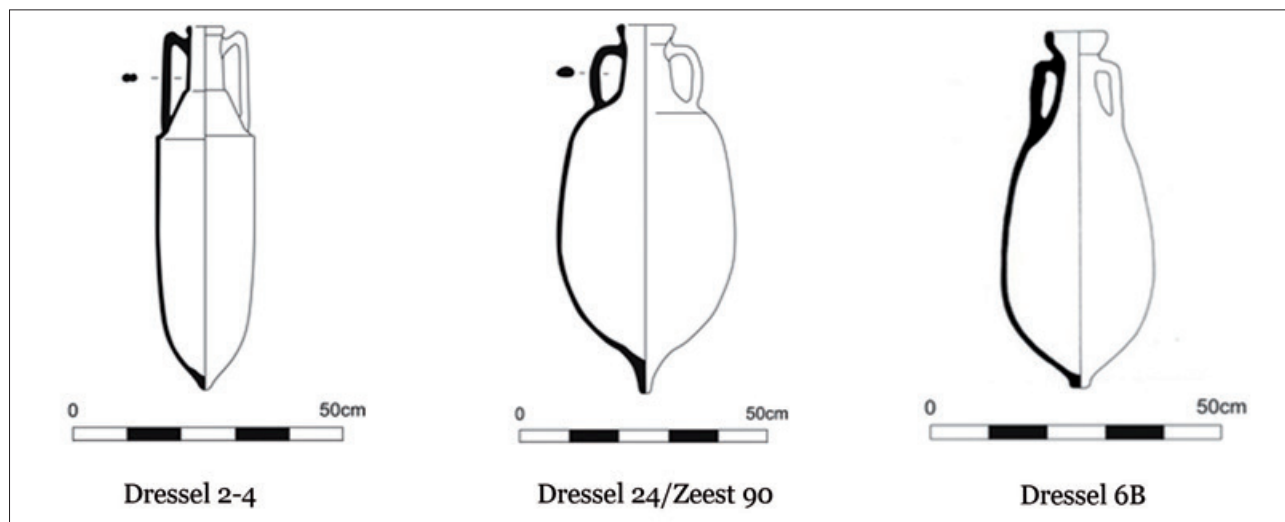
¹³⁰ BEZECZKY 2005, 38.

¹³¹ BEZECZKY 1987, 4.

¹³² KELEMEN 1988, 123.

¹³³ BEZECZKY 1999, 65; HÁRSHEGYI 2004, 113; BARTUS-BORHY et al. 2012, 24–25.

¹³⁴ BEZECZKY 2005, 41.

3. kép: A 2012-ben előkerült amphoratöredékek típusai (A Penny Copeland által készített rajzok forrása a Southampton University Amphora Project online elérhető adatbázisa: http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/amphora_ahrb_2005/)

Abb. 3: Typen der Amphorenfragmente aus dem Jahre 2012

Bár a névadó szigeten nagy volumenű gyártás folyt, nem kizárólag csak oda lehet kötni a rhodosi *amphorák* előállítását. A környező szigeteken (hét kisebb szigeten és a Loryma-félszigeten)¹³⁵ és Asia Minor (talán Caria)¹³⁶ partvidékén is voltak műhelyek. Harminc anyagmintát megvizsgálva David Peacock hat csoportot különböztetett meg, amelyek közül csupán kettő köthető Rhodoshoz, a többi égeikumi eredetet sugall.¹³⁷ David Williams az égeikumi gyártást erősítette meg azzal, hogy egy hetedik csoportot is azonosított.¹³⁸ Az itt bemutatott töredék anyagszerkezetéről megállapítható, hogy egyenetlen eloszlásban találhatóak kvarcsemcsék, fehér összetevők és ritkán barna szemcsék a világos vöröses színű alanyagban.

A Kr. e. 1. századtól a Kr. u. 2. század közepéig volt használatban ez a típus.¹³⁹ Az egykori Római Birodalom területén nagyon sok polgári település és katonai tábor Kr. u. 1. századra keltezhető rétegeiben megtalálhatóak a rhodosi töredékek.¹⁴⁰ Ez Pannoniára is igaz, a provinciában a leggyakrabban előforduló boros *amphora*.

Pannoniába a Kr. u. 1. század közepén kezdték el behozni a rhodosi *amphorákban* tárolt bort. Bár a Kr. u. 2. század első negyedére-felére datálható

rétegekből is előkerültek (például Vindobonában),¹⁴¹ használatuk a Kr. u. 1. századra jellemző.¹⁴² A jelen írásban bemutatott rhodosi töredék is ebben az igen szűk időintervallumban érkezett Brigetio polgárvárosába.

*Dressel 24/Zeest 90 típus*¹⁴³

A Komárom–Szőny, vásártéri ásatásokról előkerült *amphorák* között gyakori leletnek számítanak a Dressel 24/Zeest 90 (3. kép) *amphoratöredékek*.¹⁴⁴ 2012-ben két ilyen típusú lelet került elő (3–4). (17. tábla 3–4) A Dressel 24/Zeest 90 *amphorák* tartalmát tekintve a kutatók között nincs egyetértés: valószínűleg görög bort tároltak ezekben az edényekben,¹⁴⁵ de néhány felirat alapján feltételezik, hogy olaj, osztriga szállítására is használták az ókorban.¹⁴⁶

Az itt bemutatott peremtöredék (3) világos vörösesbarna alanyagában nagyon ritkák az apró, fehér színű összetevők. A Dressel 24/Zeest 90 fültöredék (4) világosvörös mátrixában az előző lelethez képest több összetevő fedezhető fel, amelyek szintén kisméretűek és fehér, valamint sárga színűek. A Opaít a dobrudzsai leletek alapján a típus két vari-

¹³⁵ EMPEREUR–PICON 1989, 224–225.

¹³⁶ PEACOCK 1977, 268.

¹³⁷ PEACOCK 1977, 266–270.

¹³⁸ WILLIAMS 1985, 162–163.

¹³⁹ BEZECZKY 2005, 41.

¹⁴⁰ BEZECZKY 1994, 115.

¹⁴¹ BEZECZKY 2005, 41, No. 22.

¹⁴² BEZECZKY 1989, 645.

¹⁴³ Az *amphorák* tipologizálásához: DRESSEL 1899; ZEEST 1960.

¹⁴⁴ Az eddig Brigetióból publikált töredékekhez: HÁRSHEGYI 2004, 116–118; BARTUS–BORHY et al. 2012, 25–26; BARTUS–BORHY et al. 2013, 26.

¹⁴⁵ NIKOLIĆ–ĐORĐEVIĆ 2000, 137.

¹⁴⁶ DYCZEK 2001, 192.

ánsát különítette el,¹⁴⁷ a 2012-ben talált töredékek – az eddig publikált brigetioi töredékekhez hasonlóan – az A csoportba sorolhatóak. Bár a gyártóközpontok kevésbé ismertek, valószínűleg az Égeikum térségéből és a kis-ázsiai partvidékről érkezett a Dressel 24/Zeest 90 *amphorákban* tárolt szállítmány a városba, újabban a khiosi műhely termékeinek anyagát vizsgálták.¹⁴⁸

Pannoniában a dunai *limes* mentén, (Brigetio,¹⁴⁹ Aquincum,¹⁵⁰ Intercisa¹⁵¹) Hadrianus korában jelentek meg,¹⁵² nagyobb importjukkal a Kr. u. 2. század végétől lehet számolni. A Római Birodalomban a Kr. u. 3. században is kereskedtek még a bennük tárolt anyaggal.¹⁵³

Dressel 6B típus

Egy fültöredék és egy aljtöredék a Dressel 6B olívaolajat tároló típusba (3. kép) sorolható (5–6). (17. tábla 5–6)

Annak ellenére, hogy kevés gyártóközpontot találtak meg, a Dressel 6B *amphorák* előállítási helye, az Isztriai-félsziget és Észak-Italia biztosra vehető. Kiemelkedő jelentőséggel bír a Pula melletti Fažana területén feltárt műhely, amely a Laecanius *senatori* család birtokában állt.¹⁵⁴ Valószínű, hogy a nem messze fekvő loroni villával szemben, Cervarban szintén készítettek Dressel 6B *amphorákat*: francia, olasz és horvát régészek együttműködve próbálják lokalizálni a kezdetben Statilius Taurus Sisennához, majd Calvia Crispinillához kapcsolódó műhelyt.¹⁵⁵ Téglas és *amphorabélyegek*, kőfeliratok alapján valószínűsíti a kutatás, hogy a mai Capodistriában, valamint Padova és Verona környékén szintén gyártottak Dressel 6B edényeket.¹⁵⁶ Az *amphorák* műhelyhez való kötésének első lépése a vizuális jellemzők rögzítése: a fültöredék (5) halványbarna színű alapanyagában rengeteg kisméretű kvarcsezemcse található. Az aljtöredék (6) sokkal homogénebb anyagszerkezetű, a rózsaszín alapanyagban nagyítóval nem figyelhetőek meg összetevők. További petrográfiai vizsgálatok után lehet megállapítani, mennyire illenek bele a Bezeczy Tamás és Maria A. Mange által megállapított csoportokba.¹⁵⁷

A Dressel 6B *amphorák* gyártását a késő Augustus korban kezdték meg, Pannoniában Tiberius ural-

kodásától kezdve jelentek meg. Vespasianus korában császári kézbe kerültek a műhelyek, és ezek nagyobb változtatások nélkül Hadrianus uralkodásával bezárólag termeltek exportra.¹⁵⁸ Az isztriai műhelyek ekkor vagy a baeticai olajjal már nem tudták felvenni a versenyt,¹⁵⁹ vagy elfagytak az olajfáik,¹⁶⁰ vagy mást kezdtek el termelni.¹⁶¹ Minden valószínűség szerint az itt bemutatott Dressel 6B *amphorák* a Kr. u. 1. század eleje és a 2. század első negyede között érkeztek Brigetióba az Isztriai-félszigetről.

Nem azonosítható töredékek

Négy töredék rendelkezik olyan formával, amely a tipológiai besorolást nem tette lehetővé (7–9). (17. tábla 7–9) Ezen leletek anyagszerkezeti megfigyeléseinek rögzítése jövőbeli kutatások kiindulópontja lehet: esetleg műhelyhez, az alapján pedig típushoz lehet majd kötni őket.

Egy perem- és nyaktöredék (7) nagyon halványbarna alapanyagában elvéve helyezkednek el kisméretű, kör alakú, sötétbarna színű szemcsék. Különösebb adalékanyag nélkül készült ez az *amphora*. A következő peremtöredék (8) halványbarna színű mátrixában apró pórusokat, helyenként még kisebb, csillámló szemcséket lehet felfedezni. Az előző lelethez hasonlóan homogén anyagszerkezettel rendelkezik. Kisméretű pórusok láthatóak az utolsó nyaktöredék (9) nagyon halványbarna alapanyagában. Kifejezetten ritkák a kvarcsezemcsék és az apró, barna színű összetevők a mátrixban.

A 2012-ben előkerült Dressel 2-4, rhodosi, Dressel 24/Zeest 90 és Dressel 6B típusú *amphoratöredékek* bizonyítékul szolgálnak arra vonatkozóan, hogy voltak olyan brigetioi polgárok, akik igényt tartottak az edényekben tárolt, kifejezetten jó minőségű mediterrán borra és olívaolajra, amelyek a római életmód elengedhetetlen részét képezték. Hajlandóak voltak megfizetni a drága szállítási költségüket. Számukra ezek a javak egzotikumnak számítottak, nagymértékben eltértek a provinciális étrendtől. Az áruk a borostyánkőúton, majd a Savariából vezető úton és a Dunán érkeztek a városba.

¹⁴⁷ OPAIT 1980, 296.

¹⁴⁸ OPAIT–TSARAVOPOULOS 2010, 26.

¹⁴⁹ KELEMEN 1993, 46–47.

¹⁵⁰ HÁRSHEGYI 2004, 116–118; HÁRSHEGYI 2008, 174; HÁRSHEGYI 2009, 64; KELEMEN 1993, 46–47.

¹⁵¹ KELEMEN 1993, 46–47.

¹⁵² HÁRSHEGYI 2009, 64.

¹⁵³ PEACOCK–WILLIAMS 1986, 213.

¹⁵⁴ BEZECZKY 1995b, 41–64; BEZECZKY 1998b; BEZECZKY 2001, 421–424; BEZECZKY–PAVLETIC 1996, 143–163.

¹⁵⁵ TASSAUX 1996, 500.

¹⁵⁶ BEZECZKY 2005, 50.

¹⁵⁷ BEZECZKY–MANGE 2006, 438, Fig. 5, 441, Fig. 6.

¹⁵⁸ BEZECZKY 2005, 50–51.

¹⁵⁹ TASSAUX 1982, 266.

¹⁶⁰ BEZECZKY 1998b, 10.

¹⁶¹ TASSAUX 1982, 266.

KATALÓGUS

1. Dressel 2-4 peremtöredék (17. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.011.111.

Méretek: m=3,2 cm, á_{perem}=24 cm, v_{perem}=1,5 cm.

Szín: 2.5YR 6/8 (világosvörös).

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–2. század közepe.

2. Rhodosi fül- és oldaltöredék (17. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.036.53.

Méretek: 2,8 cm×2,8 cm (kerek).

Szín: 5YR 6/4 (világos vörösesbarna).

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–2. század közepe.

3. Dressel 24/Zeest 90 peremtöredék (17. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.A19–B19.052.17.

Méretek: m=7,4 cm, á_{perem}=18 cm, v_{perem}=1,9 cm.

Szín: 2.5YR 6/4 (világos vörösesbarna).

Keltezés: Kr. u. 2. század első negyede–3. század.

4. Dressel 24/Zeest 90 fültöredék (17. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.025.110–111.

Méretek: fm=1,8 cm×3,7 cm (ovális).

Szín: 2.5YR 6/6 (világosvörös), bevonat: 2.5Y 7/3 (halványbarna).

Keltezés: Kr. u. 2. század első negyede–3. század.

5. Dressel 6B fültöredék (17. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.125.

Méretek: fm=2,6 cm×4,4 cm (ovális).

Szín: 2.5Y 8/3 (halványbarna).

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–2. század első negyede.

6. Dressel 6B aljtöredék (17. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.081.41.

Méretek: m=2,4 cm.

Szín: 5YR 7/4 (rózsaszín).

Keltezés: Kr. u. 1. század közepe–2. század első negyede.

7. Perem- és nyaktöredék (17. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2012.L15–16.032.32.

Méretek: m_{perem}=9,6 cm, á_{perem}=8 cm, v_{perem}=1,3 cm.

Szín: 10YR 8/4 (nagyon halványbarna).

Keltezés: bizonytalan.

8. Peremtöredék (17. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2012.L16–M16.100.143.

Méretek: m=4 cm, á_{perem}=16 cm, v_{perem}=1 cm.

Szín: 2.5Y 8/3 (halványbarna).

Keltezés: bizonytalan.

9. Nyaktöredék (17. tábla 9)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.035.143.

Méretek: m=7,5 cm.

Szín: 10YR 8/4 (nagyon halványbarna).

Keltezés: bizonytalan.

BRONZTÁRGYAK

A 2012. évi ásatáson tizenöt bronztárgy került elő, amely meghatározható és besorolható valamely használati tárgytypusba. A korábbi évek ásatásaihoz hasonlóan a leletanyagban ládikartartozékok, edénytöredékek, áttört veretek és egyéb használati tárgyak jelennek meg. A ládikartartozékok között egy úgynevezett harang alakú fogantyú¹⁶² (1), egy kúpos fejű szegecs (2), egy félgömbfejű szegecs (3) és egy sarokpánt (4) található. Ezek a tárgyak gyakori díszítőelemei a római kori ládikáknak. Harang alakú fogantyú a korábbi évekből is ismert a lelőhelyről,¹⁶³ azonban a 2012-ben előkerült darab különlegessége, hogy a felületén megfigyelhető sorják és öntési hibák alapján egyértelműen egy rontott darabról van szó. A tárgy az M15–16 szelvények területéről került elő, ahonnan további fémművességre utaló leletek is felszínre kerültek, például egy feltehetően ládikafogantyú készítéséhez használatos öntőforma,¹⁶⁴ bronz olvadékok, valamint a szomszédos szelvényekben öntőtégely pe-

remtöredékeket is találtunk.¹⁶⁵ A leleteken kívül a területen feltárt kemencék, illetve nagy mennyiségű fémsalak is bronzművességre utal.

Az előkerült tárgyaknál bizonyos esetekben nehéz a funkció meghatározása. Ilyen például az egyik kerek bronzkorong (5), amelynek recézett a széle és közepén kisméretű lyuk található. Elképzelhető, hogy valamilyen alátétkorongként, esetleg lószerszám darabjaként szolgálhatott. Szintén kétséges a funkciója annak a tárgynak (8), amelynek egyik vége töredékes, másik, hegyes vége azonban talán valamilyen szerszámként való használatra utal.

A leletanyagban több bronztárgy található, amely feltehetően valamilyen edényhez tartozhatott. A kerek lemez (6) láthatóan esztergálással készült, a koncentrikusan kialakított hornyolások alapján talán egy kisméretű edény, talán *pyxis* alja lehet. A másik kerek bronzlemez (7), amelynek felszínét koncentrikus körök díszítik, valószínűleg szintén egy bronz

¹⁶² A harang alakú fogantyút D. Bondoc bútoralkatrészként határozta meg. (BONDOC 2003, 37, 27.)

¹⁶³ SEY 2006, 31. Kat. 97–98; BARTUS–BORHY et al 2013, 59, Kat. 4.

¹⁶⁴ SEY 2013, 50, Kat. 75.

¹⁶⁵ SEY 2013, 51, Kat. 77–78.

pyxis töredéke lehet, ehhez hasonlót Aventicumból is ismerünk.¹⁶⁶

Ezen kívül egy kerek lyukkal ellátott edénytöredék (9) és egy szűrőedény töredékei (10) kerültek elő a lelőhelyről. A tárgyak töredékessége nem teszi lehetővé, hogy funkciójukon túl pontosabban meghatározhassuk az edénytípusokat.

A viseleti tárgyak közé tartozik egy fibula tűje, illetve spiráljának töredéke (11), amely hiányossága miatt nem határozható meg pontosabban. Szintén ide sorolható egy bronzgyűrű (12), amelynek vállát enyhén szögletesen alakították ki. Hasonló darabot ismerünk az évreux-i gyűjteményből is.¹⁶⁷

Valószínűleg katonai övkészlethez tartozhatott a lelőhelyről előkerült övveret (13), amelynek áttört része hiányzik, valamint egy másik tárgy (14) és egy szíjvég is (15). A korábbi évekhez hasonlóan tehát megfigyelhető a katonai viselethez tartozó tárgyak

jelenléte a leletanyagban. A bemutatott tárgyakra általánosan jellemző, hogy a töredékességük, illetve általános elterjedésük miatt nem keltezhetőek.

A 2012-es bronz leletanyagot vizsgálva megállapítható, hogy a korábbi évekhez hasonlóan a hétköznapi élethez tartozó használati tárgyak kerültek elő a lelőhelyről. A különböző használati tárgyak lelőköörülményei nem teszik lehetővé, hogy a használatukra nézve további információt nyerjünk, illetve pontosan keltezhessük. A bemutatott tárgyak között található rontott darab azonban fontos információval szolgál a helyi bronzműveléssel kapcsolatban. Az iparos tevékenységekre utaló tárgyak mellett az objektumok is alátámasztják, hogy a településnek ezen a részén fémmegmunkálás folyt. A műhely működési idejének pontos meghatározásához további kutatások szükségesek a területen.

KATALÓGUS

1. *Bronz fogantyú* (18. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.005.10.

Leírás: Harang alakú, öntött fogantyú, oldalán és alján sorjás maradványokkal, tetején öntési hibákkal.

Méretek: á=2,2 cm, m=3 cm.

2. *Bronzveret* (18. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.090.4.

Leírás: Kúpos fejű, lemezből készült bronzveret, egyik széle hiányzik.

Méretek: á=2,5 cm, m=1,5 cm; v=0,1 cm.

3. *Bronz szegecs* (18. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.005.4.

Leírás: Félgömb alakú fejjel ellátott bronzszegecs, négyszögletes átmetszetű tüskével.

Méretek: h=3,3 cm, á=1,5 cm, v=0,3 cm.

4. *Bronzpánt* (18. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012. M15–16.014.1.

Leírás: L alakban hajlított bronzpánt, sarokrészénél négyszögletes lappal.

Méretek: h=4,1 cm, sz=2 cm, v=0,4 cm.

5. *Bronz korong* (18. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012. M13–14.061.2.

Leírás: Kerek, bronz korong, recézett széllel, közepén kisméretű lyukkal, enyhén ívelt felülettel.

Méretek: á=4 cm, v=0,1 cm.

6. *Bronz korong* (18. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.3.

Leírás: Kerek bronz korong, felületén koncentrikus

hornyolásokkal, közepén lyukkal. Széle enyhén lefelé hajlik.

Méretek: á=4,3 cm, v=0,1 cm.

7. *Bronz korong* (18. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.4.

Leírás: Kerek, bronz korong, felületén bekarcolt koncentrikus körökkel, széle enyhén ívelten kihajló.

Méretek: á=3,6 cm, v=0,1 cm.

8. *Bronz tárgy* (18. tábla 8)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.005.2.

Leírás: Lapos, hosszúkás bronzpálcika, egyik vége kihegyesedik, másik vége töredékes.

Méretek: h=10,3 cm, sz=0,6 cm, v=0,15 cm.

9. *Bronz tárgy* (19. tábla 1)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.035.4.

Leírás: Kerek füllel ellátott, kerek, lapos peremű bronztárgy töredéke.

Méretek: h=4,1 cm, sz=1,8 cm, v=0,3 cm.

10. *Bronz szűrőedény töredékei (4 db)* (19. tábla 2)

Ltsz.: KGYM 2012.AB19.051.?

Leírás: Vékony lemezből készült, kerek lyukakkal áttört bronztárgy töredékei.

Méretek: h=4,5 cm, sz=1,5 cm, v=0,1 cm.

11. *Bronz fibula tűje* (19. tábla 3)

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.003.1.

Leírás: Egyik végén hegyes, másik végén spirálisan hajlított bronztű.

Méretek: h=3,2 cm, sz=0,5 cm, v=0,15 cm.

¹⁶⁶ KAPPELLER 2003, 129, Pl. 28/170.

¹⁶⁷ FAUDUET 1992, 91, 495–497.

12. Bronz karika (19. tábla 4)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.035.1.

Leírás: Bronz karika, egyik oldalán lekerekítetten szögletes vállakkal.

Méretek: á=2 cm, sz=0,2 cm, v=0,25 cm.

13. Bronz veret (19. tábla 5)

Ltsz.: KGYM 2012. M13–14.009.2.

Leírás: Négyszögletes, áttört bronzveret töredéke, felületén a felerősítéshez szükséges lyuk látható.

Méretek: h=2,8 cm, sz=2,7 cm, v=0,1 cm.

14. Bronz veret (19. tábla 6)

Ltsz.: KGYM 2012.CD19.045.1.

Leírás: Bronz karika, két oldalán egy-egy pálcikával.

Méretek: h= 3,7 cm, sz=1,94 cm, v=0,2 cm.

15. Bronz szíjvég (19. tábla 7)

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.005.9.

Leírás: Kiszélesedő lapokból álló szíjvég, végén profilált gombbal, felső szélén *peltaszerű* díszítéssel. A szíj befogására alkalmas lemezek egyike töredékes. A másikon kis lyuk látható, amely a szíj rögzítésére szolgálhatott.

Méretek: h=4 cm, sz=1,2 cm, v=0,5 cm.

ÉREMLELETEK

A legkorábbi, 2012-ben előkerült érem egy *subaeratus denarius*, amelyet Vespasianus vagy Titus uralkodása alatt vertek Domitianusnak mint caesarnak. Bár az érme korábbi, mint a Vásártér pénzforgalmának Domitianustól Trebonianus Gallusig tartó időszak, felbukkanása nem meglepő, hiszen a kincsleletek tanúsága szerint a római korban akár több száz éves veretek is foroghattak.

Viszonylag alacsony az Antoninus-kori érmek aránya (2 darab), a legkésőbbi érem pedig

Maximinus Thrax *denarius*a. A Severus-kori pénzek hiánya nagyon meglepő, mivel ezek teszik ki általában az itteni ásatási érmek nagy részét.

Technikai szempontból érdekes Hadrianus *denarius*a (4). Az érmét először hibásan verték, a hátlapon az előlap negatív képe szerepelt (*incus*), de a hibát észrevették, és újbóli veréssel javították, ezért a hátlapon a korábbi negatív éremképnek csak a körvonalai, valamint egy nagyon csekély bemélyedés fedezhető fel.

KATALÓGUS

1. Domitianus Caesar

Ltsz.: KGYM 2012.M15–16.115.1.

Av.: [...A]VG F –DOMITIAN[...], babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: [...], ?

denarius (*subaeratus*); 2,22 g; Roma¹⁶⁸; Kr. u. 69–81; RIC²?

2. Domitianus?

Ltsz.: KGYM 2012.L13–14.008.1.

Av.: [...], babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: [...], ?

as; 6,33 g; Roma?; Kr. u. 81–96?; RIC²?

3. Traianus

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.043.90.

Av.: [IMP CAES] NERVA TRAIAN AVG GERM, babérkoszorús fej jobbra.

Rv.: [...], Hercules-oltáron szemben áll, jobbójában bunkó, baljában oroszlánbőr.

denarius; 1,76 g; Roma; Kr. u. 100; RIC II, 37/45/49.

4. Hadrianus

Ltsz.: KGYM 2012.A19–B19.006.2

Av.: IMP CAESAR TRAIAN–HADRIANVS AVG, babérkoszorús mellkép jobbra, bal vállán *paludamentum*.

Rv.: P M TR P–COS III, Securitas jobbra áll, jobbójával koszorút tesz a fejére, baljában pálma.

denarius; 2,99 g; Roma; Kr. u. 119–122; RIC II, 85.

5. Hadrianus?

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.009.1.

Av.: [...]VS–[...], portré jobbra.

Rv.: [...], két álló alak?

as; 5,53 g; Roma?; Kr. u. 125–138; RIC?

6. Faustina Minor

Ltsz.: KGYM 2012.M15.035.2.

Av.: FAVSTINA–AVGVSTA, ruhás mellkép jobbra.

Rv.: AVGVSTI–PII FIL, Venus balra áll, jobbójában Victoria, balja sisakra állított pajzson támaszkodik.

denarius; 2,56 g; Roma; Kr. u. 145–161; RIC III, 495a.

¹⁶⁸ Hamisítványok esetén – az egyértelmű meghatározás érdekében – mindig az utánzott, eredeti érem készítése helyét adjuk meg.

7. *Faustina Minor*

Ltsz.: KGYM 2012.M13–14.064.12.

Av.: FAVSTINA AVGVSTA, ruhás mellkép jobbra.

Rv.: FECVND AVGVSTAE, Fecunditas két lány között balra áll, karjaiban egy-egy újszülött.

denarius; 2,36 g; Roma; Kr. u. 161–175; RIC III, 676.

Bartus Dávid

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Budapest

E-mail: bartusdavid@gmail.com

Borhy László

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Budapest

E-mail: lborhy@hotmail.com

Delbó Gabriella

Klapka György Múzeum

Komárom

E-mail: delbogabi@gmail.com

Dévai Kata

MTA–ELTE Interdiszciplináris

Régészettudományi Kutatócsoport

Budapest

E-mail: kata.devai@gmail.com

Kis Zita

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Budapest

E-mail: zitus.kis@gmail.com

8. *I. Maximinus*

Ltsz.: KGYM 2012.001.1.

Av.: IMP MAXIMINVS PIVS AVG, babérkoszorús, páncélos, *paludamentum*os mellkép jobbra.

Rv.: PAX–A–VGVSTI, Pax balra áll, jobbában ág, baljában *sceptrum*.

denarius; 2,40 g; Roma; Kr. u. 235–236; RIC IV/II, 12.

Nagy Anna

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Budapest

E-mail: anna.quickening@gmail.com

Sey Nikoletta

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

Budapest

E-mail: seyniki@gmail.com

Számadó Emese

Klapka György Múzeum

Komárom

E-mail: emese@jamk.hu

Vida István

Magyar Nemzeti Múzeum

Budapest

E-mail: vida.istvan@hnm.hu

IRODALOM

BARAG 1967 Barag, D. P.: „*Flower and Bird*” and *Snake-Thread Glass Vessels*. *Annales AIHV* 4 (1967) 55–66.

BARKÓCZI 1944–1951 Barkóczi, L.: *Brigetio*. DissPann Ser. II. Vol. 22. Budapest 1944–1951.

BARKÓCZI 1981 Barkóczi, L.: *Kelche aus Pannonien mit Fadenaufilage und Gravierung*. *Acta ArchHung* 33 (1981) 35–70.

BARKÓCZI 1986 Barkóczi L.: A 3. sz. első feléből származó vésett díszű üvegek Pannoniában. *ArchÉrt* 113 (1986) 166–189.

BARKÓCZI 1988 Barkóczi, L.: *Pannonische Glasfunde in Ungarn*. (*Studia Archaeologica* IX.) Budapest 1988.

BARTUS 2014 Bartus D.: *Terrakotta öntőforma ólom Mercurius szobrok készítéséhez Brigetióból*. In: (Szerk. Balázs P.) *Fiatal Római Koros Kutatók III. Konferencia kötete*. Szombathely 2014, 161–168.

BARTUS–BORHY et al 2012 Bartus D.–Borhy L.–Dévai K.–Kis Z.–Nagy A.–Sey N.–Számadó E.–Szórádi Zs.–Vida I.: *Jelentés a Komárom–Szőny, Vásártéren 2010-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről*. *KMMK* 18 (2012) 7–56.

BARTUS–BORHY et al 2013 Bartus D.–Borhy L.–Delbó G.–Dévai K.–Kis Z.–Nagy A.–Sey N.–Számadó E.–Szórádi Zs.–Vida I.: *Jelentés a Komárom–Szőny, Vásártéren 2011-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről*. *KDMK* 19 (2013) 9–94.

- BEZECZKY 1987 Bezeczky, T.: *Roman Amphorae from the Amber Route in Western Pannonia*. BAR-IS 386 (1987).
- BEZECZKY 1989 Bezeczky, T.: *Roman amphorae along the Amber Route*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienne 22-24 mai 1986. Collection de l'École Française de Rome 114 (1989) 645–647.
- BEZECZKY 1991 Bezeczky T.: *A tribunus laticlavus háza az aquincumi 2–3. századi legiótáborban*. *Amphorák*. BudRég 28 (1991) 133–137.
- BEZECZKY 1994 Bezeczky, T.: *Aegean amphorae in Pannonia*. *FolArch* 43 (1994) 115–127.
- BEZECZKY 1995a Bezeczky, T.: *Roman amphora trade in Pannonia*. In: (Ed. Hajnóczi, G.) *La Pannonia e l'Impero Romano*. Atti del convegno internazionale. Accademia d'Ungheria e l'Istituto Austriaco di Cultura (Roma, 13-16 gennaio 1994). Milan 1995, 155–175.
- BEZECZKY 1995b Bezeczky, T.: *Amphorae and amphora stamps from the Laecanius workshop*. *JRA* 8 (1995) 41–64.
- BEZECZKY 1997 Bezeczky, T.: *Amphorae from the south area of the auxiliary fort at Carnuntum (Preliminary report)*. In: (Hrsg. Kandler, M.) *Das Auxiliarkastell Carnuntum 2*. Wien 1997, 173–181.
- BEZECZKY 1998a Bezeczky, T.: *Wine export to Noricum and Pannonia*. In: II Colloqui Internacional d'Arqueologia Romana. El vi a l'Antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental (Badalona 1998). Badalona 1998, 364–369.
- BEZECZKY 1998b Bezeczky, T.: *The Laecanius Amphora Stamps and the Villas of Brijuni*. Wien 1998.
- BEZECZKY 1999 Bezeczky, T.: *New amphora finds from Brigetio*. *Antaeus* 24 (1999) 65–72, 600–601.
- BEZECZKY 2001 Bezeczky, T.: *The chronology of the end of the Laecanius workshop*. In: (Hrsg. Leitner, F. W.) *Carinthia romana und die römische Welt*. Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag. Klagenfurt 2001, 421–424.
- BEZECZKY 2005 Bezeczky, T.: *Roman amphorae from Vindobona*. In: (Hrsg. Krinzing, F.) *Vindobona*. Beiträge zu ausgewählten Keramikgattungen in ihrem topographischen Kontext. Wien 2005, 35–109.
- BEZECZKY–MANGE 2006 Bezeczky, T.–Mange, M. A.: *Petrography and provenance of Laecanius Amphorae from Istria, Northern Adriatic region, Croatia*. *Geoarchaeology* 21 (2006) 429–460.
- BEZECZKY–PAVLETIC 1996 Bezeczky, T.–Pavletic, M.: *New objects from the figlina of C. Laecanius Bassus*. *JÖAI* 65 (1996) 143–163.
- BONDOC 2003 Bondoc, D.: *Bronzuri Figurate Romane Muzeul Romane Ţiului Caracal*. *Bronzuri Figurate Romane de la Romula*. Craiova 2003.
- BÓNIS 1942 Bónis É.: *A császárkori edényművéség termékei a terra sigillátakon kívül. A korai császárkor anyaga*. *DissPann Ser II. No. 20*. Budapest 1942.
- BÓNIS 1970 B. Bónis É.: *A brigetioi sávós kerámia*. *FolArch* 21 (1970) 71–86.
- BÓNIS 1975 B. Bónis É.: *A brigetioi katonaváros fazekastelepei*. *FolArch* 26 (1975) 71–88.
- BÓNIS 1976 B. Bónis É.: *Edényraktár a brigetioi katonaváros fazekastelepén*. *FolArch* 27 (1976) 73–86.
- BÓNIS 1977 B. Bónis, É.: *Das Töpferviertel am Kurucdomb von Brigetio*. *FolArch* 28 (1977) 105–139.
- BÓNIS 1979 B. Bónis, É.: *Das Töpferviertel „Gerhát” von Brigetio*. *FolArch* 30 (1979) 99–155.
- BORHY 2005 Borhy, L.: *Instrumenta inscripta Latina aus Brigetio (FO: Komárom/Szőny–Vásártér)*. *Grabungskampagnen 1992–1997*. *SEB* 10 (2005) 99–147.
- BORHY 2012 Borhy, L.: *Die legio XI Claudia im pannonischen Brigetio (Komárom/Szőny, Ungarn)*. *SEP* 4 (2012) 23–36.
- BRONEER 1930 Broneer, O.: *Corinth, Vol. IV, Part. 2. Terracotta Lamps*. Cambridge 1930.
- BRUKNER 1981 Brukner, O.: *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*. Beograd 1981.
- CASTLE 1978 Castle, S. A.: *Amphorae from Brockley Hill, 1975*. *Britannia* 9 (1978) 383–392.
- CHARLESWORTH 1966 Charlesworth, D.: *Roman Square Bottles*. *JGS* 8 (1966) 26–40.
- CHENET 1941 Chenet, G.: *La céramique gallo-romaine d'Argonne du IVe siècle et la terre sigillée décorée à la molette*. Mâcon 1941.
- CICHORIUS 1900 Cichorius, C.: *s.v. Cohors*. In: Pauly–Wissowa–Kroll: *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* 4.1 (1900) Sp. 231–356.
- COOL–PRICE 1995 Cool, H. M. E.–Price, J.: *Roman vessel glass from excavations in Colchester, 1971–1985*. *ColchArchRep* 8 (1995).
- COTTAM–PRICE 1998 Cottam, S.–Price, J.: *Romano-British glass vessels: A handbook*. York 1998.
- CZYSZ–SOMMER 1983 Czysz, W.–Sommer, S.: *Römische Keramik aus der Töpfersiedlung von Schwabmünchen im Landkreis Augsburg*. München 1983.
- DÉVAI 2011 Dévai K.: *A komárom/szőny-vásártéri ásatások római kori üvegleletei*. *KMMK* 17 (2011) 133–150.
- DÉVAI–GELENCSE 2012 Dévai K.–Gelencsér Á.: *Római kori lakóépület és üvegyártó műhely Brigetióból*. *KMMK* 18 (2012) 59–101.

- DRESSSEL 1899 Dressel, H.: *Corpus Inscriptionum Latinarum XV*. Berlin 1899.
- DREXEL 1911 Drexel, F.: *Das Kastell Faimingen*. ORL B 66 c, 1929.
- DYCZEK 2001 Dyczek, P.: *Roman Amphorae of the 1st–3rd centuries AD found on the Lower Danube. Typology*. Warsaw 2001.
- EMPEREUR–PICON 1989 Empereur, J.-Y.–Picon, M.: *Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée Orientale*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Collection d'École Française de Rome 114 (1989) 223–248.
- FAUDUET 1992 Fauduet, I.: *Musée D'Évreux. Collections Archéologiques. Bronzes Gallo-Romains. Instrumentum*. Évreux 1992.
- FÉNYES 2003 Fényes G.: *Untersuchungen zur Keramikproduktion von Brigetio*. Acta ArchHung 54 (2003) 101–163.
- FISCHER 1990 Fischer, Th.: *Das Umland des römischen Regensburg*. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 42 (1990).
- FITZ 1983 Fitz, J.: *Honorific Titles of Roman Military Units in the 3rd Century*. Budapest–Bonn 1983.
- GABLER 1977 Gabler D.: *A dunai limes I–II. századi történetének néhány kérdése*. ArchÉrt 104 (1977) 145–175.
- GABLER 1989 (Ed. Gabler, D.) *The Roman Fort at Ács–Vaspuszta (Hungary) on the Danubian limes*. BAR-IS 531 (ii). Oxford 1989.
- GABLER–HORVÁTH 1996 Gabler D.–Horváth F.: *A szakályi terra sigillaták és helyük a bennszülött telep kerámiáspektrumában*. WMMÉ 19 (1996) 115–190.
- GOETHERT-POLASCHEK 1977 Goethert-Polaschek, K.: *Katalog der römischen Gläser des Rheinischen Landesmuseums Trier*. Mainz am Rhein 1977.
- GOSE 1984 Gose, E.: *Gefässtypen der römischen Keramik im Rheinland*. Beihefte der Bonner Jahrbücher 1 (1984).
- GRÜNEWALD 1979 Grünwald, M.: *Die Gefäßkeramik des Legionslagers von Carnuntum. (Grabungen 1968–1974)*. RLÖ 29 (1979).
- HARSÁNYI 2012 Harsányi E.: *A füstölőtálak megjelenésének és eltűnésének okai a provinciális leletanyagban*. In: (Szerk. Bíró Sz.–Vámos P.) *FiRKÁK II. Fialat Római Koros Kutatók II. konferenciakötete*. Győr 2012, 247–260.
- HARSÁNYI 2013 Harsányi, E.: *Die Trierer schwarz engobierte Ware und ihre Imitationen in Noricum und Pannonien*. Austria Antiqua 4 (2013).
- HÁRSHEGYI 2004 Hárshgyi, P.: *Roman amphorae from the civil town of Brigetio/Szőny-Vásártér 1992–2001*. CommArchHung (2004) 113–121.
- HÁRSHEGYI 2008 Hárshgyi, P.: *Roman amphorae from the East along the ripa Pannonica*. RCRF Acta 40 (2008) 173–178.
- HÁRSHEGYI 2009 Hárshgyi, P.: *Eastern Mediterranean amphorae in Aquincum*. In: Gabler, D.–Hárshgyi, P.–Lassányi, G.–Vámos, P.: *Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum*. Acta ArchHung 203 (2009) 61–65.
- HÁRSHEGYI 2010 Hárshgyi, P.: *Amphorae from early Roman contexts. The case of Viziváros (Budapest, Hungary)*. RCRF Acta 41 (2010) 51–54.
- HARTER 1999 Harter, G.: *Römische Gläser des Landesmuseums Mainz*. Wiesbaden 1999.
- HOFFMANN 2002 Hoffmann, B.: *Römisches Glas aus Baden-Württemberg*. Stuttgart 2002.
- ISINGS 1957 Isings, C.: *Roman Glass*. Groeningen–Djakarta 1957.
- IVÁNYI 1935 Iványi D.: *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch-chronologische Übersicht*. DissPann Ser. 2. No. 2. Budapest 1935.
- KAPELLER 2003 Kapeller, A.: *La vaiselle en bronze d'Avenches/Aventicum*. BPA 45 (2003) 83–146.
- KARNITSCH 1957 Karnitsch, P.: *Ein Gefäßbruchstück mit eingestempelten Verzierungen aus ein pannonischen Töpferei*. Germania 35 (1957) 115–117.
- KELEMEN 1988 Kelemen, M.: *Roman amphorae in Pannonia II (Italian Amphorae II)*. Acta ArchHung 40 (1988) 111–150.
- KELEMEN 1993 Kelemen, M.: *Roman amphorae in Pannonia IV*. Acta ArchHung 45 (1993) 45–73.
- KELLNER 1980 Kellner, H.-J.: *Beobachtungen in Westerdorf St. Peter 1976*. Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 21 (1980) 175–181.
- KÜNZL 1997 Künzl, S.: *Die Trierer Spruchbecherkeramik. Dekorierter Schwarzfirniskeramik des 3. und 4. Jahrhunderts n. Chr.* TrZ 21 (1997).
- LAUBENHEIMER 1989 Laubenheimer, F.: *Les amphores gauloises sous l'Empire. Recherches nouvelles sur leur production et leur chronologie*. In: Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienn 22–24 mai 1986. Collection de l'École Française de Rome 114 (1989) 105–138.
- LAZAR 2003 Lazar, I.: *Rimsko Steklo Slovenije/The Roman Glass of Slovenia*. Ljubljana 2003.
- LOESCHCKE 1919 Loeschcke, S.: *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesen*. Zürich 1919.
- LŐRINCZ 1977 Lőrincz, B.: *Pannonische Stempelziegel I. Limes-Strecke Annamatia-Ad Statuas*. DissArch Ser. II. No. 5. Budapest 1977.

- LŐRINCZ 1979 Lőrincz, B.: *Pannonische Stempelziegel II. Limes-Strecke Vetus Salina-Intercisa*. DissArch Ser. II. No. 7. Budapest 1979.
- LŐRINCZ 1981 Lőrincz, B.: *Pannonische Ziegelstempel III. Limes-Strecke Ad Flexum-Ad Mures*. DissArch Ser. II. No. 9. Budapest 1981.
- LŐRINCZ 2001 Lőrincz, B.: *Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit, Teil I: Die Inschriften*. Wiener Archäologische Studien. Band 3. Wien 2001.
- MARION–STARAC 2001 Marion, Y.–Starac, A.: *Les amphores*. In: (Eds. Matijašić, R.–Kovačić, V.–Tassaux, F.) *Loron (Croatie). Un grand centre de production d'amphores à huile istriennes*. Bordeaux 2001, 97–125.
- MARÓTI 1991 Maróti É.: *A római kori pecsételt kerámia és a Resatus-kérdés*. StudCom 22 (1991) 365–427.
- MÓCSY 1962 Mócsy, A.: s.v. *Pannonia*. In: Pauly–Wissowa–Kroll: *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft* Suppl. 9 (1962) Sp. 516–776.
- NAGY 1942 Nagy L.: *A római kor*. In: (Szerk. Alföldy A.–Nagy L.) *Budapest Története I*. Budapest 1942, 135–178.
- NIKOLIĆ–ĐORĐEVIĆ 2000 Nikolić–Đorđević, S.: *Antička keramika Singidunuma*. Singidunum 2 (2000) 11–244.
- OELMANN 1914 Oelmann, F.: *Die Keramik des Kastells Niederbieber*. (Materialen zur römisch-germanischen Keramik I.) Frankfurt am Main 1914.
- OPAIȚ 1980 Opaîț, A.: *Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine di Dobrogea*. Peuce 8 (1980) 291–327.
- OPAIȚ–TSARAVOPOULOS 2010 Opaîț, A.–Tsaravopoulos, A.: *A Chiote pottery workshop of the Roman period*. RCRF Acta 41 (2010) 23–28.
- PAOLUCCI 1997 Paolucci, F.: *I vetri incisi dall'Italia settentrionale e dalla Rezia. Nel periodo medio e trade imperiale*. Firenze 1997.
- PEACOCK 1977 Peacock, D. P. S.: *Roman Amphorae: Typology, Fabric and Origins*. In: *Méthodes classiques et méthodes formelles dans l'étude des amphores*. Acts du colloque de Rome, 27–29 mai 1974. Collection de l'École Française de Rome 32 (1977) 261–278.
- PEACOCK–WILLIAMS 1986 Peacock, D. P. S.–Williams, D. F.: *Amphorae and the Roman Economy. An Introductory Guide*. London 1986.
- PÓCZY 1956 Sz. Póczy, K.: *Die Töpferwerkstätten von Aquincum*. Acta ArchHung 7 (1956) 73–136.
- PÓCZY 1957 Sz. Póczy K.: *Keramik*. In: (Red. Alföldi, M.–Barkóczi, L.) *Intercisa II*. ArchHung 26 (1957) 29–139.
- RIC II Mattingly, H.–Sydenham, E. A.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. II. Vespasian to Hadrian*. London 1926.
- RIC III Mattingly, H.–Sydenham, E. A.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. III. Antoninus Pius to Commodus*. London 1930.
- RIC IV/II Mattingly, H.–Sydenham, E. A.–Sutherland, C. H. V.: *The Roman Imperial Coinage. Vol. IV. Part II. Macrinus to Pupienus*. London 1938.
- RIC² Carradice, I. A.–Buttrey, T. V.: *The Roman Imperial Coinage. Volume II – Part 1. Second fully revised edition. From AD 69–96. Vespasian to Domitian*. London 2007.
- ROTTLOFF 1999 Rottloff, A.: *Römische Vierkantkrüge*. In: (Red. Klein, M. J.) *Römische Glas-kunst und Wandmalerei*. Mainz 1999, 41–49.
- RÜTTI 1991 Rütli, B.: *Die römischen Gläser aus Augst und Kaiseraugst*. FiA 13 (1991).
- SAKL–OBERTHALER–TARCSAY 2001 Sakl–Oberthaler, S.–Tarcsay, K.: *Römische Glasformen aus Wien*. FW 4 (2001) 78–112.
- ŠARANOVIC–SVETEK 1986 Šaranović–Svetek, V.: *Antičko staklo u Jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*. Novi Sad 1986.
- SEY 2006 Sey N.: *Római kori bronztárgyak Brigetióból. (Komárom/Szőny–Vásártér, 1992–2005.)* (Szakdolgozat. ELTE.) Budapest 2006.
- SEY 2013 Sey N.: *A pannoniai római kori bronzművesség műhelykérdései*. (Doktori disszertáció. ELTE.) Budapest 2013.
- STERN 2001 Stern, E. M.: *Römisches, byzantinisches und frühmittelalterliches Glas. 10 v. Chr.–700 n. Chr. Sammlung Ernesto Wolf*. H. n. 2001.
- SWIFT 2000 Swift, E.: *Regionality in Dress Accessories in the Late Roman West*. (Monographies Instrumentum 11.) Montagnac 2000.
- SWOBODA 1964 Swoboda, E.: *Carnuntum. Seine Geschichte und seine Denkmäler*. (Römische Forschungen in Niederösterreich I.) Graz–Köln 1964.
- SYMONDS 1992 Symonds, R. P.: *Rhenish wares. Fine Dark Coloured Pottery from Gaul and Germany*. Oxford 1992.
- SZILÁGYI 1933 Szilágyi, J.: *Inscriptiones tegularum Pannonicarum*. DissPann Ser. II. No. 1. Budapest 1933.
- SZILÁGYI 1952 Szilágyi, J.: *Roman Garrisons Stationed at the Northern Pannonian-Quad Frontier-Sectors of the Empire*. ActaArchHung 2 (1952) 189–222.
- TASSAUX 1982 Tassaux, F.: *Laecanii. Recherches sur une famille sénatoriale d'Istrie*. MEFRA 94 (1982) 227–269.
- TASSAUX 1996 Tassaux, F.: *Loron (Poreč): villa maritime*. MEFRA 108 (1996) 500.
- TCHERNIA–ZEVI 1972 Tchernia, A.–Zevi, F.: *Amphores vinaires de Campanie et de Tarraconaise à Ostie*. In: *Recherches sur les amphores romaines*. Collection de l'École Française de Rome 10 (1972) 35–68.

- TCHERNIA 1986 Tchernia, A.: *Le vin de l'Italie romaine. Essai d'histoire économique après les amphores*. Rome 1986.
- TEMPELMANN-MACZYŃSKA 1985 Tempelmann-Maczyńska, M.: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*. Mainz 1985.
- VAN LITH–RANDSBORG 1985 van Lith, S. M. E.–Randsborg, K.: *Roman Glass in the West: A Social Study*. BROB 35 (1985) 413–533.
- WALKE 1965 Walke, N.: *Das römische Donaukastell Straubing Sorviodurum*. (Limesforschungen 3.) Berlin 1965.
- WEBER 1982 Weber, G.: *Neue Ausgrabungen am „Apollo-Grannus Heiligtum“ in Faimingen*. Zwischenbericht. BRGK 62 (1982) 103–186.
- WILLIAMS 1985 Williams, D.: *Petrological examination of amphorae from Colchester Sheepen*. In: (Ed. Sealey, P. R.) *Amphoras from the 1970 excavations at Colchester Sheepen*. BAR 142 (1985).
- ZEEST 1960 Zeest, I. B.: *Keramicseszkaja tara Boszpora. – Ceramic containers from the Bosporus*. Moscow 1960.

BERICHT ÜBER DIE ERGEBNISSE DER IN BRIGETIO (FO: KOMÁROM–SZÓNY, VÁSÁRTÉR)
IM JAHRE 2012 GEFÜHRTEN ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN

DÁVID BARTUS–LÁSZLÓ BORHY–GABRIELLA DELBÓ–KATA DÉVAI–ZITA KIS–ANNA NAGY–NIKOLETTA SEY-
EMESE SZÁMADÓ–ISTVÁN VIDA

Die 21. Grabungskampagne der in der Zivilstadt von Brigetio (FO: Komárom–Szöny, Vásártér) fand in Zusammenarbeit des Lehrstuhls für Klassische und Provinzialrömische Archäologie der Eötvös Loránd Universität, Budapest und des Klapka György Museums, Komárom im Zeitraum zwischen dem 2. Juli 2012 und 27. Juli 2012 (20 Arbeitstage) unter Teilnahme von StudentInnen, DoktorandInnen, wissenschaftlichen MitarbeiterInnen und AssistentInnen der o. g. Institutionen bzw. der Forschungsgruppe für Interdisziplinäre Archäologie der Ungarischen Akademie der Wissenschaften sowie Gäste aus dem In- und Auslande (u. a. aus China, Deutschland, Wales) (insgesamt 52 TeilnehmerInnen) statt.

Ziel der Grabungen des Jahres 2012 waren die weitere Erforschung der städtischen Struktur und die Feststellung ihrer Bauphasen im Munizipium von Brigetio. Daher haben wir in zwei Bereichen, einerseits im östlichen Sektor des nördlichen Bereiches des Fundortes „Vásártér“ (Schnitte L13, L14, L15, L16, M13, M14, M15, M16 mit einer Gesamtfläche von 140 m²), andererseits im südlichen, sog. „wirtschaftlichen Trakt“ des Platzes (Schnitte A19, B19, C19, D19, mit einer Gesamtfläche von 72 m²) geöffnet.

Die Ergebnisse lassen sich wie folgt zusammenfassen. Im nördlichen Bereich haben wir einen grossen Hof, dessen Gehniveau aus einer hart gestampfter Kieselschicht, das in der letzten Bauphase mit Steinplatten ausgelegt wurde, freigelegt. Die ostwestlich orientierte, 9 m breite Nordmauer des Hofes verfügte über eine 2,45 m breite, beidseitig mit Quadersteinen flankierte Toranlage. Der südliche Teil des sich nach Süden leicht absenkenden Gehniveaus des Hofes wurde durch die Erosion stark beschädigt. Östlich der Ostmauer des Hofes verlief

eine schmale Gasse, die durch die Westmauer der nächsten, östlich von diesem Komplex liegenden Gebäude darstellte. Unterhalb des Gehniveaus des Hofes konnten wir die Fortsetzung und den aus einer mit Blattmuster durchbrochenen, jedoch fragmentarischen Steinplatte bestehenden Zusammenfluß der Kanalisation (Breite: 0,28–0,36 m) finden, deren südliche Fortsetzung während der früheren Grabungskampagnen bereits freigelegt wurde.

Es kam weiterhin die nordwestliche Ecke eines Objektes (Schnitte L16/M16) ans Tageslicht, das nicht anders als ein Keller definiert werden konnte. Während der Freilegung kamen viele organische Überreste (ein 60 cm langes, 30–40 cm breites Holzbrett, weiterhin Äpfel-, Datteln-, Olivenkerne, teilweise sogar mit mineralisiertem Fruchtfleisch und überraschend gut erhaltenem Stengel) ans Tageslicht.

Infolge unserer früheren Beobachtungen (Vorkommen von Metallabfällen, Schmelztiegelfragmenten, halbfertigen Produkten, Hilfsnegativen) konnte man die Anwesenheit metallurgischer Tätigkeit in der Umgebung der mit „K“ und „L“ markierten Schnitte zumindest behaupten. Deswegen war eine der Zielsetzungen der Grabungskampagne 2012 die bewusste Erforschung dieser Grabungsfläche, um die Metallwerkstatt finden zu können. Im Laufe der diesjährigen Grabungen ist uns nicht nur gelungen, eine vollständig erhaltene Terrakotta-hilfsnegative für die Herstellung Mercuriusfiguren aus Blei, weiterhin ein die Göttin Fortuna darstellendes Bleivotiv bzw. ein 140 g schweres Rohstoffblock aus Bronze finden zu können, sondern kamen sogar drei Schmelzöfen, in denen verschiedenes Metall – Blei, Bronze und Eisen – sicherlich bearbeitet wurde, ebenfalls ans Tageslicht. Die Schmelzöfen lagen vom Norden nach Süden im östlichen Bereich

des oben behandelten Hofes, dessen Oberfläche – nachdem die Metallurgiewerkstatt aufgegeben und ausgeräumt wurde – durch drei, parallel zu einander verlaufende Gräben gestört wurde.

Im südlichen, sog. „wirtschaftlichen Trakt“ der Häuser, im Schnitt D19 kam die mit Kiesel bedeckte, in der letzten Benutzungsphase jedoch mit Steinplatten ausgelegte Oberfläche eines grossen Hofes ans Tageslicht. Eine im Jahre 1795. geprägte österreichische Bronzemünze (6 Kreuzer) liefert uns einen Hinweis darauf, wann diese Steinplatten, von denen jedoch eine einzige noch erhalten geblieben ist, entfernt worden sein dürfen. Man konnte weiterhin feststellen, dass die schmale Gasse, die die beiden Gebäude im nördlichen Bereich der Wohnhäuser voneinander trennte, sich hier nicht fortsetzt. Im Schnitt A19 kam eine massive, 30-50 cm dicke Dachschuttschicht, aber ohne architektonischer Kontext ans Tageslicht.

Während der zu behandelnden Grabungskampagne sind insgesamt 14 bestempelte Ziegel ans Tageslicht gekommen, von denen die Mehrzahl (13 Stück=92,8%) zu den in Brigetio stationierten Militäreinheiten zuzuschreiben sind. 4 davon erwähnen die seit dem 2. Jh. n. Chr. ständige Garnison von Brigetio, die *legio I Adiutrix Pia Fidelis* (28,5%, Ziegelstempelkatalog 1–4), 1 gehört der *legio XXX Ulpia Victrix*, die zwischen 105–114 n. Chr. in Brigetio stationiert wurde (0,78%, Ziegelstempelkatalog 5). Ein fragmentarischer Stempel erwähnt eine Auxiliareinheit, mit grosser Wahrscheinlichkeit die *cohors VII Breucorum* aus dem 3. Jh. n. Chr. (0,78%, Ziegelstempelkatalog 6). In auffallend hoher Zahl (6 Stück, 42,8%, Ziegelstempelkatalog 7–12) sind die Stempel der danubischen Flotteneinheit, der *Classis Flavia Histrica* vertreten, die alle durch einen immer negativ in die Oberfläche eingedruckten Stempel von äusserst schlechter Qualität charakterisiert werden können. Schliesslich, durch ein einziges Stück (0,78%, Ziegelstempelkatalog 13) sind sogar Privatfirmen anwesend, nämlich die mit dem Stempel *Atiliae firma* versehenen Produkte einer Privatziegelei, die vermutlich im 2. Jh. n. Chr. in Carnuntum tätig war. Zwar kann ein einziger Stempel nicht aufgelöst werden (Ziegelstempelkatalog 14), wird theoretisch zu den Stempeln militärischen Inhaltes zugeschrieben.

Das in Brigetio hergestellte Keramikmaterial stellt alle Typen der römischen Keramik des 2. und 3. Jhs. n. Chr. dar. Die meisten Produkte dürfen in der Töpfersiedlung von Szöny-Kurucdomb bzw. Szöny-Gerhát hergestellt worden sein. Von den Funden des Grabungsjahres 2012 ragen Fragmente eines Gesichtsgefässes, bzw. Imitationen von Drag. 54 und Consp. 20 Terrasigillatengefässe hervor.

Das Vorkommen von Gläsern, sowohl von Anzahl, als auch von charakteristischen Typen kann mit den vorigen Grabungskampagnen verglichen

werden. Doch fallen einerseits das Fehlen von Tafelgeschirr für Getränke, andererseits die überwiegende Zahl der Speichern- und Transportgefässen von blaugrüner Farbe ins Auge. Auch die Anzahl von Fragmenten von Fensterscheiben ist etwas geringer als in den früheren Grabungsjahren. Während der vorigen Grabungskampagnen war die geringe Anzahl (1-2% des gesamten Glasmaterials) der blaugrünen Gläser, die im Grabungsmaterial von 2012 in wesentlich höherer Zahl (20% des Gesamtmaterials) vertreten werden. Fast jedes Fragment von blaugrüner Farbe gehört zu den Viereckflaschen, und die meisten stammen aus Schichten oberhalb des Kellers (Schnitte L15 und L16). Damit kann diese prozentuell gesehen höhere Anzahl der blaugrünen Produkte vielleicht mit der Anwesenheit des Kellers erklärt werden.

Die im Laufe der Grabungskampagne 2012 ans Tageslicht gebrachte Importkeramik fügt sich ins bisherige Keramikspektrum gut ein. In grösster Zahl kamen Fragmente der Schwarzfirniskeramik (52 Stück) vor, unter denen 23 Individuen bestimmt werden konnten. Die rätische Keramik wird durch 29 Fragmente (13 Individuen) vertreten, während ein einziges Stück mit der norditalischen Dünnwandschalen in Verbindung gebracht werden kann. Was die Form der Gefässe anbelangt, kann man feststellen, dass einerseits die Fragmente der kleinförmigen Becher zum Trinkservice gehörten, andererseits ein grossformatiges Gefäß mit etwas dickerer Wand vielleicht als Krug bestimmt werden kann, der zur Gruppe der rätischen Keramik gehört. Es kamen weiterhin 30 Firmenlampenfragmente (Loeschcke X=Iványi XVII), ein blattförmiger Öllampenhenkel (Loeschcke III=Iványi III, Iványi IV), bzw. ein mit Weintraube und Rankenmotiv verziertes Schulterfragment einer Öllampe vor, die dem Typ Iványi X=Broneer XXVII gehörte.

Während der Grabung 2012 kamen 9 Amphorenfragmente vor. In den Amphoren von Typ Dressel 2-4 wurde aus Hispania Tarraconensis, Südgallien und Italien Wein von guter Qualität zwischen Mitte des 1. und Mitte des 2. Jhs. n. Chr. nach Pannonien transportiert. In den Amphoren Dressel 24/Zeest 90 kam Wein, Ostern oder Olivenöl zwischen Ende des 1. und Ende des 2. Jhs. n. Chr., vermutlich aus dem ägäischen Raum oder von der kleinasiatischen Küste in der Provinz an. Ein Amphorenfragment aus Rhodos beweist, dass man mit einer Import von griechischem Wein zwischen Mitte des 1. und 2. Jhs. n. Chr. in Brigetio ebenfalls rechnen muss. Die Bewohner von Brigetio konsumierten Olivenöl aus der istrischen Halbinsel.

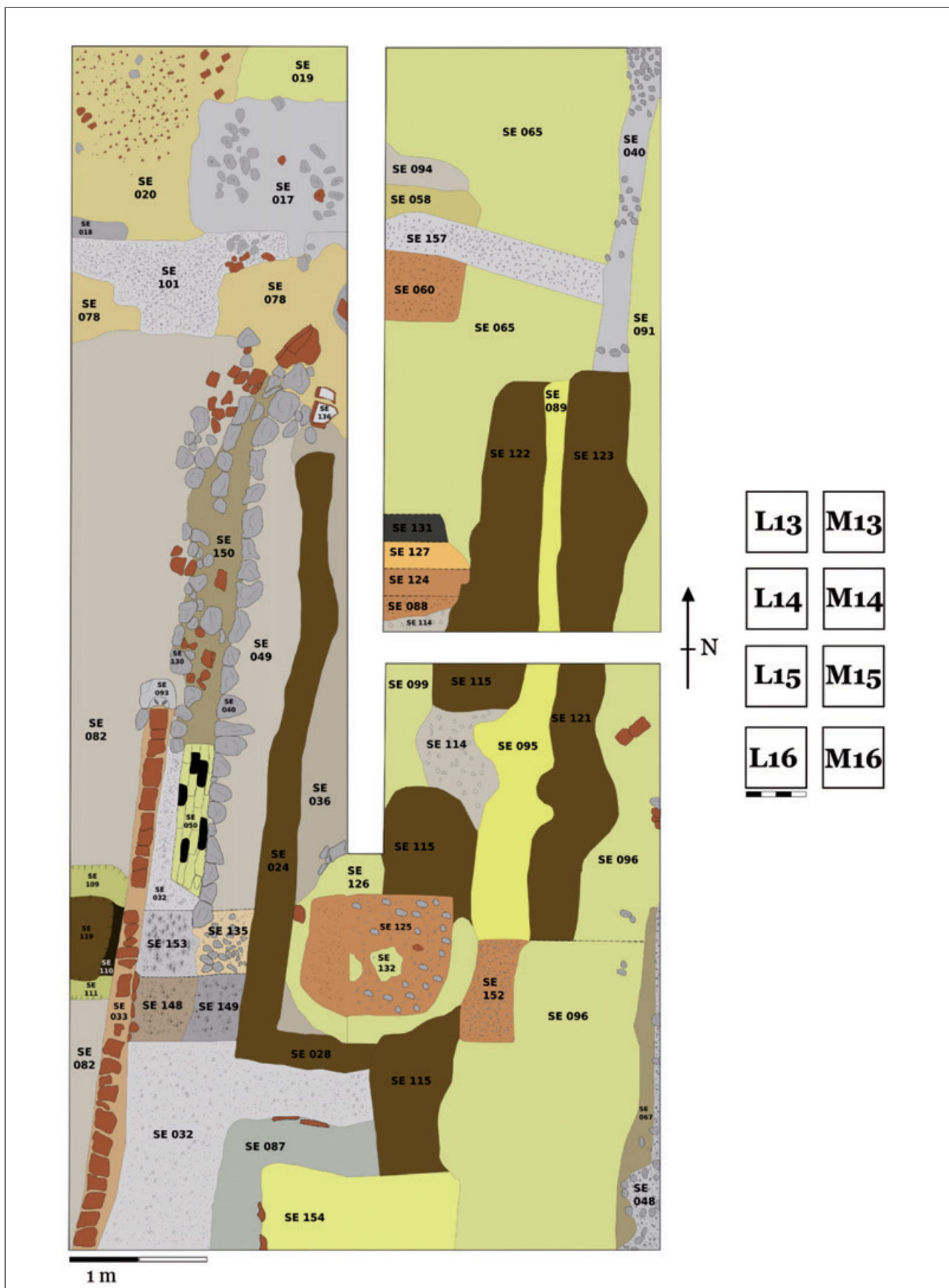
Untersucht man das Fundmaterial der Grabungskampagne 2012, kann man feststellen, dass Ähnlich zu den früheren Grabungsjahren, die Kleinfunde mit dem Alltagsleben in Verbindung gebracht werden können. Doch ermöglichen uns die Fund-

umstände nicht, von ihrer ursprünglichen Funktion bzw. Datierung mehr Details erfahren zu können. Trotzdem liefern uns die Fehlprodukte wichtige Informationen hinsichtlich der lokalen Bronzeindustrie. Gegenstände, die mit der Metallurgie in Verbindung gebracht werden können, zusammen mit Objekten wie Schmelzöfen beweisen die Metallbearbeitung in diesem Bereich der Zivilsiedlung. Um die genaue Chronologie dieser Tätigkeit bestimmen zu können, muss man hier weitere Forschungen durchführen.

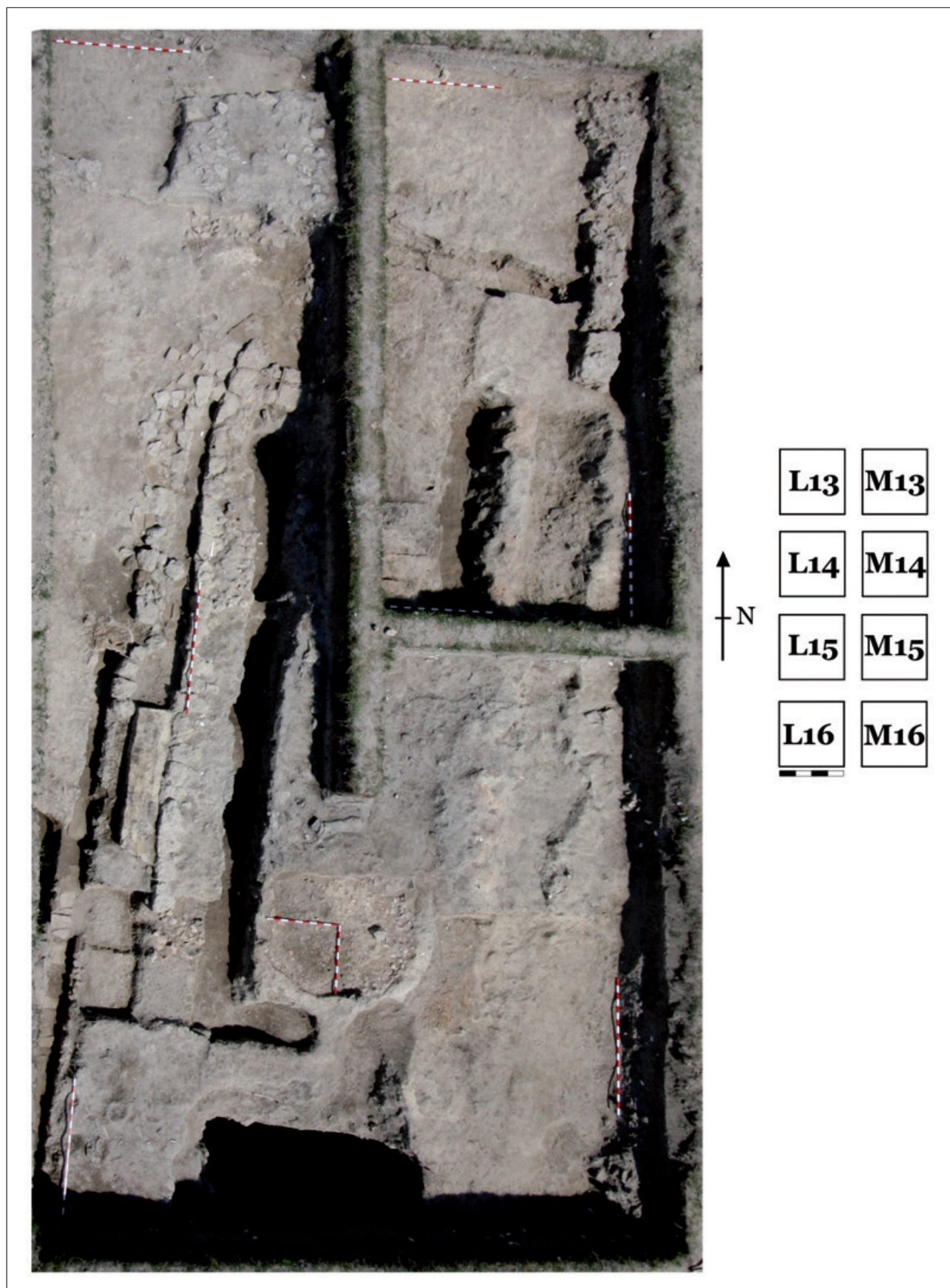
Das chronologische Spektrum der Münzen erstreckt zwischen Vespasian oder Titus bis Maximinus Thrax. Das früheste Stück stellt ein Denarius dar, welcher unter Vespasian oder Titus dem Domitian als Caesar geprägt wurde. Die verhältnismä-

sig geringe Anzahl der antoninischen Münzen, die durch zwei Stücke vertreten sind, fällt genauso ins Auge, wie das absolute Fehlen der Münzen der Severerzeit, die in der Regel die Mehrzahl der Münzfunde in diesem Fundort darstellen. Technisch gesehen stellt einen interessanten Fund ein Denarius des Hadrians (Münzkatalog 4) dar. Diese Münze wurde zunächst fehlerhaft geprägt, da ihre Rückseite das negative Münzbild der Vorderseite (incus) aufweist, das später erkannt und durch erneute Prägung korrigiert wurde; deswegen sind auf der Rückseite nur der Umriss des ursprünglichen negativen Münzbildes, bzw. eine ganz leichte Eintiefung zu entdecken.

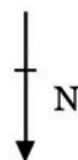
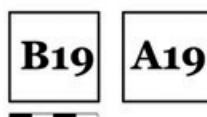
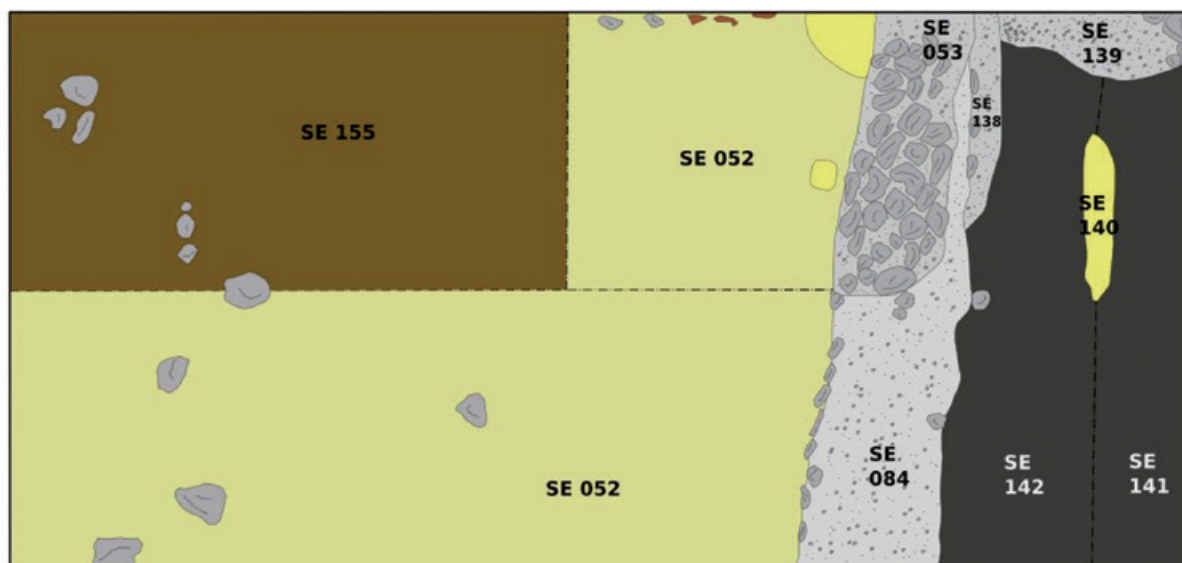
Übersetzt von László Borhy

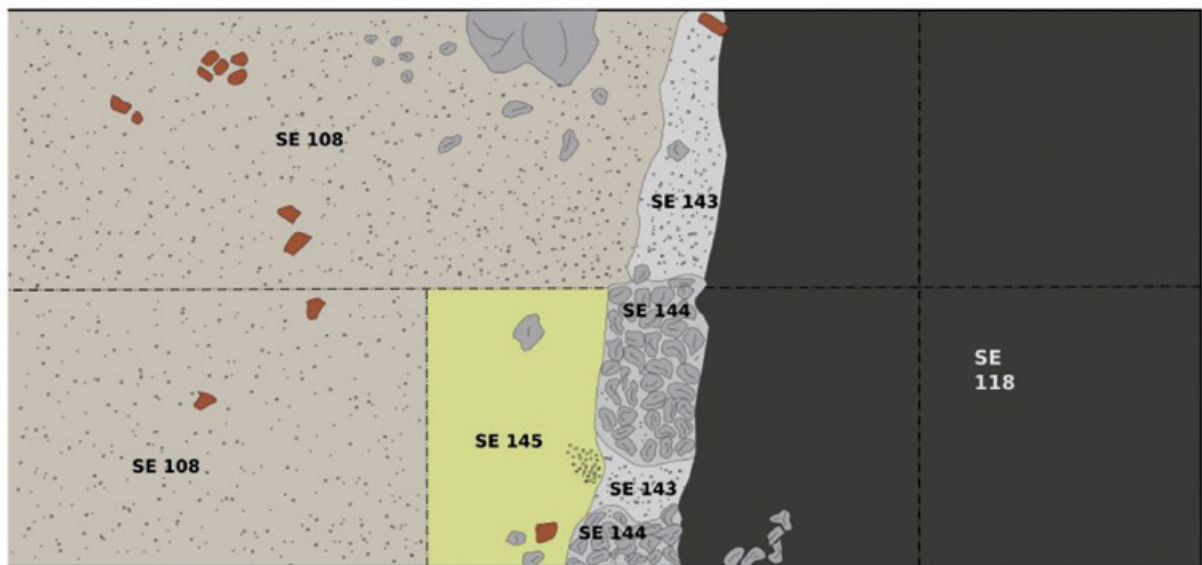
2. tábla: Az L13, L14, L15, L16, M13, M14, M15, M16 szelvények összesítő felszínrajza (rajz: Bartus D.)
Taf. 2: Die Schnitte L13, L14, L15, L16, M13, M14, M15, M16 (gez. von D. Bartus)

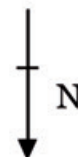
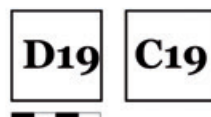
3. tábla: Az L13, L14, L15, L16, M13, M14, M15, M16 szelvények összesítő fotója (fotó: Bartus D.)
 Taf. 3: Die Schnitte L13, L14, L15, L16, M13, M14, M15, M16 (Foto: D. Bartus)

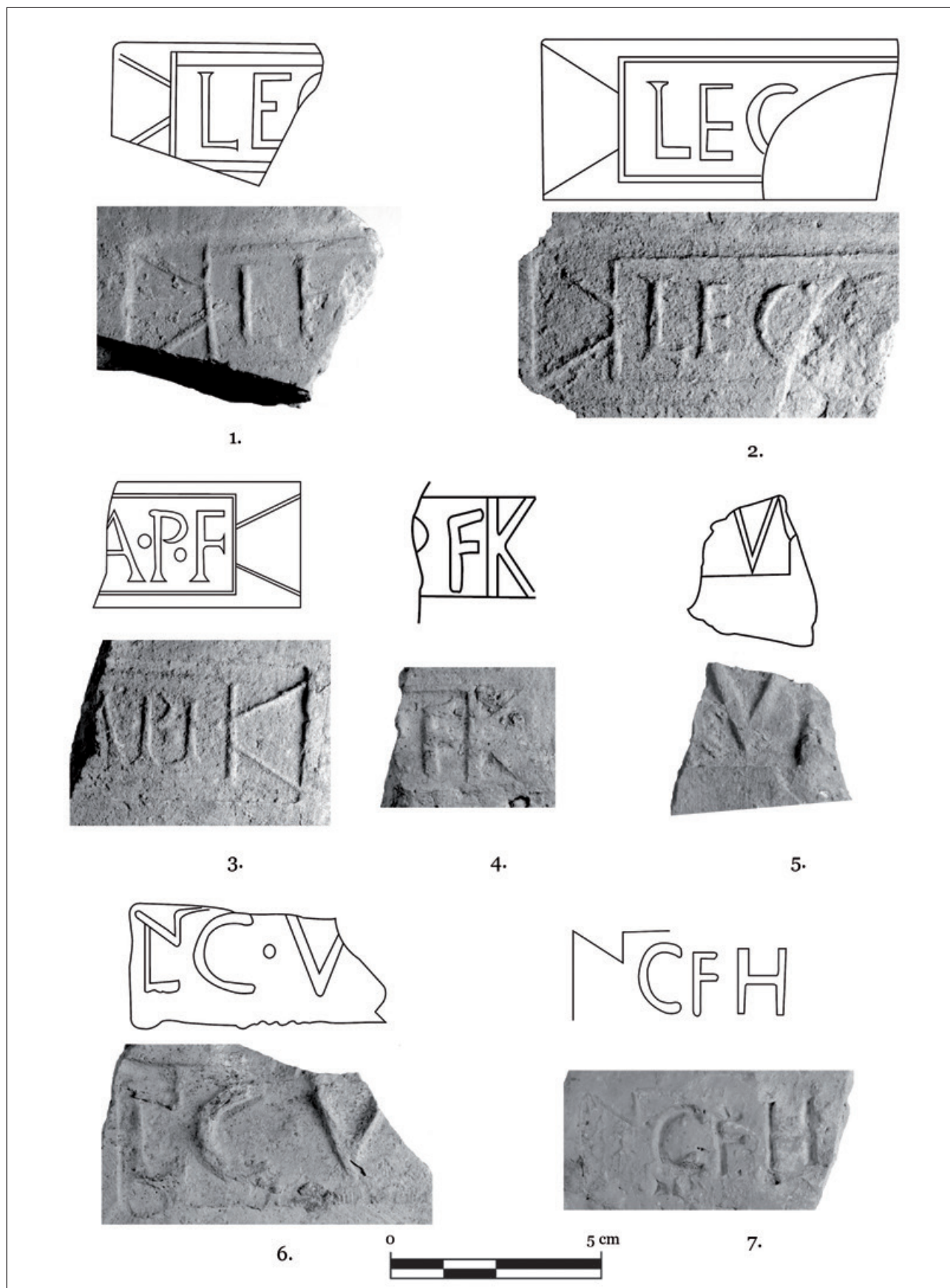
4. tábla: Az A19, B19 szelvények összesítő fotója és felszínrajza (fotó és rajz: Bartus D.)
Taf. 4: Die Schnitte A19 und B19 (Foto und gez. von D. Bartus)

1 m

5. tábla: A C19, D19 szelvények összesítő fotója és felszínrajza (Fotó és rajz: Bartus D.)
Taf. 5: Die Schnitte C19 und D19 (Foto und gez. D. Bartus)

6. tábla: Téglabélyegek 1. (rajz: Borhy L.)
Taf. 6: Ziegelstempeln 1 (gez. von L. Borhy)

C F H

1.

C F H

2.

C F H

3.

C F H

4.

C F H

5.

C F H

6.

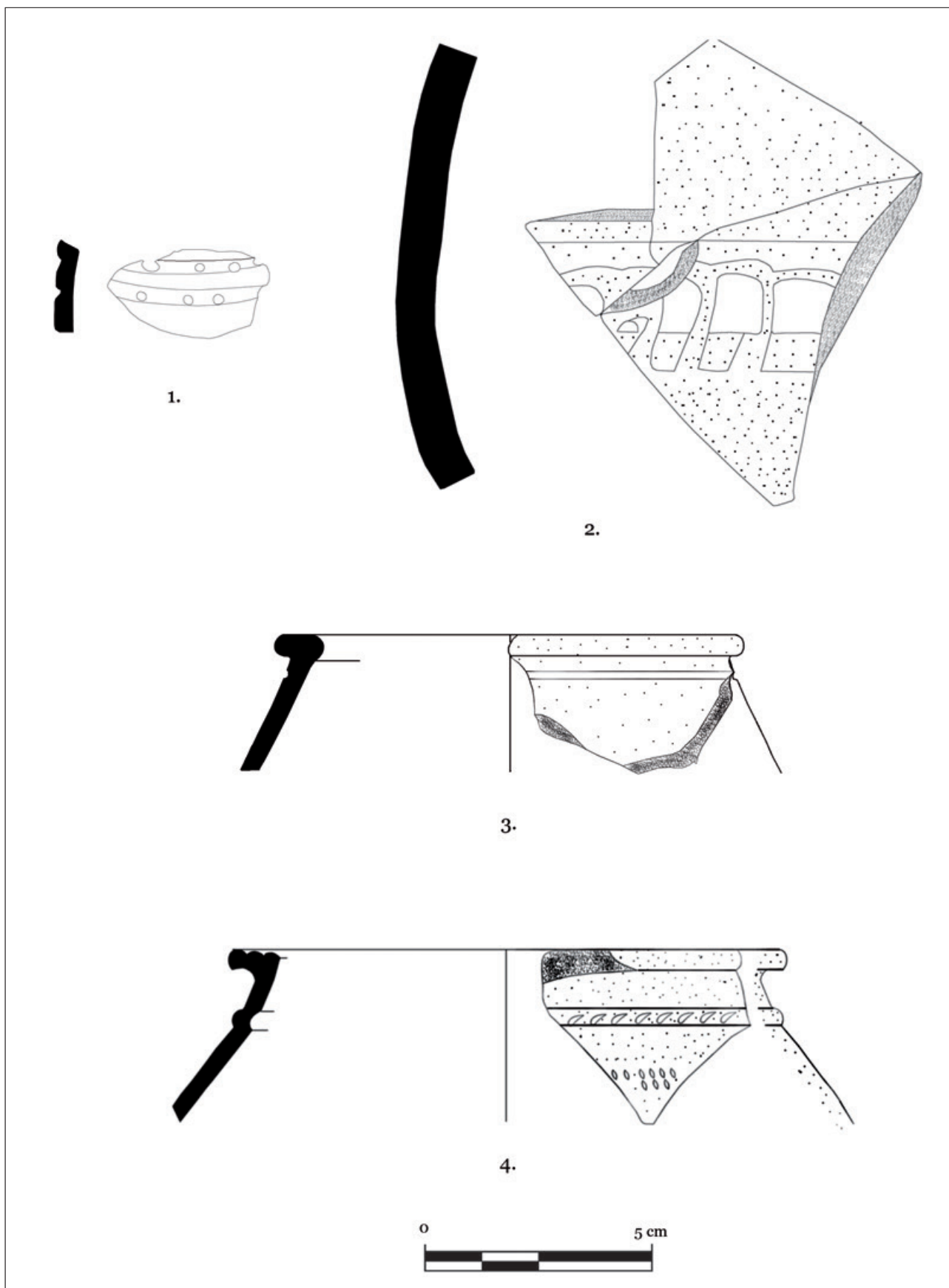
A C

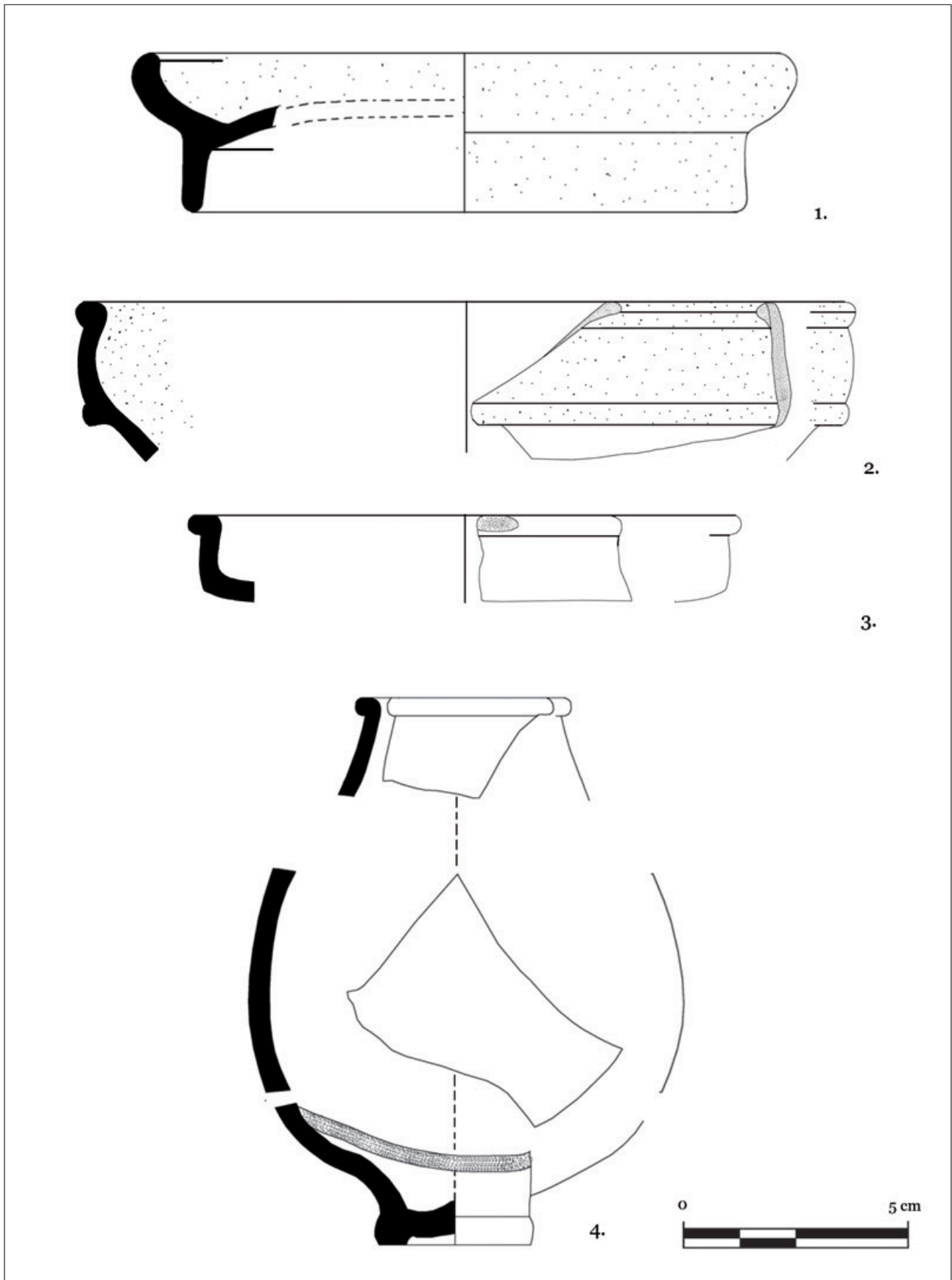
7.

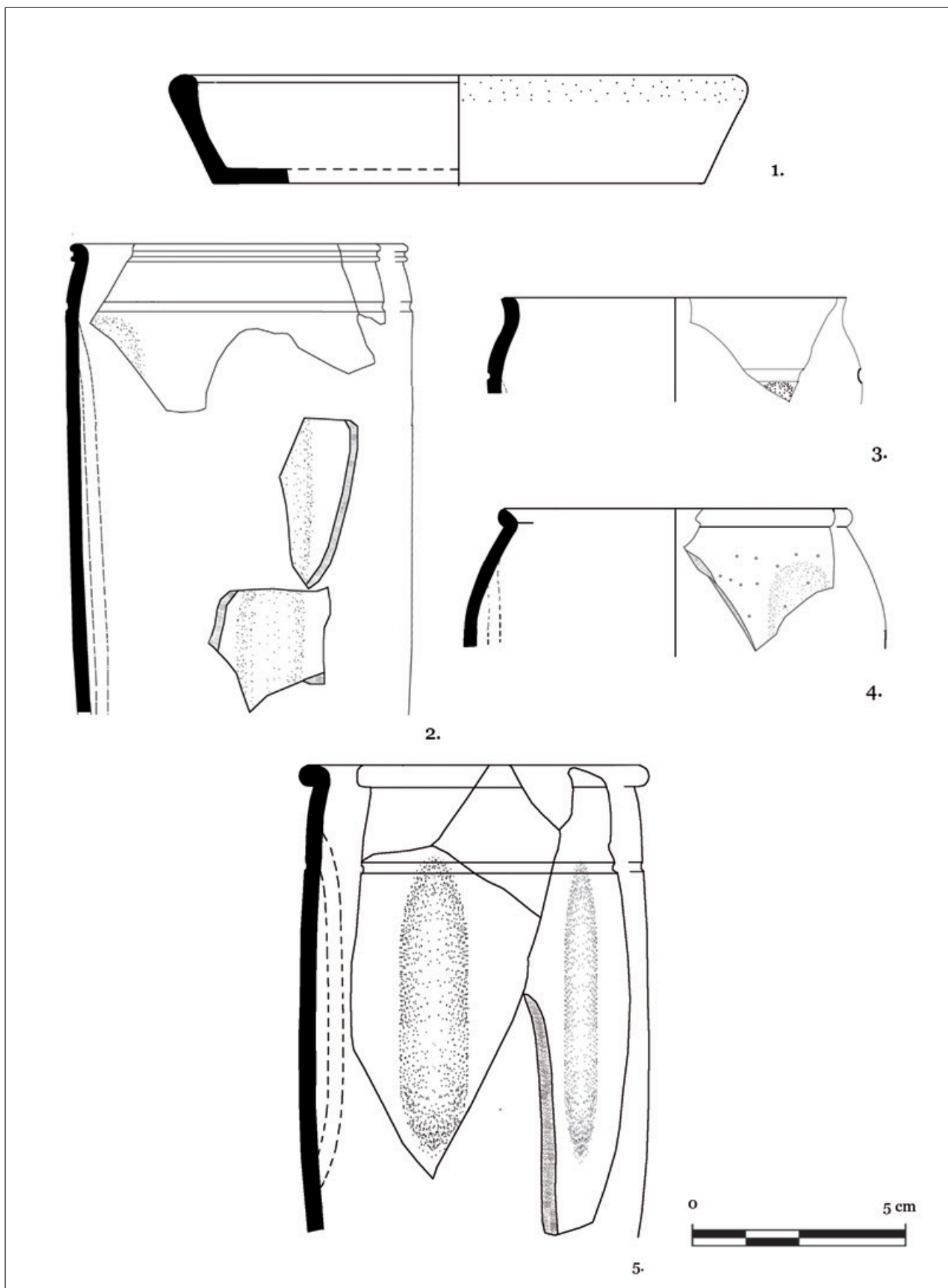
7. tábla: Téglabélyegek 2. (rajz: Borhy L.)
Taf. 7: Ziegelstempeln 2 (gez. von L. Borhy)

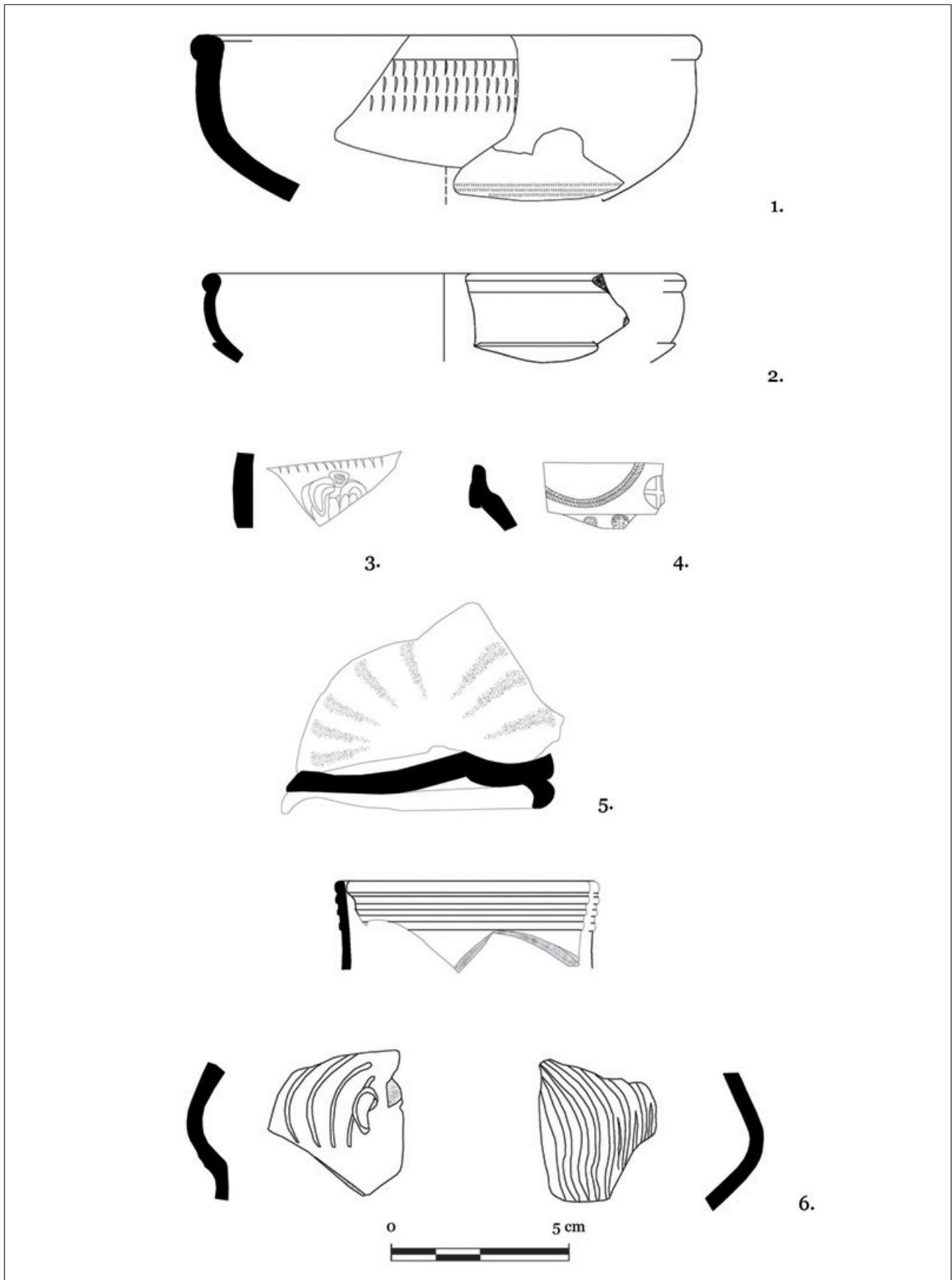
8. tábla: Helyi kerámiák 1. (rajz: Delbó G.)
Taf. 8: Lokale Keramik 1 (gez. von G. Delbó)

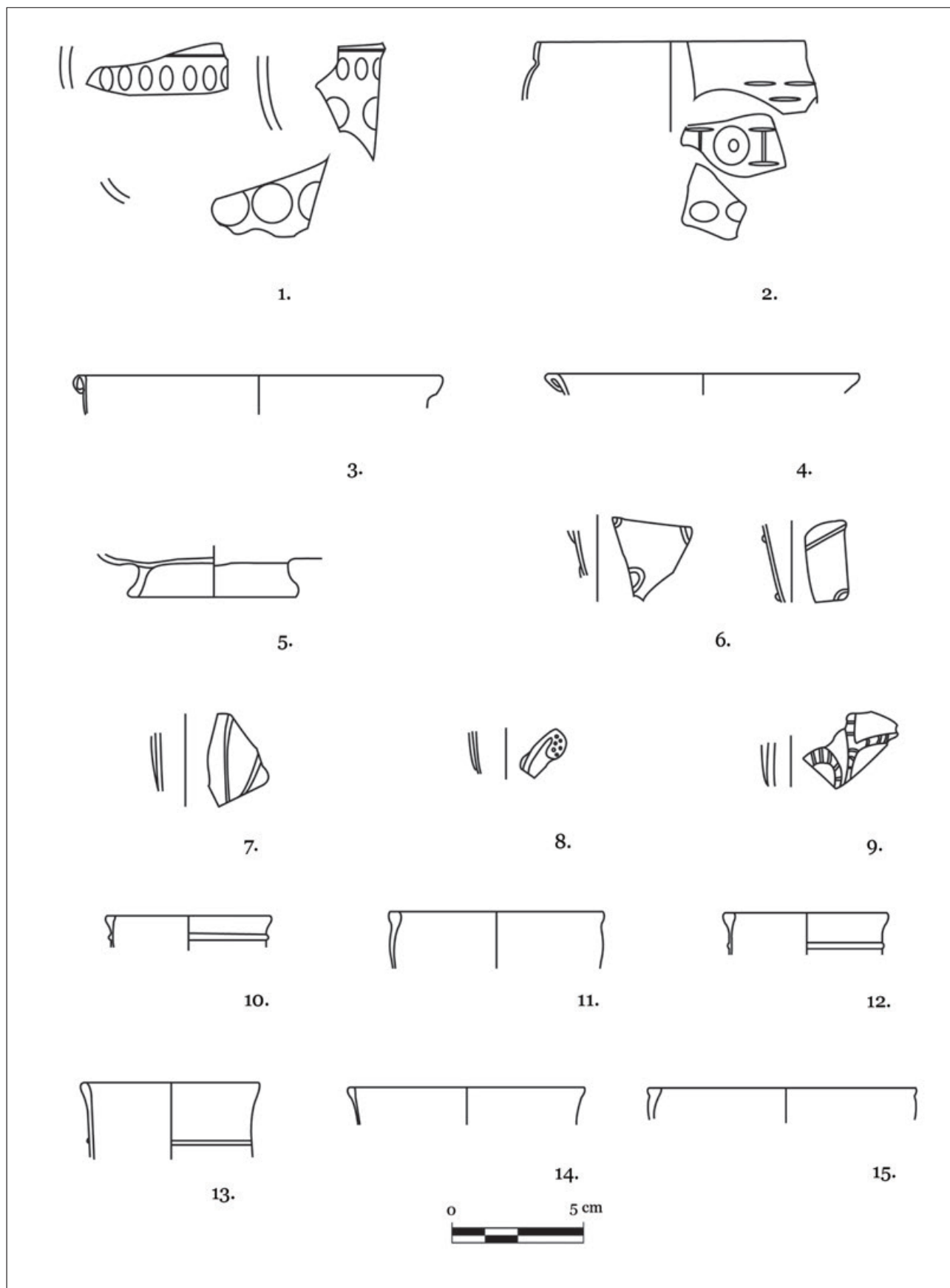
9. tábla: Helyi kerámiák 2. (rajz: Delbó G.)
Taf. 9: Lokale Keramik 2 (gez. von G. Delbó)

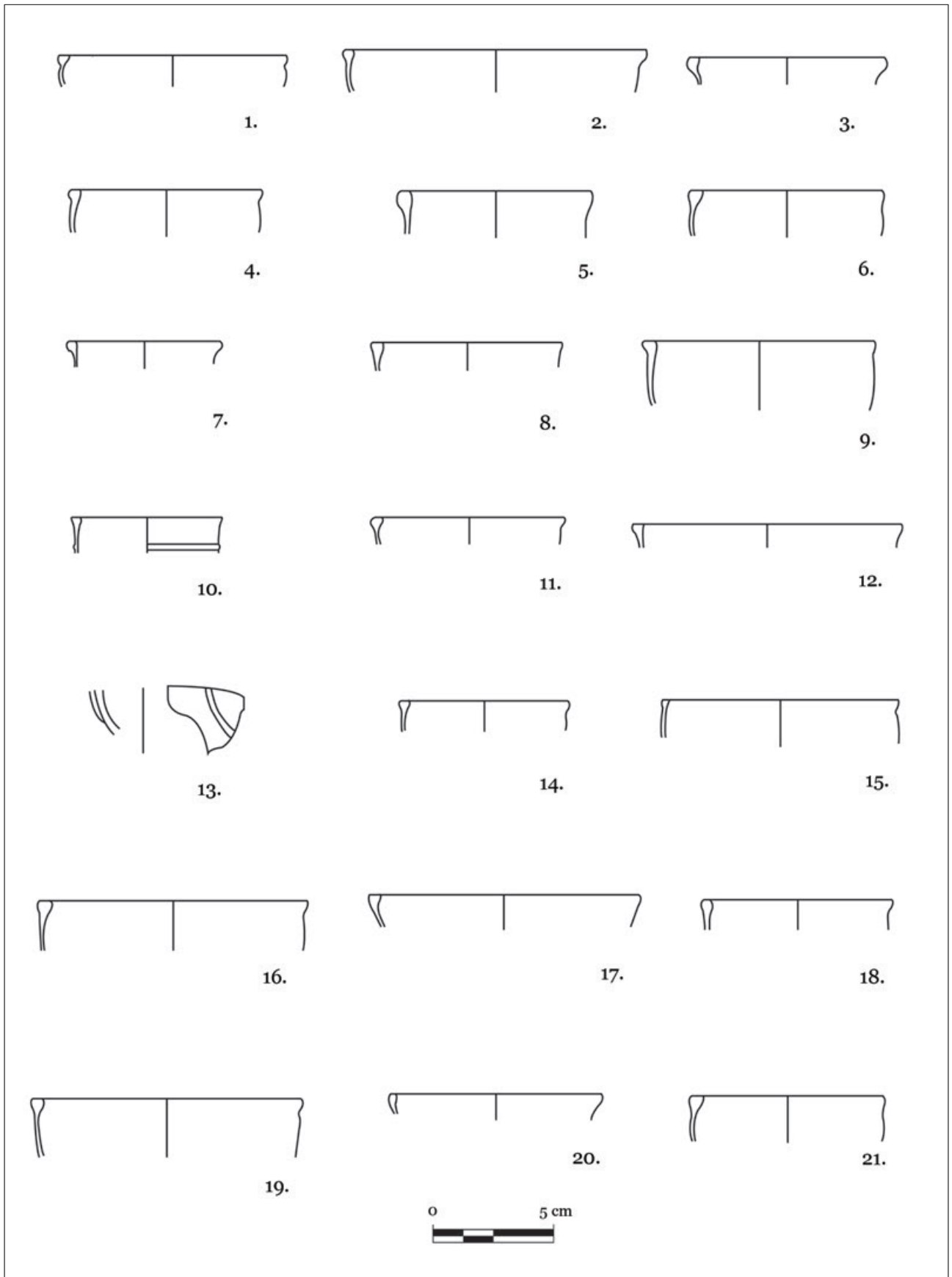
10. tábla: Helyi kerámiák 3. (rajz: Delbó G.)
Taf. 10: Lokale Keramik 3 (gez. von G. Delbó)

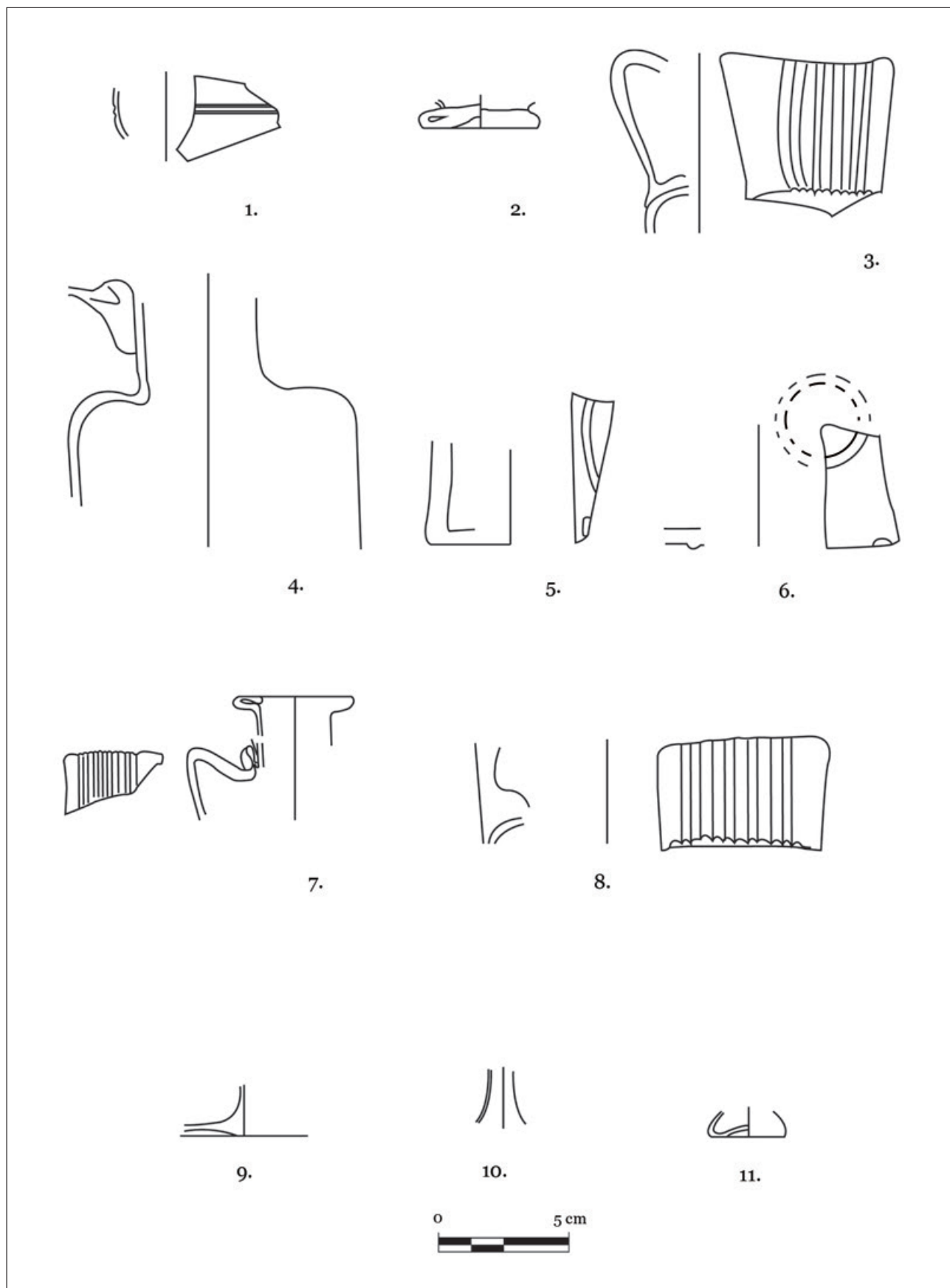
11. tábla: Helyi kerámiák 4. (rajz: Delbó G.)
Taf. 11: Lokale Keramik 4 (gez. von G. Delbó)

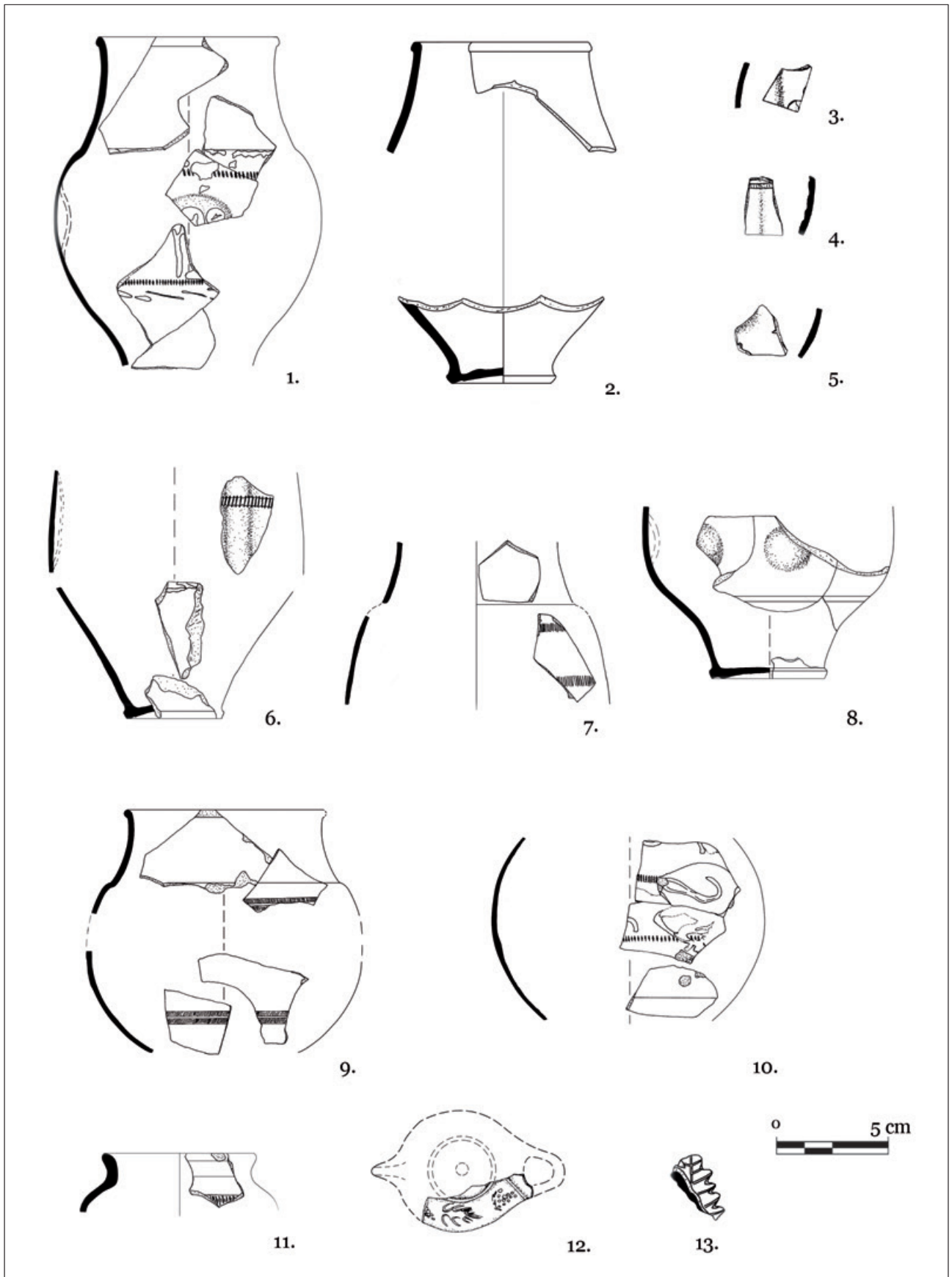
12. tábla: Üvegletek 1. (rajz: Dévai K.)
Taf. 12: Glasfunde 1 (gez. von K. Dévai)

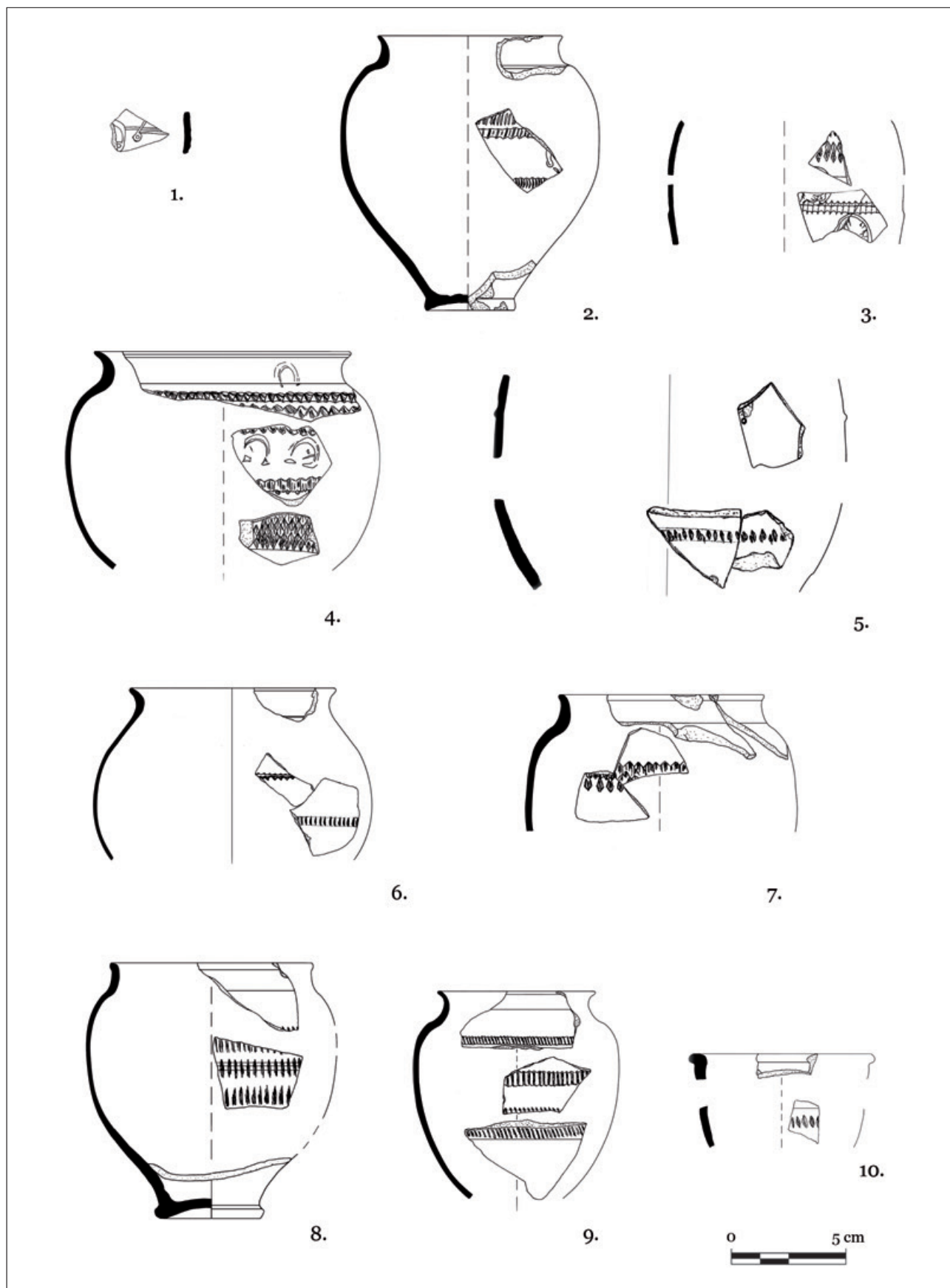
13. tábla: Üvegleletek 2. (rajz: Dévai K.)
 Taf. 13: Glasfunde 2 (gez. von K. Dévai)

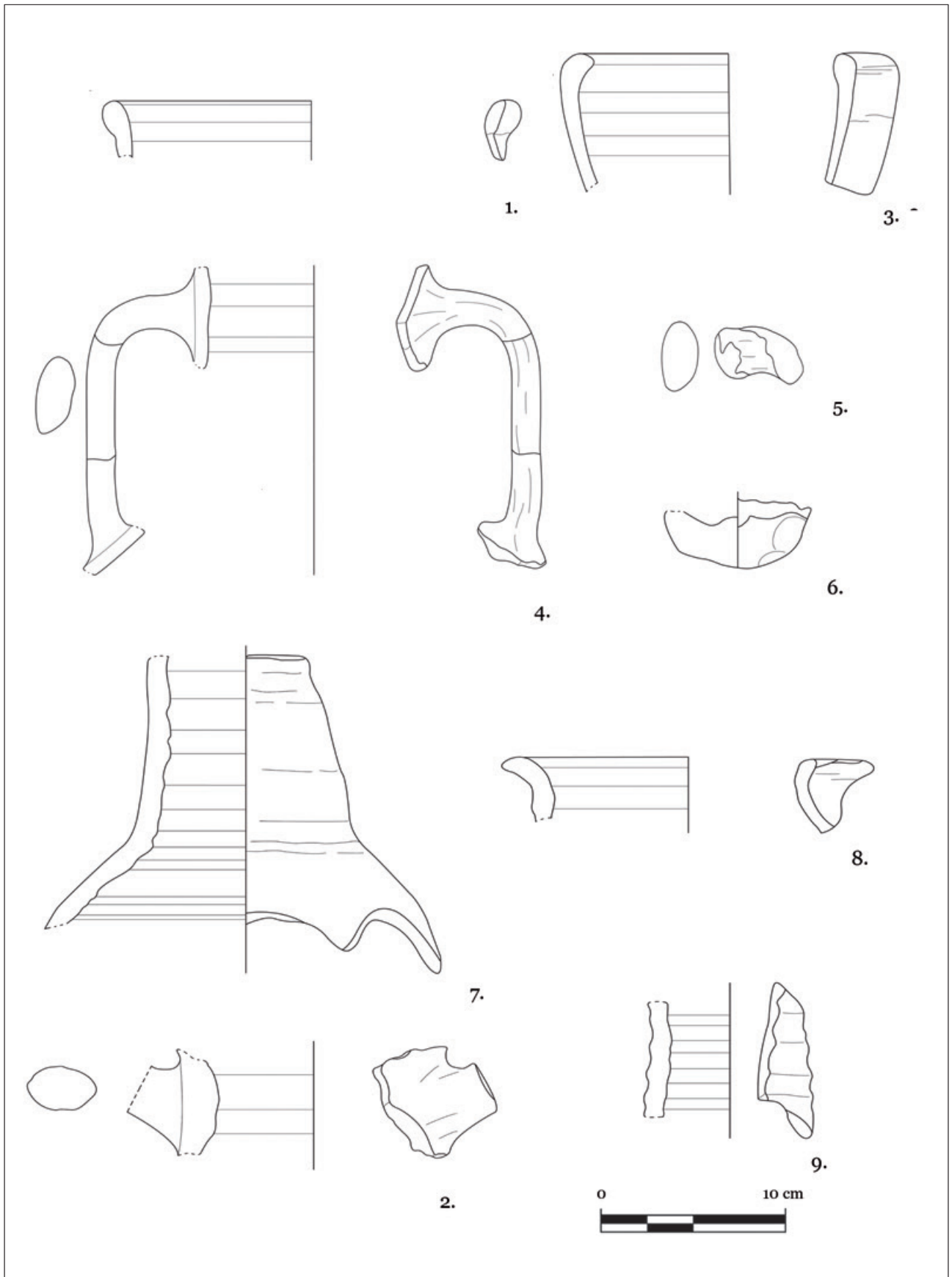
14. tábla: Üvegleletek 3. (rajz: Dévai K.)
Taf. 14: Glasfunde 3 (gez. von K. Dévai)

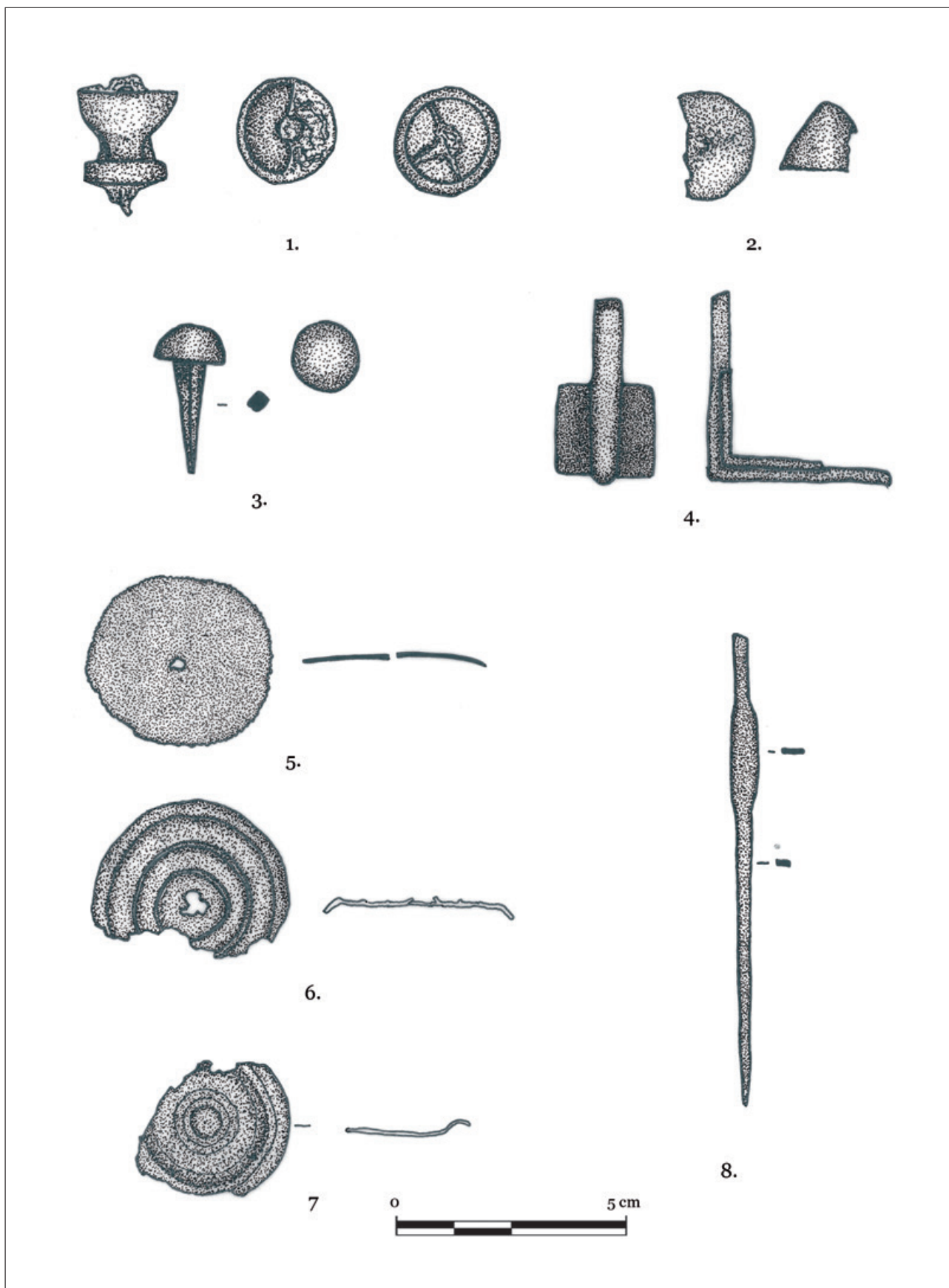
15. tábla: Import kerámiák és mécsesek 1. (rajz: Kis Zita)
 Taf. 15: Importkeramik und Öllampen 1 (gez. von Z. Kis)

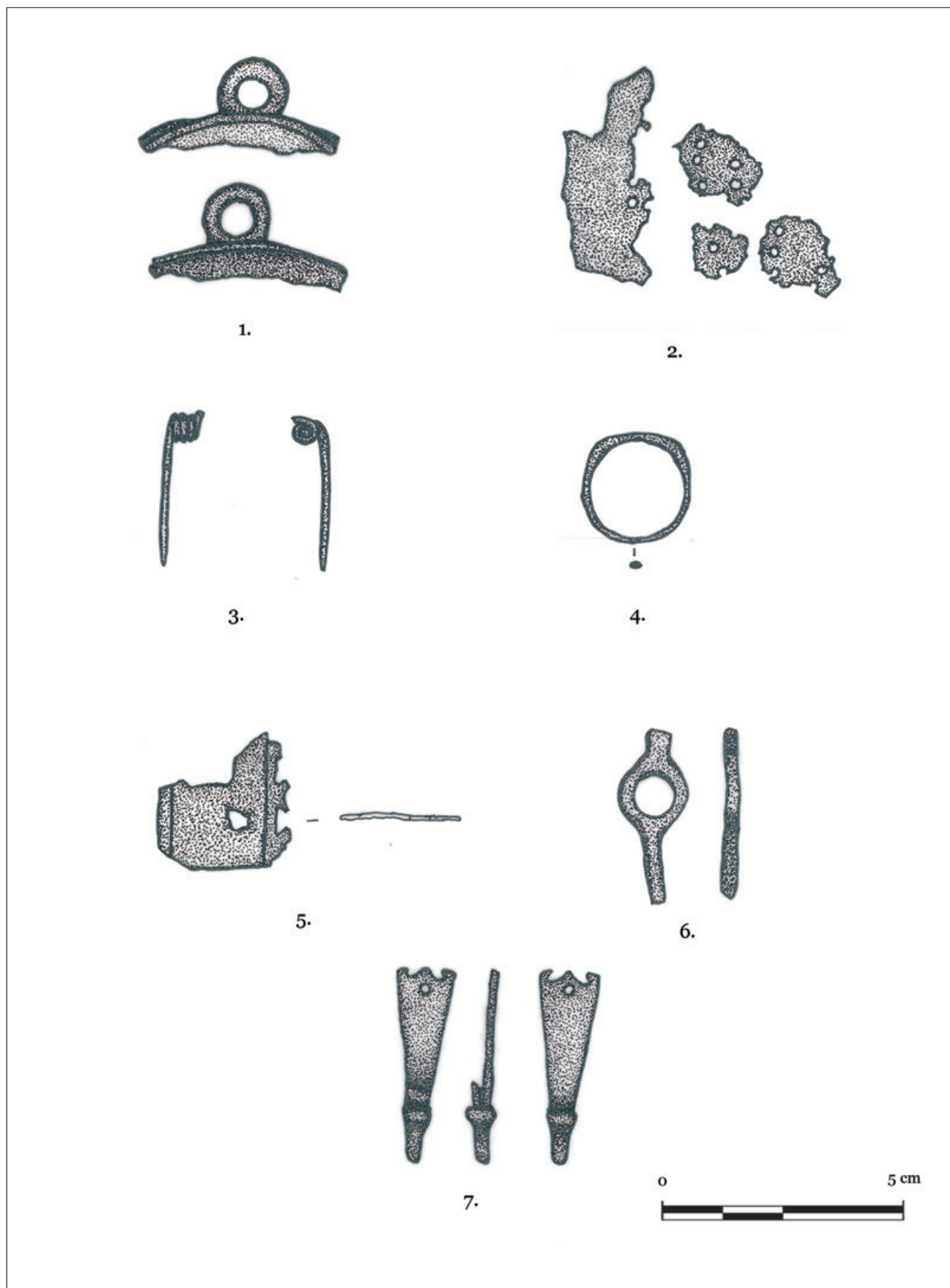
16. tábla: Import kerámiák és mécsesek 2. (rajz: Kis Zita)
Taf. 16: Importkeramik und Öllampen 2 (gez. von Z. Kis)

17. tábla: Amphorák (rajz: Nagy A.)
 Taf. 17: Amphoren (gez. von A. Nagy)

18. tábla: Bronztárgyak 1. (rajz: Sey N.)
Taf. 18: Bronzefunde 1 (gez. von N. Sey)

19. tábla: Bronztárgyak 2. (rajz: Sey N.)
Taf. 19: Bronzefunde 2 (gez. von N. Sey)

A KÖTETBEN TALÁLHATÓ RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE –

ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS – LIST OF ABBREVIATIONS

Acta AntHung	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Acta ArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Acta MusNap	Acta Musei Napocensis (Cluj)
Annales AIHV	Annales du (...) Congrès de l'Association Internationale pour l'Histoire du Verre
Antaeus	Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AntTan	Antik Tanulmányok (Budapest)
AR	Alba Regia. A székesfehérvári István Király Múzeum Közleményei (Székesfehérvár)
Archeologija	Archeologija. Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu. Nova Serija – Archeologija (Sarajevo)
Arrabona	Arrabona. A Győri Xántus János Múzeum Évkönyve (Győr)
ArchAust	Archaeologia Austriaca (Wien)
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	Archaeologia Hungarica (Budapest)
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Budapest)
BAR	British Archaeological Reports (Oxford)
BAR-IS	British Archaeological Reports – International Series (Oxford)
BKözl	Bányászattörténeti Közlemények (Rudabánya)
BMMK	A Békés Megyei Múzeumok Közleményei (Békéscsaba)
BPA	Bulletin de l'Association Pro Aventico (Avenches)
BRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt am Main)
Britannia	Britannia. A Journal of Romano-British and Kindred Studies (London)
BROB	Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland (Amersfoort)
BudRég	Budapest Régiségei (Budapest)
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
SA	Sovetskaâ Arheologija (Moskva)
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum
ColchArchRep	Colchester Archeological Report (Colchester)
CPP	Castellum Pannonicum Pelsonense (Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden)
Cumania	Cumania. A Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei (Kecskemét)
DF	Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fotótár (Budapest)
DissArch	Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae (Budapest)
DissPann	Dissertationes Pannonicae (Budapest)
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltár (Budapest)
Dolg	Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából (Cluj/Kolozsvár)
EBM	Balassa Bálint Múzeum (Esztergom)
FiA	Forschungen in Augst (Augst)
FIL	Forschungen in Lauriacum (Linz)
FM	Ferenczy Múzeum (Szentendre)
FolArch	Folia Archaeologica (Budapest)
FÖ	Fundberichte aus Österreich (Wien)
FW	Fundort Wien. Berichte zur Archäologie (Wien)
Germania	Germania. Anzeiger des Röm.-Germ. Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts (Mainz)
GyEL PL	Győri Egyházmegyei Levéltár Püspöki Levéltár (Győr)
GyT	Győri Tanulmányok (Győr)
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve (Miskolc)
HM	Hajdúsági Múzeum (Hajdúböszörmény)
INM Varna	Izvestija na Narodnija Muzej (Varna)
JAMÉ	A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
JGS	Journal of Glass Studies (Corning, USA)
JÖAI	Jahresheften des Österreichischen Archäologischen Institutes (Wien)
JPMÉ	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)

JRA	Journal of Roman Archaeology (Portsmouth)
JRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums (Mainz)
KСИИМК	Краткие Сообщения Института Истории Материальной Культуры (Moszkva)
KDM	Kuny Domokos Múzeum (Tata)
KDM HGy	Kuny Domokos Múzeum Helytörténeti Gyűjtemény (Tata)
KiM	Katalogi in Monografije (Ljubljana)
KJM	Katona József Múzeum (Kecskemét)
KMMK	Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei (Tata)
KDMK	Kuny Domokos Múzeum Közleményei (Tata)
Korunk	Korunk (Kolozsvár/Cluj, R)
KSIE	Kratkie Soobščenija Instituta Archeologii AN USSR (Kijev)
LDM	Laczkó Dezső Múzeum (Veszprém)
LK	Levéltári Közlemények (Budapest)
LSZ	Levéltári Szemle (Budapest)
MAA	Monumenta Avarorum Archaeologica (Budapest)
MAQ	Medium Aevum Quotidianum (Krems)
MBV	Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte (München)
MEFRA	Mélanges de l'École Française de Rome Antiquité
MFM	Móra Ferenc Múzeum (Szeged)
MFMA	Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie (Wien)
MFME	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve (Szeged)
MFME – StudArch	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica (Szeged)
MGAH	Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae (Budapest)
MittArchInst	Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften (Budapest)
MKBKM	Múzeumi Kutatások Bács-Kiskun Megyében (Kecskemét)
MNL KEML	Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (Esztergom)
Neograd	A Nógrád Megyei Múzeumok/Dornyai Béla Múzeum Évkönyve (Salgótarján)
OpArch	Opuscula Archaeologica. Filozofski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Zágráb)
OTKA	Országos Tudományos Kutatási Alap
Peuce	Peuce. Studii și comunicări de istorie și arheologie (Tulcea)
PSZL	Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (Budapest)
RCRF Acta	Rei Creatariae Romanae Fautorum Acta
RÖ	Römisches Österreich (Wien)
RIU	Die römischen Inschriften Ungarns
RLÖ	Die Römische Limes in Österreich (Wien)
Savaria	Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője (Szombathely)
SEB	Sylloge Epigraphica Barcinonensis (Barcelona)
SEP	Studia Epigraphica Pannonica (Budapest)
SMK	Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
Századok	Századok (Budapest)
SzMMÉ	A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
StudCom	Studia Comitatus. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból (Szentendre)
ŠtZ	Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV (Nitra)
TBMÉ	Tatabányai Múzeum Évkönyve (Tatabánya)
TitAquinc	Tituli Aquincenses (Budapest)
TMTF	Tatabányai Múzeum Tudományos Füzetek (Tatabánya)
TrZ	Trierer Zeitschrift (Trier)
TSZ	Történelmi Szemle (Budapest)
Varia ArchHung	Varia Archaeologica Hungarica (Budapest)
VMMK	A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)
VV	Vizantijskij Vremennik (Moszkva–Leningrad)
WAB	Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland (Eisenstadt)
WMMÉ	A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
ZFFUKH	Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského, Historica (Bratislava)
ZM	Zalai Múzeum (Zalaegerszeg)

á	átmérő
fm	fülmetszet
h	hosszúság
m	magasság
sz	szélesség
t	tömeg
v	vastagság